

95. évfolyam, 2020/6.

Lelkipásztor

Evangélikus teológiai szakfolyóirat

Fabiny Tibor \ Kicsoda ő? Carl E. Braaten és a „jezuológia” klasszikus keresztény bírálata

Dorothee Sölle \ A szülés fájdalma

Baloghné Vincze Katalin \ „Örüljete az örülőkkel, sírjatok a sírókkal!” Gondolatok a hittanórák derűjéről

Imádság és lelkigondozás Lenin képe alatt

Fabiny Tamás \ Előszó egy lelkészi jelentéshez

Zászkaliczky Pál \ Szolgatársi kapcsolat idegen légkörben

Nagy Károly Zsolt \ Nyilvános teológia, közteológia. Kitérés a gettóból vagy egyenes út a kommerszbe?

Kedves Olvasó!

A Hermeneutikai Füzetek 39. számához írt bevezető dolgozatában Fabiny Tibor nem csupán a kötethez nyújt alapos háttér tanulmányt, de a szerző, Carl E. Braaten teológiai munkásságába is bevezeti az olvasót. Braaten neve Amerikában fogalom, Magyarországon főleg az angolszász keresztény dogmatikát is tanulmányozó rendszeres teológusok körében ismert. *Vitatott Jézus – Kicsoda ő?* című művében azt állítja, hogy amennyiben nemcsak a történelem, hanem a teológia is tudomány, méghozzá az egyház tudománya, akkor immár egy olyan Jézus-kép bontakozik ki előttünk, amelyet nem mi akarunk önmagunk képére alakítani, hanem fordítva: ő szeretné a miénket az övére formálni.

Hogyan szenvedjünk úgy, hogy szenvedésünk a születés fájdalomává váljon? Mit jelent ez a fájdalom azoknak, akik elszenvednek? Hogyan változtatja meg őket? Amikor ilyen fájdalmat élünk át, hogyan válhatunk vajúdókká és valakivé, aki éppen szül? Hogyan születünk újjá? – kérdezi tanulmányában Dorothee Sölle, és meglepő válasszal áll elő.

Baloghné Vincze Katalin dolgozatában arra a kérdésre keres választ, hogy miként jelenjen meg a derű, öröm, boldogság, sírás, fájdalom a hittanórán? Megalapítja: páli üzenet tükrében is egyértelmű, hogy helye van a hittanórán az érzelmeknek, sőt ezek az órák az érzelmi nevelés különleges lehetőségét is tartogatják.

Zászkaliczky Pál egykori ceglédi lelkésznek a sorkatonai szolgálatukat végző teológushallgatók közötti szolgálatáról készült „lelkészi jelentést”, majd három érintett visszaemlékezését olvashatjuk Fabiny Tamásnak a korabeli helyzetet szellemesen bemutató bevezetőjét követően.

Az igehirdetési előkészítők *Szentháromság ünnepe után harmadiktól a hatodik vasárnapig* segítik az igehirdető készülését.

Örömteli olvasást kíván

a szerkesztő

Júniusi számunk szerzői

Bácskai Károly lelkész, tanszékvezető egyetemi docens – Budapest

Baloghné Vincze Katalin lelkész, tudományos segédmunkatárs – Budapest

Bencze András esperes – Székesfehérvár

Cselovszky Ferenc esperes – Budapest

Dorothee Sölle (1929–2003) lelkész, teológus – Hamburg (Németország)

Fabiny Tamás püspök, egyetemi tanár – Budapest

Fabiny Tibor irodalomtörténész, teológus – Budapest

Kovács László Attila lelkész, egyetemi adjunktus

– Nyíregyháza

Nagy Károly Zsolt antropológus, református teológus

– Sárospatak

Sinkó Gábor Vilmos lelkész, történész – Berlin (Németország)

Szabó András esperes – Vanyarc

Szabó János tábori lelkész – Győr

Varga Gyöngyi lelkész, tanszékvezető egyetemi docens – Budapest

Zászkaliczky Pál nyugalmazott lelkész – Fót

Lelkipásztor – Evangélikus teológiai szakfolyóirat

Megjelenik havonta

Főszerkesztő: Orosz Gábor Viktor

A szerkesztőbizottság tagjai

Csáky-Pallavicini Zsófia

Fabiny Tamás

Kodácsy-Simon Eszter

Kondor Péter

Korányi András

Kőszeghy Miklós

László Virgil

Pángyánszky Ágnes

Perce Sándor

Szabó B. András

Varga Gyöngyi

Szerkesztőség

1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3.

Tel.: 469-1050

E-mail: gabor.orosz@lutheran.hu

Felelős szerkesztő: Petri Gábor

Olvasószerkesztő: Miklósné Székács Judit

Műszaki szerkesztő: Török Andrea

Grafika: Bódi Kati

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója

www.lutherkiado.hu

1085 Budapest, Üllői út 24. Tel./fax: 317-5478, e-mail: kiado@lutheran.hu

Felelős kiadó: Antal Bálint

Előfizetési díj egy évre: 12 000 Ft; fél évre: 6000 Ft. Egy szám ára: 1000 Ft.

Digitális előfizetés egy évre: 8100 Ft; fél évre: 4050 Ft. Egy példány ára: 700 Ft.

Külföldi előfizetések: szomszédos országokba (postaköltséggel együtt)

évi 18 300 Ft (68 €), egyéb külföldi országokba 21 100 Ft (78 €).

Nyomdai kivitelezés

Mondat Kft.

www.mondat.hu

Felelős vezető: Nagy László

ISSN 0133-2821

2 1133282 1120062

Összeér

1Kiráj 8,39

■ VARGA GYÖNGYI

Már hetek óta nem szálltak el a repülőgépek a ház fölött, elmaradt az ötpercenkénti morajlás. Éjszaka sem riadt föl éles fényükre, ahogyan azelőtt bevilágítottak az ablakon, ugyanis nem szerette behúzni a sötétítőfüggönyt. Napokba tellett, amíg megszokta, hogy folyamatosan hallhatja most a rádióból áradó zenét, és amikor bemondják a híreket, nem marad le semmiről. Elejétől a végéig érti, hogy miről beszél a hírolvasó.

Napról napra csöndesebb lett az élete. Egyáltalán nem bánta. A naptárába gondosan bejegyzett találkozások, utazások, a felkérések és a szolgáltatások dátumai mintha kihullottak volna a lapokról, vagy mintha halványodó tintával írta volna, szép lassan eltűntek. Amikor hetekkel később egyszer kezébe vette a zsebnaptárát, észrevette, hogy a jelzőt, a vékony szalagot még valahol március közepén hagyta. A meg nem történt találkozásokra gondolt. Az emberekre, akikkel a bőjti időszak alatt meg húsvét ünnepén együtt töltött volna egy-egy órát vagy talán hosszabb időt. Megpróbálta maga elé képzelni a helyzeteket, az arcokat, a mozdulatokat. Egy egészen kicsi rezdülést érzett a szívében. Meglegyintette a szomorúság szellője. Megértette, hogy a meg nem valósult eseményeket és élményeket gyászolja.

A mindennapi rövid sétákon kívül nem mozdult ki otthonról. A harmadik emeleti lakás erkélyén állva figyelte az életet maga körül: a lombosodó fákat, a kutyasétáltatókat, a szomszédnak átintegetőket, meg a parkban telefonálókat, akiknek hangját az egymás felé forduló házfalak visszaverték és fölerősítették, így aztán jól hallhatta, hogy ki-ki mivel van éppen elfoglalva. És este nyolckor, amikor a szomszédos ablakokból fölhangzott a taps – köszönetképpen az aznapi hősöknek –, ő is hálásan gondolt arra, hogy megint mennyien dolgoztak, fáradtak másokért – mert tapsolni, azt nem szeretett.

Ahogy a napok, hetek teltek ebben a furcsa visszafogottságban, visszavonultságban, azon kapta magát, hogy elkezdti értékelni a kis dolgokat, a mindennapi apróságokat. Azokat a rituálékat, amelyeket családjával, barátaival együtt alakítottak ki és gyakoroltak. Már reggel elkezdte várni az esti beszélgetéseket meg a napközbeni kis jeladásokat. Nem volt nap, hogy

egy bátorító gondolatot, dalt, pár perces videót, vidám képet ne küldött volna neki valaki. Persze ő is igyekezett a maga módján részt vállalni az adományozásprojektben. És miközben tette a dolgát, többnyire egyedül, a négy fal között, azt érezte, hogy most sokkal közelebb van a többiekhez, a távolság ellenére is. Ez így valamiért jobb, előbb, normálisabb, erősebb.

Egészen észrevétlenül, minden előjel nélkül történt. Kint állt éppen az erkélyen, hallgatta az egyre erősödő szél hangját, és figyelte, amint egyetlen nagy lendülettel fölkapja a száraz port, és viszi magával a fák összeboruló ágai között. A kőrisfa tavalyi termését légcsavarként táncoltatta a levegőben, több száz propeller pörögve hullott alá a földre. Így múlik majd el. Így megy el ő is. Megértette. Egyetlen lélegzetvételnyi idő, pár pillanat volt az egész. Nem volt ott, a szívében más, csak szeretet és fájdalom. És ez nem csak az övé volt. Egészen biztosan tudta, hogy ez a szeretet és ez a fájdalom ott, akkor mindenkié.

Érezni kezdte a lüktetést, ahogyan egyre pulzál ez a láthatatlanul összekapcsolódó, egymásba fonódó különös hálózat. A másik ember élete, küzdelmei, vágyai, bizonyossága és aggodalmai, reménye, célja, imádsága és félelmei... Mindez ott van, együtt az övével, nem válik külön attól. Elengedés és elfogadás. Elmúlás és újrakezdés. Részvétel és részvétel. Minden egybetartozik.

Az érzékszervei mintha élesebbé váltak volna. Meszebbre látott, túl a fákon, a háztetőkön. Látott kórházi ágyakat és temetőt, látott könnyeket, csodálkozó és hálás arcokat. Látta a felhők vonulását: bolyhos mintázatukat nem karcolta össze a repülő kondenzcsíkja. Érezte az illatok kavargását: a délutáni kávé aromáját és az orgonailatot, a fertőtlenítők és a kavargó por szagát. Pár pillanatig hallotta, érzékelte a szél susogásán túl a szavakat, amelyeket emberek mondtak ki akkor, s amelyek fájdalmat és szeretetet hordoztak.

És hallotta mások szívének lüktetését. És hagyta, hogy megérintse Valaki az ő szívét is. És elkezdte végre elfogadni, hogy az életünk két nagy beavatástapasztalata a szeretet és a szenvedés. Együtt van. Összeér. És e kettő metszéspontjában, közepén ott van az Irgalom.

Kicsoda ő?

Carl E. Braaten és a „jezuológia” klasszikus keresztény bírálata*

■ FABINY TIBOR

BRAATEN, Carl E. 2020. *Vitatott Jézus – Kicsoda ő?* Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest. (Hermeneutikai Füzetek 39.)

A *Hermeneutikai Füzetek* 39. száma mindenkire szól, aki akár személyesen, akár a tudományos módszerek megközelítésével megismerte vagy szeretné (jobban) megismerni azt a személyt, aki a zsidóság számára népük egyik nagy tanítója, talán prófétája; a szekuláris ember számára is tiszteletra és csodálatra méltó erkölcsi példa.

Ám az őt követők számára ő a Krisztus, azaz a Felkent, más néven a Messiás. Ő a Héber Biblia (Tanach, Ószövetség) Örökkévalója (Úr), akinek eljövételére régen, közvetlenül a bűnbeesés után ígéretet kapott az emberiség (1Móz 3,15). Róla szóltak a próféták. Ő az, aki az „idők teljességében” (τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου; Gal 4,4), bár Isten volt, emberré lett (Fil 2,5–11), és aki valamikor az időszámítás kezdetekor, egy meghatározott helyen (Galileában) maga is hirdette, hogy „betelt az idő” (πεπλήρωται ὁ καιρὸς; Mk 1,15). Megtérésre szólította az embereket, tanított, gyógyított, csodákat tett, majd istenkáromlásért keresztre feszítették; meghalt, eltemették, de harmadnapon feltámadt; negyven nap után mennybe ment, de megígérte, hogy visszajön ítélni élőket és holtakat. Ő azt mondta, hogy „egy az Atyával”, búcsúbeszédében megígérte, hogy távollétében elküldi a Vigasztalót (Szentlelket), s az ő erejével már e földön egy test (egyház) lesz, akire bízott a jó hír (evangélium) hirdetése.

Kicsit kibővítve, ez az a hitvallás (Credo), amelyet a legtöbb keresztény, azaz „Krisztusból való”, az ő halálával és feltámadásával egyesült ember (Róm 6,3–5) magáénak tud.

Ez a könyv tehát erről a személyről, az ő identitásáról szól. Természetesen az elmúlt kétezzer évben Jézusról könyvtárnyi életrajz, irodalom készült. Az utóbbi időben talán legjelen-

több Joseph RATZINGER (XVI. Benedek) *A Názáreti Jézus* című háromkötetes műve (2007). Gyülekezetek számára, hitépítő szempontból született CSERI Kálmán (1939–2017) *Kicsoda Jézus Krisztus?* című könyve (2019), amely eredetileg igehirdetés-sorozat volt. Miért van akkor szükség ma, a 21. század harmadik évtizedében egy Jézusról szóló újabb könyvre?

A fenti cím alapján a következő kérdésekre keressük a választ: 1. Kicsoda Carl Braaten? 2. Mi a jezuológia? 3. Mi a klasszikus kereszténység? 4. Miért indokolt a jezuológia klasszikus keresztény bírálata?

Kicsoda Carl E. Braaten?

Carl E. Braaten neve Amerikában fogalom, Magyarországon főleg az angolszász keresztény dogmatikát is tanulmányozó rendszeres teológusok körében ismert. Másfél évtizede a magyar olvasók kezébe kerülhetett a Carl E. BRAATEN és Robert W. JENSON (1930–2017) által szerkesztett *Egy testben a kereszt által. Princetoni javaslat a keresztények egységére* című kis kötet (2005). A magyar kiadáshoz Robert Jenson írt előszót.

Braaten 1929-ben született Madagaszkárban szolgáló norvég származású amerikai misszionáriusok gyermekeként. Tanulmányait neves észak-amerikai főiskolákon (St. Olaf College, Luther Seminary) folytatta, majd Heidelbergben is tanult. PhD-fokozatot a Harvard Egyetemen szerzett, a témavezetője a neves német-amerikai teológus, Paul Tillich (1886–1965) volt. Disszertációját Martin Kählernek (1835–1912) a „történeti” Jézus-kutatást bíráló és azt a „hit Krisztusával” szembeállító teológiájáról, valamint e gondolat utóhatásáról írta. 1958-ban szentelték fel evangélikus lelkésznek. Szolgálatát Minneapolisban folytatta, s egyidejűleg tanított a Luther Seminaryben St Paulban, Minneapolis ikervárosában. 1961-ben Robert W. Jensonnal és másokkal együtt megalapította a *dialog* című progresszív szemléletű lapot (tudatos

* A könyvet szeretettel ajánlom T. G.-nek. – *A szerk.*

a kis „d”), amelynek társszerkesztője volt 1991-ig. Majdnem három évtizeden át (1965–1991) a chicagói Lutheran School of Theology professzora volt, ahol a rendszeres teológia tan-székét vezette. A hatvanas-hetvenes években Jenson, Braaten és mások Bultmann és a modern teológia képviselőiként igen népszerű folyóiratokkal a progresszív lutheránus szel-lemiséget képviselték. Maga Braaten is számos könyvet írt a lutheránus teológia nagy kérdéseiről, a hermeneutikáról, megigazulásról, az eszkatológiáról, és angolra fordította Bultmann, Tillich és mások könyveit. Legjelentősebb munkája az 1984-ben megjelent, Robert W. Jensonnal közösen szer-kesztett kétkötetes *Christian Dogmatics*. A Braaten–Jenson szerzőpáros ekkoriban már markáns és meghatározó hang-ként jelentkezett az amerikai, eleinte csak lutheránus, ké-sőbb már ökumenikus színezetű evangélikus teológiában.

Ám a nyolcvanas évek végétől Braaten, Jenson és tár-saik már aggódva figyelték, ahogy a protestáns teológia egyre inkább behódolt a korszellemnek, és az egyház két-ezer éves tanításával ellentétes divatos revizionista teoló-giai irányzatok jelentek meg.

Ezzel egy időben meghökkenve tapasztalták, hogy az ELCA (Evangelical Lutheran Church of America) számos neves lelkésze katolizált.¹ Richard NEUHAUS (1936–2009), a *First Things* című teológiai folyóirat szerkesztője több évti-zednyi lutheránus lelkész szolgálata után tért át katolikus hitre (2002). Neuhaus úgy látta, hogy egyedül a római ka-tolikus egyház képes hallatni a hangját a közéletben. NEU-HAUS 1986-ban megjelent, nagy port kavart könyve, a *The Naked Public Sphere* (A kiürült köztér) a protestáns egy-házak közéleti megnyilatkozásait hiányolja. Egykori püs-pök is akadt a római katolikus hitre térők között,² számos evangélikus lelkészt szenteltek római katolikus pappá, mert léleekben eltávolodtak a számukra hitelét veszített protes-táns liberális teológiától, s már talán tudni sem lehet azok számát, akik „visszajutottak” Rómához (amerikai szleng-gel: *swimming the Tiber*).³ A legnagyobb visszhangot két-ségtelenül az váltotta ki, amikor a 20. század legnevesebb (szlovák származású) amerikai Luther-kutatója, a keresz-tény hagyományról tengernyi monográfiát publikáló evan-gélikus lelkész, Jaroslav Pelikan (1923–2006) 1998-ban a gö-rögkeleti egyházban találta meg lelki otthonát.⁴

Ez a domináns jelenség Carl E. Braatent arra készítette, hogy 2005-ben nyílt levelet írjon Mark Hansonnak, a Lu-theránus Világszövetség (LVSZ) és az ECLA akkori elnö-kének.⁵ Levelében rámutatott arra, hogy a Szentírástól és

a „nagy hagyománytól” eltérő egyház legkiválóbb lelké-szei és teológusai kényszerültek otthagyni az elvilágiaso-dott, lelkileg és teológiailag kiüresedett amerikai lutherá-nus egyházat. Braaten Wolfhart Pannenbergét idézi: az az egyház, amelyik nem veszi komolyan a Szentírást, nem tar-tozik többé Jézus egyházához.

Mint írja, pályájuk kezdetén neki és kortársainak ma-gától értetődő volt a keresztény tanítás, az „eretnység” gyanúja velük kapcsolatban soha fel sem merült. Mindez nem akadályozta meg őket abban, hogy politikai nézete-ik liberálisak legyenek, s így a hatvanas években minden progresszív gondolkodóval együtt ők is tiltakoztak példá-ul a vietnami háború ellen.

Braaten beszámol arról, hogy politikai szempontból liberális demokrata maradt, ám ez nem jelenti azt, hogy nem sértik őt is az egyház kétezer éves testét partizán mó-don támadó vírusok. Felismerte, hogy az egykori szubjek-tív pietista háttérből jövő teológusok, akik számára a „ta-paszlatat” elsődleges a tanítással szemben, nagyon könnyen kerültek – az egyházat sokszor csak társadalmi képződ-ménynek látó – liberális teológia vonzásába. Úgy látta, hogy az általuk írt *dialog* szerkesztési elvei már köszönő vi-szonyban sincsenek azokkal az eszmékkel, amelyek jegyé-ben ő és Jenson annak idején megalapították a folyóiratot.

A liberális teológia deficitje szerintük az egyházfogalom el-halványulásából adódik, ezért úgy látták, hogy az egyház szá-mára „vissza kell perelni” a Bibliát (*Reclaiming the Bible for the Church*, 1995), és újra felfedezni az egyház ősi tanítását. 1991-ben létrehozták a Katolikus és Evangéliumi Keresztény Köz-pontot, és ennek keretében egy új, ezúttal ökumenikus szel-lemű folyóiratot alapítottak *Pro Ecclesia* címen. Mindmáig ez az egyik legrangosabb teológiai folyóirat Amerikában. A köz-pont rendszeresen szervezett a különféle keresztény felekeze-tek képviselői által látogatott konferenciákat, amelyek előadá-sai aztán kötet formájában is megjelentek: a neopogányságról, a zsidósággal folytatott párbeszédről, a végső dolgokról, az egyház jegyeiről, a reformáció katolicitásáról, a bűn, a ha-lál és az ördög kérdéséről, a posztmodern világ újraevangéli-zációjának szükségéről és megannyi fontos témáról.⁶

Robert W. Jenson, aki Princetonban a Center for Theolo-gical Inquiry vezető teológusa lett, 2017-ben elhunyt. Braa-ten a *Because of Christ – Memoires of a Lutheran Theologian* című könyvben írta meg teológiai önéletrajzát (recenzió-ját lásd: GRORUD 2011) arról, miképpen maradt lutheránus úgy, hogy eközben nyitottá vált a római katolicizmus fe-lé. Természetesen a könyve nem maradt visszhang nélkül.

¹ https://www.youtube.com/watch?v=Cosp_1w7s2w; <https://www.youtube.com/watch?v=6oflPv89WNM>.

² <https://www.youtube.com/watch?v=rze3RlokUNs>.

³ <https://chnetwork.org/journey-home-program/>.

⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=Itkwv11EvZY>; <https://journey-toorthodoxy.com/2010/04/lutheran-scholar-converts-to-orthodoxy/>; MONG 2014.

⁵ <https://virtueonline.org/open-letter-bishop-mark-hanson-carl-braaten>.

⁶ Lásd *Either/or: The Gospel or Neopaganism*, 1995; *Union with Christ: The New Finnish Interpretation of Luther*, 1998; *Marks of the Body of Christ*, 1998; *The Catholicity of the Reformation*, 1998; *Sin, Death, and the Devil*, 1999; *Church Unity and the Papal Office: An Ecumenical Dialogue on John Paul II's Encyclical Ut Unum Sint*, 2001; *The Strange New Word of the Gospel: Re-Evangelizing in the Postmodern World*, 2002; stb.

Mi a „jezuológia”?

Mint láttuk, a keresztények kétezer év óta vallják, hogy a zsidó ács, a Názáreti Jézus a Krisztus, a Messiás, az Isten fia, aki egylényegű az Atyával, született, de nem teremtett.

Ám a felvilágosodásban gyökerező racionalizmus, amely a teológiai gondolkodást is átította, nem tudott és nem is akart mit kezdeni a Bibliában és a hitvallásokban is megfogalmazott természetfeletti (szupernaturális) személyekkel, dolgokkal és eseményekkel. Noha elismerték, hogy a Biblia a kereszténység tanításait megalapozó dokumentum, különböző korokban született iratok gyűjteménye, annak szakrális jellegét már nem tartották kutatónak. Úgy vélték, hogy a Bibliát ugyanúgy kell és lehet tanulmányozni, mint „minden más” régi szöveget, mégpedig a történettudomány módszerével. A végső valóság, az igazság forrása, a Biblia szövege „mögött” megismerhető történelmi kor lesz.

A jezuológia az az irányzat, amely – szemben az egyház krisztológiájával – nem foglalkozik Jézussal mint Krisztussal. Jézus „csak” történelmi személy, aki olyan kivételes emberi tulajdonságokkal rendelkezett, amelyek révén minden ember számára ideál, példakép lehet. A szegények, a kizsákmányoltak, a diszkrimináltak szószólója, aki ma is aktuális üzenetet hordoz a perifériára kerültek, az elnyomottak számára, és az elnyomók elleni felszabadító harcra buzdít. Mindebben természetesen sok igazság van, ám ha az egyház csak ezt hirdetné, aligha lenne több egy karitatív humanitárius szervezetnél. Sokszor egyházi világszervezetek is ezt a „csak emberi” programot tűzik egyedül a zászlójukra, s gyakorlatilag a keresztény hitről szóló többi tanítást zárójelbe teszik (vö. SMITH 2014).

Braaten részletesen elemzi a történelmi Jézus-kutatás három hullámát, s kimutatja, hogy a teológiátlanított, dekanonizált és egyháztalanított Jézus képében a kutatók saját maguk tükörképét (legyen az modern, posztmodern, európai vagy posztkolonialis) kívánták meglátni. Másoknak Jézus olyan, mint egy igazi drámai hős, akinek a halála a tragikus hős bukása, és ennek megértése – akárcsak egy drámában – katarzishoz, megtisztuláshoz vezet. Szerintük a nagyszerű ember Jézus alakját először Pál apostol torzította el, majd az egyház alkotott Istent belőle.⁷

⁷ Jó példa erre Sakkie SPANGENBERG *Jesus van Nasaret* című 2009-es könyve, amelynek recenziója kiemeli: „Spangenberg lebilincselő könyvet írt a Názáreti Jézusról, amelyben többek között (állítólagos) öszövétségi háttérére koncentrált, majd mélyebben tárgyalta a Jézusra irányuló különböző újszövétségi nézőpontokat. Arra a következtetésre jutott, hogy a különféle újszövétségi szerzők mindegyike saját nézőpontot alakított ki Jézussal kapcsolatban, ezek pedig időnként ellentmondanak egymásnak. Óriási különbséget talált a történelmi Názáreti Jézus és az egyházi hitvallások dogmatikai Jézusa között. Az egyházi hittanítás Jézust istennek nyilvánítja, pedig ő nem volt, nem is akart isten lenni. A valódi Jézus nem volt más, mint zsidó próféta és bölcs

Braaten ezt írja: „Ha Jézust hit nélkül tanulmányozzuk, a legjobb esetben is csupán erkölcsi példának vagy valamilyen vallási lángelmének fogjuk látni őt. Az eredmény valamiféle jezuológia lesz, ami mintegy hősimádat tárgyává tenné Jézust. Az egyház krisztológiája azonban egészen más. Az a feladata, hogy megtalálja Jézus Krisztus központi helyét az egyház életében és szertartásaiban. Az ember istenként imádása (antropolátria) bűn, amikor Jézust csak emberként magasztalják. Ez gyakran megtörténik a liberális protestantizmusban, amelyik tagadja Isten megtestesülésének igazságát és a Niceai hitvallás téziszét, hogy Jézus »valóságos ember és valóságos Isten.«” (BRAATEN 2020, 12. o.)

A jezuológia Jézus megváltó művével, Istennek az értünk hozott áldozatával nem kíván foglalkozni, noha a keresztényeket mindig foglalkoztatta a kérdés: miért lett Isten emberré, és miért is kellett Jézusnak meghalnia. A könyv talán legjobb fejezete részletesen mutatja be a megváltás/kiengesztelés modelljeit: Luther keresztteológiáját, a váltásélméletet, az elégtétel-elméletet, az erkölcsi hatás elméletét, Gustaf Aulén híres könyvét, a *Christus Victort*. Végezetül – ahogy Braaten nevezi – a „megváltás logikájának” általa végiggondolt modelljét vázolja föl: „Ha ki kell őket (Istent és embert) békíteni, akkor közbenjáróra van szükség. Jézus az a közbenjáró, aki Istent képviseli az emberek előtt és az embereket pedig Isten előtt.” (Uo. 87. o.)

A jezuológia csak azt a történelmi lényt akarja megismerni, aki a Biblia szövege „mögött” megismerhető, s Jézus halálát az emberi erőszak megnyilvánulásaként magyarázza. E halálban Jézus nem volt aktív, csak az erőszak passzív elszenvetője volt. Amennyiben az emberi közösség megérti saját gonoszságát, akkor megtisztul, és remélhetőleg más ember lesz.

Minden mai extravagáns tanítás természetesen szinten egyidős a kereszténységgel. Régen a tévtanítást heterodoxianak, herézisnek vagy eretnekségnek nevezték, de ma már e szavaknak negatív konnotációja van. Volt olyan eretnekség, amelyik Jézus emberi lényét csak látszatnak tartotta, amivel elrejtette a valódi enjét: ez volt a doketizmus.

Ennek ellenkezője az ebionitizmus: az ebionitizmus zsidó háttéren született herézis, amelynek lényege, hogy Jézus nagyszerű, csodálatos, páratlan ember (de csak ember!) volt, akinek „titokzatos személyisége és ámulatba ejtő cselekedetei környezetére oly rendkívüli hatást gyakoroltak, hogy apránként kialakult a szemlélőkben az a magával ragadó gondolat, amely szinte elemi erővel tört ki belőlük: ő

tanító. Spangenberg (saját szavaival) »tudományos« kutatás és a Biblia radikálisan kritikus megközelítése révén érkezett erre a következtetésre. Ez a tanulmány kritikai szemmel tárgyalja és veszi górcső alá mind Spangenberg filozófiai kiindulópontjait, mind teológiai következtetéseit.” Lásd: http://www.scielo.org.za/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S2305-08532012000100016.

több mint ember, ő Isten!”⁸ A lényeg az, hogy az ember Jézusból híveinek lelkesedése kreált Istent. E lényegében zsidó háttérből származó krisztológia szerint Jézus legfeljebb egy karizmatikus próféta volt Galileában. Az ebionitizmus Jézusban hőst, héroszt lát, ám e heroikus felmagasztalás tagadja Jézus istenségét. Így sok szempontból hasonlít a 4. században jelentkező arianizmusra, ám ez utóbbi mozgalom filozófiai alapon utasította el Jézus Krisztus isteni természetét, hiszen az arianizmus a hellenizmus talaján született. Ha az egyház nem határolódik el az ebionitizmustól, a kereszténység megmaradt volna egy zsidó szektának, amely szintén eltűnt volna a történelemben.

Mi a klasszikus teológia?

Induljunk ki egy irodalmi példából! A művészetekben a 20. század elején költők és filozófusok (T. E. Hulme, T. S. Eliot, James Joyce, José Ortega y Gasset, Simone Weil) a 19. század „romantikus” ízlésével és gondolkodásával szemben meghirdették a „klasszikus” emberképhez, művészethez és teológiához való visszatérést. A romantikus felfogás az érzelemre, a személyesre, az extravaganciára helyezte a hangsúlyt. Ortega azonban a művészetek „dehumanizációját”, az „emberi kiesését” tartotta kívánatosnak: egy műalkotás akkor jó, ha nem „emberi”, pontosabban több mint emberi, több mint az egyéni érzelmek kiárasztása. Eliot szerint a jó költészet nem a szubjektív érzelmek kiengedése, hanem olyan intellektuális koncentráció, amely menekül az érzelmektől, a személyestől, az emberitől. A klasszikus műalkotás az, ami (némi túlzással) tökéletes, mivel benne minden a maga helyén van. Simone Weil híres példája: a „személyes” az, amikor egy kisgyerek otthagyja piszkos ujjlenyomatát a házi feladatán; ám ha nem hordozza magán emberi fogyatékoságát, tehát személytelen, akkor az jó. Ezért tett Weil különbséget a között, ami személyes és ami szent.

A teológiában ez azt jelentette, hogy a modernitásban az eredetileg teocentrikus és krisztocentrikus teológiai gondolkodás antropocentrikus teológiává lett. Isten és Krisztus helyett az „ember” lett a teológiai gondolkodás mértéke. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy az eredeti *theo-logos*, a teológia (az Istenről szóló beszéd) *anthropo-logos*, antropológia (az emberről szóló beszéd) lett. Az eredetileg az Istenre és Krisztusra irányuló gondolkodásmód (ami persze indirekt módon mégiscsak az emberért van!) fokozatosan arra kényszerült, hogy átadja helyét az „emberi”, „személyes” teológiai gondolkodásnak. Ez az antropocentrizmus megjelent a liberális kultúrprotestanizmusban, a modern egzisztencialista teológiában vagy a kommunizmus évtizedeiben elterjedt diakóniai teológiában, illetve a szolgáló egyház teológiájában.

Az antropocentrikus teológiák – visszatérve az előbbi párhuzamhoz – „romantikus” teológiák. A teocentrikus, krisztocentrikus teológia pedig a *par excellence* „klasszikus” keresztény teológia. Az antropocentrikus, romantikus, modern, liberális teológiákra ma is áll H. Richard Niebuhr híres kritikája: „Egy harag nélküli Isten a bűn nélküli embereket bevitte az ítélet nélküli országába egy kereszt nélküli Krisztus szolgálata által.” (NIEBUHR 1981, 163. o.)

Miért van szükség a jezuológia klasszikus keresztény kritikájára?

Láttuk, hogy minden kor antropocentrikus, történeti Jézus-képe önmaga tükörképét akarja látni Jézusban. A klasszikus teológia alapvetően trinitárius teológia; vallja, hogy a Szentháromság misztériumából nem ragadható ki az egyik isteni személy sem. Ha csak Istent látjuk, akkor unitáriusok leszünk; ha csak Jézust (*only Jesus*), akkor vagy lelkes evangelikálok, vagy racionális történetkritikusok; ha csak a Szentlelket, akkor pedig rajongó karizmatikusok.

A Szentháromság közössége hozza létre az egyházat, Krisztus menyasszonyát. Az egyház a Bibliát az egyház könyveként a „hit szabálya” (*regula fidei*) jegyében olvassa. A szekták vagy az eretnekek „romantikus módon” saját ízlésük, preferenciájuk szerint egy-egy részt vágnak le az egészből, s azt teszik meg normának és egésznek. Az egyház ezzel szemben egy, szent, apostoli és egyetemes (katolikus), s a reá bízott örömhírt, mint egy kórus, különböző szólamokban adja tovább nemzedékről nemzedékre. Mi, minden kor hívői ennek a harmóniának, a klasszikus hagyomány kórusának lehetünk éneklő tagjai, újra és újra előadhatjuk megváltásunk szent misztériumát.

Braaten mondja ki egyértelműen, hogy ismét igény van az egyház klasszikus hangjának megszólaltatására. A modern protestantizmus egyik betegsége volt, hogy elsorvadt az egyháztudata. A reformáció az egyházat akarta megreformálni, ám az egyoldalú *sola Scriptura* elv könnyen fundamentalizmushoz, a hit általi megigazulás túlhangsúlyozása pedig könnyen szubjektivismushoz vezetett. Elsorvadt az a nézet, hogy a keresztény ember az egyház közösségében éli meg a hitét. Az egyház mind a modern protestáns teológiában, mind a pietista kegyességben másodrendűvé fokozódott le: szükséges szolgáltató intézmény, amelynek teológiai jelentősége viszonylag csekély. Az egyházzal meglepő hasonlósággal gondolkodnak az önmagukat legtöbb élő hitű közösségben otthon érző pietisták (evangelikálok) és a gondolkodás autonómiáját hangsúlyozó modern teológusok is. A mindenkori „posztpietizmus” – a tengerentúlon ugyanúgy, mint idehaza – könnyen elvezet a liberális teológiához.

Ám a Szentháromság személyeire épülő „hitvalló” teológia a pietizmus „lelki” egyesületkereszténysége, a modern protestantizmus „tudományos” elitkereszténysége

⁸ TÖRÖK 1985, 160. o. Lásd továbbá: HÄKKINEN 2008.

helyett visszatér az egyházhoz mint édesanyához: mert ha az egyház nem anyám, akkor az Isten sem lehet Atyám (Cyprianus).

Thomas C. ODEN (1931-2016) metodista háttérű teológus Braatenhez hasonlóan „megtért” a korábbi liberális („romantikus”) teológiájából, s egyik könyvében (*The Rebirth of Orthodoxy*, 2003) a klasszikus keresztény hagyomány, az igaz tanítás (ortodoxia) újraéledését vizionálja.

Oden szerint ez az egyház kétezere éves tanítását újra felfedező irányzat az újat nem állítja szembe a régivel, hanem összhangba hozza azzal, amiképpen ez az apostoli konszenzus idején is történt. Mind a zsidóság, mind a kereszténység számára ez az Írás (Héber Biblia vagy keresztény Szentírás) alapjaira épülő konszenzus szerinti tanítást jelenti. „Keresztényként az ortodox úton járni azt jelenti, hogy a prófétai és az apostoli tanúságtétel alapján való tanítás ősi keresztény konszenzusának határain belül maradok, s ezt a tanítást kontextuálisan alkalmazom a mindig újat felmutató kulturális helyzetben.”⁹

Az ortodoxia újjászületését Oden szerint az alábbi jelenségek tanúsítják: 1. A személyes élet megváltozása és átalakulása; 2. A legkorábbi bibliamagyarázók újrafelfedezése; 3. Az ortodoxia multikulturális természetének felfedezése; 4. A „nem” kimondásának megtanulása; 5. Visszakerülés a centrum fő vonalába; 6. A klasszikus ökumenikus módszer újrafelfedezése.

Oden nem a (Barthékkal fémjelzett) „neoortodoxia” megjelölést, hanem a „paleoortodoxia” kifejezést használja, ami arra utal, hogy az ősidőben, a keleti és a nyugati egyház szétszakadása előtt volt a hitnek egy olyan konszenzusa, amely az apostolokra nyúlik vissza.

A „neoortodoxia” igazság-, illetve tudásfogalma szerint még a modernitáshoz kötődik. Az ősi konszenzus, azaz paleoortodoxia igénye jellegzetesen a modernitás *utáni* korszakban, azaz a posztmodernitásban jelentkezik.

A paleoortodoxiát nem a felekezeti különbségek érdeklik, hanem az, ami közös hitvallás a keleti, a római katolikus, a történelmi protestáns vagy a szabad protestáns egyházakban. A felekezeti specialitások iránt csupán annyiban érdeklődik, amennyiben azok a közös hitre vezethetők vissza, saját hitvallásaikat nem speciális „kincsként” őrizgetik, hanem azokat az egyetemes hittől való eltérés korrekciójaként értelmezik.¹⁰ Az ősi közös hitvallás bátran mond

⁹ „To walk in the orthodox way as a Christian means to think and live within the boundaries of the ancient Christian consensus of teaching from the prophetic and apostolic witness, applying that teaching contextually within ever-emergent cultural situations.”

¹⁰ Ilyen szellemben gondolkodik az evangélikus hitvallási iratokról a neves amerikai szerzőpáros: „Lutheranism is a theological movement within the church catholic. At its center is the proposal of dogma which Luther and the Lutheran confessions cherished as the essential characteristics of the gospel: justification by faith apart from works of law.” GRITSCH-JENSON 1976, 207. o.

nemet az egyház konszenzusos tanításától eltérő divatos vagy heterodox tanításoknak.

Az ortodoxia felfedezi a keresztény hit fő áramát, s a tanítás tekintetében a szélsőségek helyett a középponthoz kíván visszajutni. Nincs olyan középpont, amely nem érzékeli a kör vonalát, azaz a határokat. Annak a közösségnek – írja –, amelynek nincsenek „határai”, nem lehet liturgikus középpontja, az nem az istentiszteletet megelő közösség (ODEN 2003, 131. o.).¹¹ Akik a „határokat” tagadják, azok nyilvánvalóan megpróbálják kiiktatni a hit nyelvéből az „eretnekség” szót. Ám ezzel – írja szellemesen – abszurd módon olyan határokat húznak fel, amelyekkel a határokat eliminálni lehet (uo.).

Az 5. században élt Lerini (Lerinumi) Vince szavaival a keresztény hagyománynak három egyszerű ismérve van: amit 1. mindenütt, 2. mindig és 3. mindenki hitt (*Quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est*; lásd uo. 162. o.). A világi küzdelmekből a dél-franciaországi klostorba visszavonuló szerzetes *Commonitorium* című művében az emlékezésre tanít, s az foglalkoztatja, vajon milyen szempont szerint lehet különbséget tenni az egyház igaz, ortodox tanítása és a tévtanítások, az eretnekségek között. A hármas szempontban a „mindenütt” a téren és kultúrákon átlépő univerzalitásra, a „mindig” az időn és generációkon átívelő apostoli eredetre, a „mindenki által” pedig konciliáris konszenzusra, a testvérek egyetértésére utal.

A klasszikus, „egészséges” tanítás esztétikáját, azaz „szépségét” éppen az „egész” egyensúlya, konszonanciája és harmóniája adja. Minden olyan gesztus, amely az egészből egyet vagy kettőt önkényesen „kiválaszt”, vagy egyszerűen „újat” ad hozzá, illetve helyette, az felborítja az egyensúlyt, s az összhang helyett hamis hangzást eredményez. Ezt az egységet, az „igaz tanítást” nem emberi buzgalom, hanem – most már mondjuk ki – Isten Szentleke teremti meg.

Ma is sokat meríthetünk az egyház „klasszikus” tanítási hagyományából, az egyházatyák, a reformátorok, a hitvallók régi és mégis mindig új hitéből. Jaroslav Pelikan szavaival: nem „tradicionalizmusra”, hanem a „tradíció” újra elsajátítására van szükség. A tradicionalizmus az élők holt hite, a tradíció pedig a holtak élő hite!¹²

Legyen itt a zárszó egy ritkán idézett újszövetségi igé: „...tusakodjatok azért a hitért, amely egykor a szenteknek adatott.” (Júdás 1,3) Igen, tusakodni kell azért, hogy elnyerjük, ami a miénk (is lehet). Nem mi birtokoljuk a hitet, a Szentháromság Isten hite birtokol bennünket – ha hagyjuk. Egykor ez hit a szenteknek adatott, de Jézus őket is figyelmeztette, hogy vigyázzanak, hogy az el ne fogyatkozzék. A szentek hitéért tehát tusakodni kell, ám paradox módon az akkor lesz a miénk, ha azt azonnal továbbadjuk. Ilyenkor

¹¹ „A community with no boundaries can neither have a liturgical center nor remain a community of worship.”

¹² „Tradition is the living faith of the dead, traditionalism is the dead faith of the living.” PELIKAN 1984, 65. o.

reménységünk szerint majd mi is felvétetünk a szentek közösségébe, s immár velük egy kórusban énekelhetjük a Bárány énekét, dicsérve Jézust, aki nemcsak valóságos ember, hanem az Írások és az egyház tanúságtétele szerint a Szentháromság második személye; valóságosan Isten is volt: a Felkent, az Úr, az Isten fia, az Emberfia, az Isten Báránya.

Braaten nem azt állítja, hogy a történeti Jézus-kutatást eleve el kell utasítani. Ám amennyiben nemcsak a történelem, hanem a teológia is tudomány, méghozzá az egyház tudománya, akkor immár egy olyan Jézus-kép bontakozik ki előttünk, amelyet nem mi akarunk önmagunk képére alakítani, hanem fordítva: ő szeretné a miénket az övére formálni.

Ezt a választ adja ez a könyv a címben feltett kérdésre: *Kicsoda ő?*

Hivatkozott művek

- BRAATEN, Carl E. – JENSON, Robert W. (szerk.) 1984. *Christian Dogmatics*. 1–2. köt. Fortress Press, Philadelphia.
- BRAATEN, Carl E. – JENSON, Robert W. (szerk.) 1995. *Reclaiming the Bible for the Church*. Eerdmans, Grand Rapids.
- BRAATEN, Carl E. – JENSON, Robert W. (szerk.) 2005. *Egy testben a kereszt által. Princetoni javaslat a keresztények egységére*. Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest. (Hermeneutikai Füzetek 28.)
- CSERI Kálmán 2019. *Kicsoda Jézus Krisztus?* Pasaréti Református Egyházközség, Budapest.
- GRITSCH, Eric W. – JENSON, Robert W. 1976. *Lutheranism. The Theological Movement and Its Confessional Writings*. Fortress Press, Philadelphia.
- GRORUD, Scott 2011. Carl E. Braaten's Because of Christ: Memoirs of a Lutheran Theologian. *Journal of Lutheran Ethics*, 11. évf. 4. sz. <https://www.elca.org/JLE/Articles/199>.
- HÄKKINEN, Sakari 2008. Ebionites. In: Anti Marjanen – Patri Luomanen (szerk.): *A Companion to Second-Century Christian „Heretics”*. Brill, Leiden–Boston. 247–278. o.
- MONG, Ambrose Ih-Ren 2014. Return to Orthodoxy: An Examination of Jaroslav Pelikan's Embrace of the Eastern Faith. *International Journal of Orthodox Theology*, 5. évf. 1. sz. 59–83. o. <http://orthodox-theology.com/media/PDF/IJOT1.2014/Ih-Ren.pdf>.
- NEUHAUS, Richard John 1986. *The Naked Public Sphere. Religion and Democracy in America*. Eerdmans, Grand Rapids.
- NEUHAUS, Richard John 2002. How I Became the Catholic I Was. *First Things*, 4. sz. <https://www.firstthings.com/article/2002/04/how-i-became-the-catholic-i-was>.
- NIEBUHR, H. Richard 1981. *The Kingdom of God in America*. Boston College, Boston.
- ODEN, Thomas 2003. *The Rebirth of Orthodoxy. Signs of New Life in Christianity*. Harper, San Francisco.
- PELIKAN, Jaroslav 1984. *The Vindication of Tradition*. Yale University Press, New Haven.
- RATZINGER, Joseph (XVI. Benedek) 2007. *A Názáreti Jézus*. 1–3. köt. Szent István Társulat, Budapest.
- SMITH, James K. A. 2014. Christian Principles Hold Steady as the System Worsens. *New York Times*, június 25. <https://www.nytimes.com/roomfordebate/2014/06/25/has-capitalism-become-incompatible-with-christianity/christian-principles-hold-steady-as-the-system-worsens>.
- SPANGENBERG, Sakkie 2009. *Jesus van Nasaret*. Griffel Media, Pretoria.
- TÖRÖK István 1985. *Dogmatika*. Free University Press, Amsterdam.

A szülés fájdalma *

■ DOROTHEE SÖLLE

Nagymamám három nap és három éjszaka alatt szülte meg első gyermekét; a végén fogót használtak a csecsemő világhozatalához. Öt évvel később – mivel, ahogy akkoriban mondták, a férje „megértő” volt – született meg második gyermeke. Ez a szülés is hosszú és fájdalmas volt. Amikor a szülésznőtől megtudta, hogy lánya lett, mélyen felsóhajtott, és így szólt: „Szegény kicsikém, neked is ugyanezeket kell majd keresztülmenned.” A nagymamám maga mesélte el ezt nekem.

Anyám öt gyermeket szült, az első kettőt kicsi otthonában (de éter segítségével), utóbbi hármat kórházban. A szü-

lési fájdalmakkal való kapcsolata józan, észszerű és tudatos volt: ami természetes, egyszerűen nem lehet rossz, démoni vagy gonosz. Családunkban a „természetes” szót nagyra becsülték; bármi, ami természetellenesnek, mesterségesnek vagy mesterkéltnek tűnt, negatív jelentéssel bírt. Magától értetődött, hogy az emberi munkát nagy tiszteletben kell tartani, és hogy ez a tisztelet kiterjed anyám szülésbe fektetett kemény munkájára is. A szülési fájdalom munka, nehéz testi születés.

Tisztán emlékszem arra, amikor az első gyermekem megérkezett; először alig vettem észre a régóta várt szülési fájdalmakat. Aztán úgy tűnt, mintha ezek a fájdalmak, ez az egész fárasztó rabszolgamunka belém költözött volna.

* A fordítás alapjául szolgáló mű: SÖLLE, Dorothee: *Against the Wind. Memoir of a Radical Christian*. Fortress Press, Minneapolis, 1995. 73–79. o.

A kéjgázos kis készülék nem sokat segített; úgy tűnt, hogy ez sokkal inkább az orvostudomány játékszere. Ami tényleg segített, az a megtanult előkészítő légzés volt – mély, tudatos és önszabályozott. Ez a szülési fájdalommal együttműködő légzéstechnika volt, nem pedig a fájdalom ellenható. Amikor a fájások fokozódtak, természetesen kudarcot vallottam, de legalább feladatot és iránymutatást adtak nekem. Mindezekon túl, a fájások között megszűnt a következő fájástól való félelmem. Négy gyermeket szültem, de a fájdalom emlékezete elhalványult. A megmagyarázhatatlan horror, amelyet nagymamám a szülése előtt és közben tapasztalt, valami olyasmi, amit elmeséltek nekem, de én magam sohasem éreztem.

A lányom tapasztalata két gyermeke világra hozataláról nagyon eltérő. Első szülésekor az elhúzódó vajúdás kimerítette az összes erejét és energiáját. „Olyan, mintha kétszer megmásztam volna a Mount Everestet” – mondta. Utána éhes volt, és teljesen kimerült. A második gyermeke két és fél óra alatt született; sokkal kevesebb erőfeszítéssel, de durvább és erősebb fájdalommal.

Ezt a családtörténetet annak érdekében mesélem el, hogy felidézsem a fejemben a szülés fájdalmát. Emlékezni szeretnék: a nők hosszú történelmének részese vagyok. Fontos volt számomra, hogy ott voltam, amikor lányaim fájásai beindultak. Odaállni valaki mellé: ez jó kifejezés, amely megmutatja a részvételt és az együttérzést. Ugyanakkor azt is jelzi, hogy van egy határ, hiszen a fájdalom nem terjed egyik emberről a másikra. Egy másik nő vagy egy másik ember nem tehet többet, mint hogy a nő mellett áll a vajúdás közben. Az átruházhatatlan fájdalom hosszú történetében humanizáló pillanat, hogy amikor a lányom szült, a házastársa jelen volt.

Szeretném megjegyezni – de csak az elméleti gondolkodás szintjén –, hogy a férfiak tapasztalata és emléke a fájdalomról nem elegendő a fájdalom megértéséhez, de ahhoz sem, hogy a fájdalom emberi érzékelésének történetét megírják. Az foglalkoztat, hogy a tapasztalatok történelmi szempontból hogyan különböznek, hasonlóan saját esetemhez, amely a családomban élő nők közel egy évszázados történelmét fogja át. Hogyan értelmezték abban az időben a gyermek világrajövetelének alapvető tapasztalatát? Hogyan kezelték ezeket a tapasztalatokat az orvostudomány különböző szakaszaiban? Hogyan változtak a körülmények?

Elborzadtam, amikor tudomásomra jutott, hogy egy ideig az Egyesült Államok középosztálybeli köreiben a császármetszést egyfajta divatból hajtották végre akkor is, amikor orvosilag nem volt indokolt. Miért szüntessük meg a földön a fájdalomtól való szorongást műtéti beavatkozással, amely gyakran több fájdalmat okoz utóhatásaiban? Egy műtét kerül a szülés helyére – mintha nem lenne különbség. Miért válik a szülő nő kórházi beteggé, akit erőfeszítéseivel együtt egy férfi sebész vált fel, aki ezáltal megsabadítja saját munkájától?

Nem könnyű kifejezni felháborodásomat ezzel kapcsolatban és a szorongások kiküszöbölésének más technológiai gyakorlataival kapcsolatban sem. Iszonyodásom értelmetlen azok számára, akik automatikusan a szakember szemével nézik a fájdalmat. A fájdalmat elkerülhető veszélynek tekintik, a múlthoz tartozó értelmetlen rabszolgamunkának.

Miért ijesztő számomra a császármetszés gondolata minden olyan nő esetében, akik még mindig hajlandók szülni? És miért undorodom és émelygek a génmanipulált megtermékenyítés tudományos-fantasztikus utópiájától, amely lehetővé teszi, hogy gyermekünket laboratóriumban vegyük át, indulásra készen? Nem volt elég, ahogy a nagymamám szenvedett? Milyen jelentése van annak az archaikus szenvedésnek, amelyet a Genézis Istene a paradicsomból való kiutasítás során a nők nyakába varrt? „Igen megnövelem terhedésed fájdalmát, fájdalommal szüled gyermekeid.” (1Móz 3,16) Mennyire kell, lehet, muszáj emancipációnknak eltávolodni a szenvedés e formájától?

Minél tovább gondolkodom a szülés fájdalmán, annál inkább rájövök, hogy nem akarok megszabadulni tőle. Ez furcsán, sőt mazochistán hangzik. Lehetséges, hogy a szülő nő fájdalmához való ragaszkodás csak egyfajta önmegtevesztés, olyan múltbeli dolgok átalakításának eszköze, mint például saját gyermekkorunk? Nem akarom tagadni a fájdalmat és az átalakulást az áldozati ideológiában, amelyben az anya saját életét veszélyezteti az új élet megszületése érdekében. Nem érzem magaménak a bukás bibliai narratívájának azon késői értelmezéseit sem, amelyek ellenségesek a nőkkel, és amelyek a gyermekvállalás fájdalmait büntetesként értelmezik Éva bűnéért. Sem az áldozat, sem a büntetés nem tudja megfelelően értelmezni a születés fájdalmát, és az anya–gyermek kapcsolatot sem tudja olyan emberbarát alapokra helyezni, amely nem bűntudattal terhelt.

Az áldozaton és büntetésen, eme elavult értelmező fogalmainkon túl mit mondhatnánk a születés fájdalomáról, amely mentes a mindenhatósággal kapcsolatos fixációinktól? Csak a saját tapasztalataimat szeretném megérteni és az életembe illeszteni. Mint minden nő, akinek „keresztül kellett mennie ezen”, ahogy a nagymamám mondta, tudom, hogy a szülés fájdalma nem ugyanaz, mint a többi számomra is ismert testi fájdalom.

Amikor megpróbálok ábrázolni a fogfájás és a vajúdás közötti lényeges különbséget, a kezdeti összehúzódások fájásai és a kemény munkával járó tolófájások közti átmenetre összpontosítok. A fájdalom e két formájának megkülönböztetése döntő jelentőségű a szülés belső élménye szempontjából.

Van valami közös a kezdeti, gyakran órákig tartó összehúzódások fájásaiban és az értelmetlen fáradtsággal, nehézségekkel és erőfeszítésekkel teli munkában, amelyet a

bibliai elbeszélés a földdel dolgozók terheként ír le: „*Legyen a föld átkozott miattad, fáradsággal élj belőle egész életedben!*” (1Móz 3,17) És mégis, a nőknek a terhesség nehézségeivel és a szülési fájdalmakkal kapcsolatos tapasztalata különbözik a föld rabszolgamunka-szerű, gyümölcstelen megművelésétől, amelynek sokszor nincs jutalma. A kezdeti összehúzóadásoknál a fájdalom megtámad, összegörnyeszt, megragad, elragad, erőszakot tesz rajtam, és ordítani kényszerít. De a vajúdás nehezebb szakasza másfajta szülési fájdalmat okoz, amelyet sok nő, köztük magam is, óriási szabadulásként élt meg.

Viktor von Weizsäcker, a nagy heidelbergi orvos azt mondja, hogy a fájdalmat mindig „valami” okozza a betegnek. Még akkor is, ha a fájdalom elér egészen a szív mélyéig, a betegség valójában mindig valamilyen körülmény, nem pedig a személy maga. Ez vonatkozik a szülési fájdalmakra is. Csak a szülés intenzív szakaszába történő átmenetkor kerülünk másfajta kapcsolatba egymással, a fájdalom és én. Ettől kezdve együtt dolgozunk. Az az érzés, hogy képes vagyok valamit tenni, segíteni, túljutni a passzív szenvedésen és részt vevő alannya válni, része a szülés boldogságának. A fájdalom új minősége tapasztalható, de még mindig fájdalmak között. A szülésznő már nem csitít; abbahagyja a vigasztalást és a nyugtatást, és cselekvésre szólít fel, sürget, parancsol. És a test elfelejti, hogyan kell megvédeni magát, elfelejti az önvédelmi mechanizmusait, azt a vágyat, hogy legszívesebben elbújna – melyet gyakran kísér az a vágy, hogy jobb lenne meghalni, mintsem tovább szenvedni.

Mi változik meg a vajúdási szakaszba való átmenetkor? A fájdalom nem kisebb, mint korábban, de megváltozik, mert magamra veszem. A fájdalom és az én szétválasztása, amelyben a fájdalom rabja voltam csupán, véget ér. Teljes erővel megfeszítem az izmaim, a belső energiámat nem védekező módon, hanem proaktívan használom. Most az életet keresem, nem pedig az ellenséges fájdalomtól való megszabadulást. R. D. Laing brit pszichiáter egy rövid versben kritizálta a fájdalom technikai megközelítését.

Vedd be ezt a pirulát.

Elveszi a fájdalmat.

Elveszi az Életet.

Jobb lesz neked nélküle.

Akárcsak az atombomba, a tableta is olyan eszköz, amely elvesztette instrumentális jellegét, és most uralkodik feletünk. Talán a szülés fájdalma a legtisztább felháborodás az ilyen gondolkodással szemben, amely elkerüli az érintkezést, az összekapcsolódást és a sérüléseket annak érdekében, hogy a létezés mechanikus jellegű legyen. A nők valódi tapasztalata ellentmondásban van azoknak az álmaival, akik meg akarják szüntetni mind a kemény testi munkát,

mind a természetes szülést. Felületes lenne azonban úgy tekinteni, hogy az élet technológiai modelljének való ellenállás csakis a nőkre jellemző. Ez az ellenállás releváns az egész emberiség számára.

A nők archaikus tapasztalata a kezdeti összehúzóadások fájdalmától a vajúdáshoz vezető átmenetről számomra alapvető fontosságú minden fájdalomhoz való viszonyulásban, amely helyénvaló az ember számára. Az a tény, hogy ez a tapasztalat még olyan komoly filozófiai gondolkodásmódban sem mutatkozik meg, mint amilyen Viktor von Weizsäckeré volt, a patriarchátus által okozott számos kár egyik tünete. Emberközpontú szempontból úgy tűnik, hogy az ilyen tapasztalatok figyelmen kívül hagyásának nagy ára van.

Vajon mi, emberek csak úgy foglalkozunk a fájdalommal, ahogyan a férfiak? A visszaszorítás, védekezés, érzéltelenítés – vagyis a biztonság nagy technológiai – kimerítik-e valójában azt, amit kultúránk a fájdalomról elmondhat? A szülés fájdalmára adott jelenlegi válasz az, hogy magát a szülés eseményét eleve kihagyjuk? „Nem történik meg; jobb lesz neked nélküle.” Úgy tűnik, egy genetikailag manipulált homunculus plántálása, fogantatása és világra hozatala a cél, amely sem a rákra, sem a neurózisra nem hajlamos, így még egy teljesen lepusztult természeti közegben is életképes.

Az ember ezen szörnyű víziója, amelyet egy gép képmására alkotott, ellenállásért kiált; szükség van az étellel kapcsolatos más víziókra is az uralkodó álláspont mellett. Nemcsak különféle javaslatokra van szükség, hogy mit kellene kutatni és fejleszteni, hanem az élet másfajta látásmódjára. A szkaferbe csomagolt és súlytalanul lebegő úrhajós lenne az élet képe? Mi a helyzet a szülő nővel? Emlékeztetnünk kell magunkat arra, hogy volt olyan idő, amikor nem a genetikai technológia határozta meg az élet kezdetét, a nukleáris technológia pedig a végét. Az embereknek más volt a kapcsolata a fájdalommal és önmagukkal. Olyan nyelven beszéltek róla, amellyel a fájdalom megoszthatóvá vált és értelmet nyert. A fájdalomról szóló elmélkedések talán a keresztény vallásban a legmeghatározóbbak. Nem hiszem, hogy ki tudnánk kerülni ennek nyelvezetét, kérdéseit, képeit és gondolatait.

Amikor azon tűnődöm, hogy miért volt értelme a szülés archaikus fájdalmának az élethez fűződő viszonyomban, mi az, amit nem akarok kihagyni annak ellenére sem, hogy fáj, akkor azt tapasztalom, hogy teológiai kifejezőmódom dadogásra redukálódik. De a dadogás manapság a lelegevőbb teológiákra jellemző. Amit tudok, az az, hogy a fájdalom az élet része, mert a fájdalom a szeretet része. Nem akarom, hogy fájdalomtól mentes Istenem legyen, mert nem bízhatok egy ilyen Istenben. Az életnek az a képe, ami engem megerősít, nem a sértetlen Siegfriedé, aki megfürdött a sárkány vérében. A kultúra, amelyet keresek, nem az uralom és a győzelem kultúrája, hanem az

együttérzésé. A keresztény vallás segíthetne felkészíteni az embereket egy ilyen kultúrára, mert intenzitása a fájdalomtól származik. A legmélyebb fájdalmat szülési fájdalomként értelmezte.

Az Újszövetség újra és újra felhasználja a szülés képét, hogy Istennek az emberekkel kapcsolatos történetét elmondja. A kemény munka és a vajúdás fájdalmai döntő szerepet játszanak itt. A Rómaiaknak írt levélben Pál születésként írja le az egész teremtés korabeli helyzetét csakúgy, mint azokét, akik hisznek. A fájdalom továbbra is fennáll; Isten gyermekei kiáltoznak a kemény munka fájdalmai miatt, és ezzel részt vesznek a felszabadításban. Pál írja: *„Mert azt tartom, hogy a jelen szenvedései nem hasonlíthatók ahhoz a dicsőséghez, amely láthatóvá lesz rajtunk. Mert a teremtett világ sóvárogva várja Isten fiainak megjelenését. (...) Hiszen tudjuk, hogy az egész teremtett világ együtt sóhajtozik és együtt vajúdik mind ez ideig. De nemcsak ez a világ, hanem még azok is, akik a Lélek zsenyéjét kapták: mi magunk is sóhajtozunk magunkban, várva (...) testünk megváltására.”* (Róm 8,18–19,22–23)

Ezt a részt gyakran félreértették, mert abból a szempontból tekintettek rá, hogy a teremtés jelentéktelen, haszontalan és ideiglenes. Viszont Pál nem a semmisség pátoszáról beszél, ahogyan a későbbi értelmezők felfogták, hanem valós reményről az elviselhetetlen fájdalomtól szenvedő ember számára. Tudta, hogy mit jelent a betegség, az üldöztetés, a börtön és a kínzás. A szülő nő sírása és nyögése nem a végzet és a tragédia jele; a születés képe a küzdelem és átalakulás újfajta nézőpontját hívja elő, amelyet a vajúdás fájdalmait megtapasztalt nők jól ismernek.

Pál önmagáról is azt mondja, hogy olyan, mint egy anya szülés közben; szülési fájdalmakban szenved egészen addig, amíg Krisztus formát nem ölt gyermekeiben (Gal 4,19). Azáltal, hogy központi témává teszi a nők fájdalmát, Pál elmagyarázza, mit jelent a keresztény reménység. A nők vajúdása fájdalom az élet érdekében. A kereszténység kapcsolata a fájdalommal nem hagyhatja figyelmen kívül a nők vajúdásban átélt fájdalmának tapasztalatát. A sírás és nyögés, amelyről Pál beszél, a szülés utolsó szakaszára utal; ez a remény vajúdása azok számára, akik e reménytelen világban várják Istent. A Messiás nem érkezik meg a messiási idő vajúdási fájdalma nélkül.

A születés fájdalma által felvetett valódi kérdés az lenne, hogyan értelmezhetjük a fájdalmat szülési fájdalomként, a vajúdat ajtó kinyílásaként, a sóhajtozást mint az „Isten gyermekeinek dicsőséges szabadságának” kezdetét. Hogyan közelíthetjük meg a fájdalmainkat úgy, hogy ne

értelmetlen vesekőként kínozzanak, hanem vajúdási fájdalomként, amely egy új létezést készít elő? Milyen lenne a fájdalom teológiája, amely nem veszik bele és nem rágódik a teodicea azon kérdésén, hogy a hatalmas és jóságos Isten hogyan engedheti meg, hogy rossz dolgok történjenek meg jó emberekkel? Szükségünk van a fájdalom újfajta teológiájára, amely végre feminizálja a kérdéseket, és fájdalmunkat Isten fájdalmához kapcsolja. Ekkor az a kérdés merül fel: Hogyan válik fájdalmunk Isten fájdalomává? Hogyan válhatunk a szabadulás messiási fájdalmának részévé, a sóhajtozó teremtés részévé, amely vajúdik? Hogyan szenvedjünk úgy, hogy szenvedésünk a születés fájdalmává váljon?

Az elmúlt néhány évben minden alkalommal nagyon megindított, amikor olyan emberekkel találkoztam – gyakran még igen fiatalokkal –, akiknek elmondhatatlan fájdalmat okoz fivéreink és nővéreink – ahogyan Szent Ferenc hívta őket –, a fák és pillangók kiirtása. Mit jelent ez a fájdalom azoknak, akik elszenvedik? Hogyan változtatja meg őket? Mit akar megmutatni? Amikor ilyen fájdalmat élünk át, hogyan válhatunk vajúdokká és valakivé, aki éppen szül? Hogyan ébredhetünk fel ebből a rémálomból, amely csupa pusztítás? Hogyan születünk újjá?

A keresztény hagyomány szélesre tágítja a szüléssel kapcsolatos gondolkodás körét; még a halált is születésként értelmezik újra meg újra. Az emberek még a haldoklás értelmetlen, keserű szenvedését is képesek voltak úgy átalakítani, hogy a kezdeti összehúzóadások fájdalmától eljutottak a vajúdás keményebb fájdalmáig, és a fájdalom elleni küzdelemtől a halál elfogadásáig.

Sem gépek, sem idomított házikedvencek nem vagyunk, hogy a fogyasztói társadalom mókuskerekén fussunk. Képesek vagyunk szenvedni, mert képesek vagyunk a szeretetre. Az olyan tevékenységek, mint a szeretés, szenvedés, szülés és haldoklás, már az ellenállás egyik formáját képezik a gazdaság azon követelményeivel szemben, amelyek között élünk. Gyermekeket világra hozni, saját halálunkat lassan megszűlni és elfogadni ahelyett, hogy csak túlesnénk rajta, lehetőleg minél gyorsabban és anélkül, hogy tudatosan megélnénk – ahogy a legócskább fantáziáinkban történik –: ezek a teremtésben való részvétel cselekedetei. Ezek nemet mondanak a pénz és az erőszak idegen valóságára, amely ma annyira magához kaparintotta az életet. A születés fájdalma életre ösztönöz, és meggyőz minket az életről. Ahogy egy darab kenyér meggyőzhet bennünket Istenről, úgy ez a fájdalom is szentség, Isten jelenlétének jele. Hogyan is veszíthettük el egyáltalán?

Fordította: Gombkötő Beáta

„Örüljete az örülőkkel, sírjátok a sírókkal!”

Gondolatok a hittanórák derűjéről

■ BALOGHNÉ VINCZE KATALIN

Az iskolai tanórákkal kapcsolatban gyakran felmerül a kérdés: mire elég 45 perc? A közismereti órák tekintetében is releváns a kérdés: mire alkalmas a tanórai keret vagy az évfolyamon adott óraszám? De ha a tananyag természetére gondolunk, a hittanórák kapcsán talán még több kérdésünk merül fel. Problémát jelent, hogy miféle vallási vagy bibliaismereti alapokat adhatunk át azoknak a gyermekeknek, akik talán éppen csak nagyünnepek alkalmával érkeznek meg a templomainkba. Mi juthat el a kereszténység lényegéből azokhoz, akik pedig meg sincsenek keresztelve? Jól-lehet sok gyülekezet az évek folyamán egyre hatékonyabb formáit alakítja ki a hit- és erkölcsstanra járó gyermekek és családjuk elérésének, a kérdés még mindig érvényes. Mindennapos kérdés az is, hogy ha felvállaljuk egyes témakörök súlyozását a tanterv és saját tanmenetünk összeállításakor, vajon jut-e elég figyelem a nagy összefüggésekre vagy az adott tanévben, adott csoportban kevésbé súlyozott vagy elő sem került, mégis fontos témákra. Hitoktatással foglalkozóként még sokáig sorolhatnánk hasonló kérdéseket. 45 percekbe sűrített hit- és erkölcsoktatásunk problémáját hasonlatosnak érezhetjük az Augustinus-legendában a tengerparti homokba kagylóval tengert meregető gyermek igyekezetéhez.

Nagy lehetőség is rejlik ugyanakkor e rendszeresen ismétlődő, évek során is egymásra épülő 45 percekben. Lehet alkalom az ismétlésre, újraértelmezésre, szemléltetésre, játékos és kompetenciaorientált összegzésekre, kreatív számonkérésre is akár. És mindenekelőtt hiteles együttlétre, kis közösségben mindenki meghallgatására, személyesen izgalmas vagy fájó kérdések megbeszélésére, a rendszerint kis létszámú csoport együttléteinek igény szerinti alakítására, egy- vagy többfajta „liturgia” közös kialakítására. Hiteles kapcsolódásra egymáshoz, tananyaghoz, Isten üzenetéhez, a mindenkor velünk lévő Úrral és egymással közösségben. Öröm, felelősség, kiaknázni való lehetőség. És örökös reflektív kérdésfeltevés: mely tekintetben volt összhangban a tanóra azzal az üzenettel, amelyről szólnia kellett? Mely tekintetben nem sikerült ezt megvalósítani?

Nemes Nagy Ágnesnek a klasszicizmus és a romantika kapcsolatát szemléltető gondolata jut eszembe: „...a Vollendung nekem Unendlichkeit nélkül üres, az Unendlichkeit Vollendung nélkül vak. [...] olyat kell csinálni, mint a görögök. Csak ezt most kéne megcsinálni. Most, a 20. szá-

zad közepén, ezzel az irtózatossá témaanyaggal. Mindazt, amit látunk, úgy emelni fel, hogy kupolába foglaljuk az abszurditást.”¹ Lehet, hogy ilyesmivel próbálkozik a hitoktató is? Keretet, nyelvet, lehetőséget adni nem pusztán az öröm, hanem az abszurditás, azaz mindennemű létkérdésünk kifejezésére? Hogy erre válaszul vagy ennek imádásaképpen célba jusson az ige és annak üzenete is? Tanárként, emberként is helyt kell állni és kapcsolódni, mielőtt az üzenetig eljutnánk.

Így érkezünk meg a hitoktató attitűdjének kérdéséhez (THOMA 2009). Minden tanító-nevelő munka döntően fontos tényezői – mintegy rejtett tantervként – a szándékolatlan hatások. E hatások jelentős mértékben függenek a tanár, avagy nevelő attitűdjétől, amelyet nagymértékben határoz meg a nevelő pedagógiai alapállása. Thoma László a jó vallástanár attitűdjét a bármely tárgyat tanító jó tanár attitűdjével azonosnak tételezi. A legfontosabb, elfogadó attitűd mellett az empátia és a megértés fontosságát hangsúlyozza Gordon nyomán. Mint írja: „Ezek megkerülhetetlenek, mivel iskolai közegben, iskolai feltételek között zajlik a tanítás. Emellett természetesen kell lenni valamilyen többletnek, ami ahhoz a lelki munkához szükséges, amiben a vallástanár szolgál.” (Uo. 5. o.) E többletet három ponton ragadja meg: az elfogadás mellé a „többre, jobbra segítsé”, a bátorító ígéren tájékozódó „bátorító nevelést”, valamint a tanár hitelességét teszi. Vitathatatlan az alapállás, miszerint a hittanárnak is rendelkeznie kell a „jó tanár” attitűdjével, még ha ez nem is csak – s véleményem szerint nem is elsősorban – az iskolai oktatási keretek miatt fontos, hanem inkább a tanulási folyamat eredményessége érdekében. Vitán felül áll e három speciális hitoktatói faktor relevanciája is. A jelenség leírására megfelelő e rendszer, amely igen fontos irányokat fogalmaz meg. Ám ahhoz, hogy valaki a tantárgy vagy annak üzenete szempontjából adekvát pedagógusi alapállást fejlesszen ki ön-

¹ NEMES NAGY 1989, 555. o. Az idézett esszé másik mondatát idézem a német kifejezések s a gondolatmenet magyarázatául: „És újra meg újra eszembe jut a Fritz Strich-féle meghatározás: a klasszicizmus jegye a Vollendung, a tökéletesség, a romantikáé pedig az Unendlichkeit, a végtelenség. Valljuk be: csoda szerencsés meghatározás. Mert nem elég okosnak lenni, németnek is kell születni hozzá. A közös szótőnek ez a remek belső rímélése még jobban meggyőz, mint a logikum – sőt az győz meg igazán.”

magában, vagy hogy megértse az attitűdjei mibenlétét, és tudatosan formálja azokat, érdemes az attitűdök teológiai kapcsolódását is továbbgondolni.

Miért legyünk vagy vagyunk elfogadók a haszonelvű magyarázaton túl? Miként, milyen alapokon lehetünk empátikusak? Miért fontos, hogy megértsük a diák szempontjait, kérdését, kétségét, kételyét azon túl, hogy csak így tudunk belépni az ő világába, és kommunikálni vele? Korthagen hagyománymodellje (SZIVÁK 2010, 19. o.) világossá teszi, hogy a tanár cselekvését (amely a modellben a hagyomány külső héja) leginkább küldetése (a hagyomány legbelseje), majd (héjanként haladva) szakmai önazonossága, nézetei és kompetenciái határozzák meg. A feltett kérdések megválaszolásakor kiemelt fontossággal bír tehát e belső réteg, a küldetés rétege. A hitoktató küldetéséről való gondolkodás alkalmával pedig a pedagógiai túl teológiai (etikai) szempontok segítségével, az ezeket megalapozó bibliai üzenetekből kiindulva is értékes szempontokra figyelhetünk fel. A továbbiakban a Rómaiakhoz írt levél parainézisét hívjuk segítségül. Exegetikai konszenzus, hogy e levél nyújtja a páli teológia legalaposabb összefüggő kifejtését (WISCHMEYER 2012, 285. o.). Egyedülálló sajátossága pedig kettős szerkezete, azaz hogy a teológiai kifejtés indicativusát etikai imperativusok láncolata követi (uo. 337. o.). Éppen ezek közül az intések közül veszünk szemügyre néhányat a következőkben. Vajon az evangélikus hagyományban különösen is fontos páli teológia hangsúlyai szerint megfogalmazva mi lehet az a sajátos keresztény többlet, amelynek hitoktatásunkban is érvényesülnie kellene?

Örvendezés és sírás a Rómaiakhoz írt levél parainézisében (Róm 12,15 és kontextusa)

A címben idézett igé és szöveggörnyezetét különösen is találónak érezhetjük a hitoktatásra vonatkoztatva. A parainetikus szöveg² – a megelőző szövegrész szerint – a Lélek ajándékaiban részesült közösség tagjainak egymáshoz (Róm 12,9–13a.16) és minden emberhez (többi vers) való viszonyáról szól. Jogos olvasat lehet tehát a hittanórai közösségeink szempontjai szerint való olvasás, akár a közösség életére, akár a – valójában nem is ennyire egyértelműen lehatárolható – kívülállókra tekintünk. Fontos megjegyezni, hogy amennyiben a páli kategóriák szerinti „szenteket”, azaz a belső kör tagjait tartanánk szem előtt, már akkor is jelentős sokszínűség rajzolódik ki mind a teológia, mind a kegyesség terén.³ Gerd THEIS-

² Tágabb értelemben az egész etikai témaegységet parainetikusnak tekinthetnénk (Róm 12,1–15,13), de vizsgálatunk számára a szűkebb értelemben a képmutatás nélküli szeretetről szóló parainézis szakaszát (Róm 12,9–21) választottam.

³ Jóllehet e levél nem tárgyalja a gyülekezetet potenciálisan bomlasztó, mert versengésbe fordítható tendenciák lehetőségét (pl. glosszáliák).

SEN és Petra von GEMÜNDEN friss kutatása (2016) megállapítja, hogy ez a – tán éppen a különböző lelki ajándékok képével megragadott – sokszínűség a korabeli zsidóság sokszínűségében gyökerezik.⁴ Ugyanakkor mindegyik megjelenített üdvösségút⁵ célt ér, ha egy közös üzenetet mindig tartalmaznak: Isten ingyen adja kegyelmét (uo. 81. o.). A levél első felének teológiai kifejtésében leírtak gyakorlati érvényesítését szolgálja tehát az intések sorát élénk táró második egység, amelynek mintegy tengelye a felebaráti szeretet gyakorlására való buzdítás, benne a címben kiemelt igével. A gondosan egybeszerkesztett levél megőrizheti az olvasók közösségét az etikát háttérbe szorító pusztán teológiai olvasattól. A hitoktatók és nem pusztán hitoktatók számára a maga egészében vagy részleteiben akár reflektív olvasásra is ajánlható szöveg (Róm 12,9–21) számos mindennapi kísértés ellenében biztat a helytállásra rendszerint az érem pozitív, építő oldalát felmutatva, ezzel is jó pedagógiai példát adva.

Mit üzen nekünk a felebaráti szeretetről szóló szakasz, s benne címadó mondatunk: „Örvüljete az örülőkkel, sírjatek a sírókkal”? Nem speciális keresztény lehetőséget ajánl, hanem egy bárki által gyakorolható és így mindenki számára érthető magatartásra, a felebaráti szeretetre hív. Ugyanakkor az erre való ösztönzést a megváltottságból fakadóan a Lélek ajándékának tekinti. Indirekt módon mégis figyelmeztet: a világban nem e pozitív magatartás vesz körül mindig mindenütt, tehát egyfajta kontrasztta-pasztalatot és kontrasztküldetést is hordoznak ezek az intések. Tapasztalható tehát benne némi keresztény többlet, ugyanakkor e többlet nem elválaszt, hanem összeköt másokkal. E sorban találjuk az együtt sírás és együtt örvendezés infinitívus alakú felszólítását, amely már nyelvi szempontból egyrészt a zsidó bölcsességirodalom jellemző kifejezésformájában szólal meg (DUNN 2005, 746. o.), másrészt az infinitívus alakban általános érvényt is jelez, tehát nem egy definiált, partikuláris megszólított kört tart szem előtt. Fontos tehát az emberi érzések, a – hitkérdésekkel is olykor kapcsolódó – létkérdések fájdalomának és örömeinek komolyanvétele. Mit tanít nekünk a sírásról és az örömről a Rómaiakhoz írt levél?

Pál több levelében szól szenvedésről és örömről. Sorai-ban érezzük az Ószövetség prófétai és zsoltáros hagyományát, de nem egyszerűen a sírás és az öröm reflexiója gyanánt, hanem az örömről forduló szenvedésről szóló bizonyágtételek tematikájában (pl. 1Móz 5,29; Ézs 66,10). A Rómaiakhoz írt levél ugyan érzelmileg visszafogottabb

⁴ Theissen és von Gemünden a korábbi századok jellegzetesen végletes levélértelmezéseinek okát egy-egy irányú kizárólagos tárgyalásában látja, ugyanakkor a sokszínűséget felismerő magyarázat esetén egy-egybe tudja vonni, úgy tűnik, a levelek eredeti szándékának valóban megfelelő interpretációjukban.

⁵ Üdvösség a cselekedetek alapján (Róm 1,18–3,20), hit által (3,21–5,21), újjászületésben (6,1–8,39) és a kiválasztottság okán (9,1–11,36).

stílusú, mint sok más levél, ám itt is fontos kifejtéseit találjuk e témaköröknek (Róm 8). Az egész teremtett világ sóhajtozik és vajúdik (Róm 8,22–23; vö. 1Móz 3,16; Ézs 26,17–19), mert a test megváltását várja (Róm 8,23), és Isten fiainak megjelenését, hiszen hiábavalóságnak van alávetve, de „azzal a reménységgel, hogy a teremtett világ maga is meg fog szabadulni a romlandóság szolgaságából Isten gyermekeinek dicsőséges szabadságára” (Róm 8,20b–21). A világ romlottsága s a szenvedések is a „húsvéti logika” (FABRIS 2000, 145. o.) érvényesülését üzenik, hiszen a mindhalálíg engedelmes Jézus Krisztus halála és feltámadása legyőzte a halált. „Aki tulajdon fiát nem kímélte, hanem mindnyájunkért odaadta, hogyne ajándékozna nekünk vele együtt mindent?” (Róm 8,32) Így „sem halál, sem élet [...], sem magasság, sem mélység, sem semmiféle más teremtmény nem választhat el minket az Isten szeretetétől, amely megjelent Jézus Krisztusban, a mi Urunkban.” (Róm 8,38–39) A szeretet e valóban drága kegyelme, avagy ajándéka miatt van lehetőség a reménységben örvendezni, a nyomorúságban kitartónak lenni, az imádságban állhatatosnak maradni (Róm 12,12). E miatt az egész teremtett világ számára odaadott ajándék miatt lehet és kell örülni az örülőkkel és sírni a sírókkal, és megfogadni, élni a páli intések sorát nem megjátszott, hanem képmutatás nélküli szeretetben (Róm 12,9). Nagyon fontos e „húsvéti logika” nem esetlegesen felsorolt részleteit megszívelni, és nem előírást, hanem a szeretet teljes szabadságának lehetőségét látni bennük.

Míg maga a sírás szava nem jellemző a páli levélimrodalomban,⁶ az örvendezés szava (χαρά) s annak χαρ- szótöve (amely az ajándékozás, a kegyelem és a hála és a kegyelmi ajándékok szótöve is egyúttal)⁷ kifejezetten központi szerepet tölt be leveleiben. A referenciák vizsgálatával kimutatható (BALOGNÉ VINCZE 2018a), hogy a teológiai témaköröknek megfelelően e szavak használata⁸ erős krisztológiai összefüggést mutat a Római, Efezusi és Első korinthusi levél esetében, valamint, hogy a legerőteljesebb krisztológiai összefüggést mindig a reflektívabb jellegű teológiai tartalmak mutatják.

Az öröm héber szavainak⁹ legátfogóbb¹⁰ fordítása a LXX-ban a χαρά, és melléknévi alakjaiban a χαίρειν.¹¹ Bár legtöbbször kultikus értelmű örömet jelöl, nem kizárólag

ilyen összefüggésben használatos. Viszont e szívbeli örömet jelölő szó használata során (hiszen elsődlegesen a שמח megfelelőjének tekinthető) mindig oksági összefüggésben áll az Úr szabadító tetteivel (RUSSEL 1978, 45. o.). Az Újszövetségben kevesebb alkalommal találkozunk statikusabb jellegű örömszavakkal: helyüket átveszi a dinamikusabb χαίρω, amely az akár a körülményektől is független legelső spirituális öröm szava is lesz.¹² Átéltésének színhelye és apropója immáron nem egyszerűen a templomi istentisztelet és a Tóra tanítása, hanem a Szentlélek, Krisztus és a testvérek közösségének élete (uo. 303. o.).

A χαρ- tövű újszövetségi szavak közül a közösségben való megélés elsősorban a kegyelmi ajándékok és az öröm esetében jellemző. Érdekes, hogy a kegyelem kifejezetten személyes reflexiókban kap helyet. Ez az eredmény természetesen a fogalmak jellegével nagyjából összhangban van, ám szembetűnő, hogy nem lesz a kegyelem a közösségi átélés vagy hitvallás általános kelléke, hanem csak alkalomszerűen kerül kifejtésre a közösség számára, akkor is leginkább Pál mély személyes reflexiójában.

A χαρ- tövű szavak referenciavizsgálatokor kiemelkednek az imádkozással összefüggő említések (BALOGNÉ VINCZE 2018b). A vizsgálat során az imádkozás területén az alábbi jellegzetes összefüggésekre derül fény e szavak összefüggésében. Az imádságok sohasem kötelező toposzok, hanem spontán és sokszínű megnyilatkozások. Imádságban a gyülekezeti és egyéni élet számtalan területére és eseményére reflektálnak. Alapvető „hitéleti funkciókat” élünk meg az imádkozásban Istenre utaltságunkban, de Krisztusban (és számtalan módon) való megajándékozottságunkban is. Imádságaink a hála alapállásának és erejének visszatükrözői. A kegyelem Isten mindent megelőző, de állandóan ható ajándéka az imádkozó számára, akár bűnbánat, akár veszély, akár öröm esetén is. Isten ajándékba kapott kegyelmének személyes dimenziói mellett az ajándékba kapott közösség öröme és hálaadása a karizmák felismerésével együtt jelenik meg különösen is a páli teológiában.

Hogyan jelenjen meg a derű, öröm, boldogság, sírás, fájdalom a hittanórán?

A páli üzenet tükrében is egyértelmű, hogy helye van a hittanórán az érzelmeknek, sőt az érzelmi nevelés különleges lehetőségét is tartogatják óráink. A Thoma László kifejtéséből előbb kiemelt keresztény többlet

⁶ Róm 12,15; 1Kor 7,30; Fil 3,18 az összes előfordulás.

⁷ χαίρω, χαρά, συγχαίρω, χαρίζομαι, χάρις, χάρισμα, εὐχαριστέω, εὐχαριστία; a páli levelekben profán értelemben az örömmel és kegyelemmel csak elvétve, a két korinthusi és a Galata levélben találkozunk. A hála pedig kizárólag szakrális értelemben jelenik meg.

⁸ Róm 5–6; Róm 12; 2Kor 1–2; 2Kor 6–9; Ef 2–4; Fil || 1Thessz; Kol 1.2,18–4,19.

⁹ שמח; רגן; שיש; ורגן.

¹⁰ Mindegyik öröm-szó fordításaként előfordul, igaz, a רגן fordításaként mindössze egyszer kerül elő.

¹¹ BACKHERMS 1963, 31–32. o.; RUSSEL 1978, 43–45. o.

¹² RUSSEL 1978, 111. o. Az εὐφραίνω a LXX-ban 193-szor, az Újszövetségben 13-szor fordul elő; az εὐφροσύνη a LXX-ban 164-szer, az Újszövetségben nem fordul elő; a χαίρω a LXX-ban 80-szor, az Újszövetségben 65-szor, a χαρά a LXX-ban 40-szer, az Újszövetségben pedig 59-szer fordul elő.

kérdése azonban e tekintetben is jelentős. Az érzelmek a keresztyén ember esetében is hasonlóak, mint bárki másnál, jó is, hogy e tekintetben nem kell méricskélve differenciálnunk a hittanórai közösségekben részt vevők hitbéli állapotára tekintettel. Ugyanakkor az érzelmek kifejezésének, főleg pedig az érzelmek közötti értelemkeresésnek vagy az abszurdítások elhordozásának vagy éppen a hálának is sajátos alapot nyújt a Krisztus-esemény. A keresztyénység reménye így győzhet a legmélyebb abszurdítások felett is. De míg ide eljutunk mi magunk vagy a ránk bízott gyermekek akár közösségekben, akár egyénileg, hatalmas utat kell bejárniuk és bejárniuk. Ez az út pedig el kell hogy bírja akár a felfüggesztett 45 percben vagy komolyabb probléma esetén azon kívül a fájdalom és az öröm kifejezéseit még lezáratlan formában is. Hiszen Isten szeretete nem követeli az érzelmek értelmetlen elfojtását még a hittanórai munka érdekében sem. Sőt – a túlaradóan feltörő és váratlanul spontán reakciók kezelhetetlenségének megelőzése érdekében – érdemes teret engedni az óra menetében az érzelmek kifejezésének. Élhetünk a tanóra eleji rövid beszélgető kör vagy imakérések, esetleg előre összeállított, de bővíthető imagyűjteményből való választás lehetőségével, ugyanakkor a tananyag feldolgozása folyamatában is bőven adódik alkalom érzelmeket bevonó munkára. Mivel a történetek megértését, átélését is segítik, érdemes tudatosan alkalmazni az érzelmi jellegű megközelítéseket és egészséges, tehát az érzelmi területet is bevonó módszereket.¹³

Mint mindennel, természetesen az érzelmekkel is vissza lehet élni, vagy egyszerűen csak nem megfelelő formában nyúlni hozzájuk. Ez a foglalatosság tehát különös empátiát, problémaérzékenységet, átgondolt igeiséget, célirányos tanulást és reflexiót követel meg a hitoktatótól.

Mivel több – akár keresztyén, akár világi fenntartású – iskolában működnek gyümölcsözően boldogságórák, érdemes tudatosítani a hittanóra és a boldogságóra közötti különbségtételt is. Hasznos olvasmányok lehetnek a pozitív pszichológia és az ennek eredményeit alkalmazó pozitív pedagógia tárgykörében megjelenő művek, de ismerni kell keresztyén többletünket e tekintetben is. Mások mellett a Boldogságóra Program¹⁴ számára is iránymutató a pszichológiai immunrendszer OLÁH Attila által vázolt modellje (2005). Ennek fő komponensei többnyire keresztyén szempontból sem megkérdőjelezendő, sok esetben valláspedagógiai relevanciával is bíró képességek fejlesztésére irányulnak, amelyek tartalmát és hasz-

¹³ Továbbképzési lehetőség rendszeresen frissülő kínálattal és részben visszaolvasható tartalmakkal az EHE Valláspedagógia Tanszékének honlapján: <https://teol.lutheran.hu/index.php/hu/szervezet/oktatasi-egysegek/tanszkek-intezetek/vallped/hitoktatasi-tovabbkepzes>. Lásd továbbá: RENDLE 2007; OZSVÁTH 2017.

¹⁴ www.boldogsagora.hu; SZÓDY 2016.

nátát ugyanakkor a biblikus alapú teológiai gondolkodás jelentősen befolyásolja vagy relativizálja, olykor pedig korlátozza.¹⁵ Érdemes viszont megfontolnunk, hogy míg e képességek fontos szerepet töltenek be a személy szocializációjában és megküzdésében, a boldogságkeresés empirikusan igazolt eredményessége más szempontoktól is nagymértékben függ, még akkor is, ha a filozófiai és teológiai szempontoktól el is tekintenénk. A Szondy Máté és Martos Tamás munkája során Magyarországon is validált Boldogságorientáció Skálával szerzett hazai tapasztalatok szerint is áll, hogy „[a]z étellel való elégedettséget az áramlatkereső és az értelemkereső boldogság jósolta be szignifikánsan, az élvezetkereső boldogság nem. A legmagasabb szintű elégedettséget a három orientáció együttes jelenléte (az ún. »teljes élet«) eredményezte.” (SZONDY–MARTOS 2014, 229. o.)

A két különböző megközelítésben (pszichológiai immunrendszer és boldogságkeresés) használt fogalmak és állítások nem fedik egymást. Mégis látszik, hogy eltérő fókuszukból adódóan a pszichológiai immunrendszerhez tartozó képességek az áramlatkereső és az élvezetkereső stratégiát támogatják elsősorban, az értelemkereső stratégia kívül esik a pszichológiai immunitás Oláh-féle faktorain, miként Sonja LYUBOMIRSKYNEK a boldogságórák számára programadó könyve (2015) fókuszán is. E ponton mind a boldogságóra-mozgalom gyengesége, mind az önmagáért való pozitív szemlélet elégtelensége tetten érhető. E hiányosság a boldogságóra-tankönyvek témafeldolgozásaiban hasonlóképp jelentkezik: a legtöbb témakör¹⁶ esetében elképzelhető volna az értelemkeresés, erre a boldogságórák tankönyvei és tanári kézikönyvei azonban kísérletet sem tesznek. Természetesen lehet létjogosultsága e stratégiának is, viszont akár az egyházi iskolák szemszögéből tekintve, akár a boldogságóráknak a hitoktatással történő összevetéséből kiindulva mind a boldogságórák megértése, mind integrálása vagy éppen a hitoktatással való együttműködés tervezése esetén különös figyelmet érdemel ez a szempont. Ugyanakkor a hitoktatásért felelősséget érző gondolkodás és a valláspedagógia számára a – nem mindenáron való – értelemkeresés mellett megjelenő másik két dimenzió tematizálása is gyümölcsöző lehet. Így tehát a módszertani gazdago-

¹⁵ A megközelítő-monitorozó tevékenységet támogató képességek: pozitív gondolkodás, célorientáció, növekedésérzés, kontrollérzés, koherenciaérzés, kihívás- és változáskeresés, szociális forrásmonitorozó képesség; a mobilizáló, alkotó és végrehajtó területet támogató képességek: énhatékonyság-érzés, kreatív énkép, találékonyság, szociális forrásmobilizáló képesség, szociális forrásteremtő képesség; valamint az önszabályozást támogató szinkronképesség, impulzivitáskontroll és érzelmi kontroll.

¹⁶ Például: A társas kapcsolatok ápolása; Boldogító jó cselekedetek; Célok kitűzése és elérése; Megküzdési stratégiák; Apró örömök élvezete; A megbocsátás gyakorlása; Fenntartható boldogság.

dás vagy a teológiai fogalmak lefordításának és pontosításának alkalmán túl a boldogság, boldogulás, jóllét teológiai-antropológiai vagy szociáletikai megközelítését is gazdagíthatja mind a boldogságórák jelenségének, mind a vonatkozó pszichológiai és pedagógiai elméleteknek a vizsgálata. További érdekes eredményeket és mélyre ható konklúziókat hozhat még a kép teljessége szempontjából is elengedhetetlenül fontos szótériológiai és pneumatológiai szempontok bevonása, aminek apropóját akár a jelen tanulmány alapját is szolgáltató páli levélrészlettel való foglalatosság is nyújthatja.

Isten színe előtt együtt a hittanórán

A hitoktató tanulhat a páli levélből egyfajta *imádságos alapállást*. Ez az imádságos alapállás, minthogy az imádság a sokféle megajándékozottságunkra való reflektálás kitüntetett alkalmá, nemcsak a tanár saját imádságának vagy a közös imádkozásnak és az imádkozás tanításának lényegi eleme, hanem tágabb értelemben a résztvevők tapasztalataira való alapvető nyitottság, e háttérén történhet tehát Isten gyermekeinek elfogadása is. Jó, ha a hittanár a diákközösséget imádságban hordozza, s az is fontos, hogy az imádkozás ne csak a tananyag, hanem a hittanórai tapasztalat része is legyen kellően érzékeny, nem erőltetett módon, meghagyva a diák számára a személyes kapcsolódás lehetőségét. Azonban a tanórai imádkozást is a tananyag feldolgozásához hasonlóan teológiai összefüggések tudatosításával, életszerűen és hittel, valamint módszertanilag adekvát módon kell végezni. Közösségben mindez a közösség folyamatos interakciójában valósuljon meg, úgy, hogy az Istennel való kommunikáció valódi kommunikáció lehessen, változatos keretek között és aktuális tartalmak mentén, őszintén és a közösség minden tagjára tekintettel.

Ugyanakkor Pál intéseinek sora arról is tanít, hogy egymás meghallgatása vagy az imádság sem önmagában cél. A tettetés nélküli szeretet alapja inkább, ám a valódi gyümölcsöket majd ez a szeretet termi meg. Egy megajándékozott, ezért hálás és ajándékozó közösségben való részvétel megteremtése nagyon sok faktortól függ: a csoport tagjainak egyéni sajátosságai és a helyszín is komoly kihívásokat jelenthet, de ezáltal kreatív, új ötletek kipróbálására is alkalmat ad. Ám akár az együtt imádkozás, akár más hitanos tevékenység vagy magánéletünk hitelessége szempontjából is sokat meríthetünk a páli intések sorából. Így talán a 21. századi mindennapok sűrűjében is részesedhetünk és részesíthetünk egészen személyes módon a végtelen nem vak üzenetéből.

Hivatkozott művek

- BACKHERMS, Robert E. 1963. *Religious Joy in General in the New Testament and Its Sources in Particular*. St. Pauls Press, Fribourg.
- BALOGNÉ VINCZE Katalin 2018a. A khar-tövű szavak: Újszövetségi referenciavizsgálat a boldogságkérdés kontextusában. *Theológiai Szemle*, 61. évf. 96–101. o.
- BALOGNÉ VINCZE Katalin 2018b. Az Újszövetség khar-tövű szavainak jelentősége az imádkozás és az imádkozni tanítás szempontjából. In: Kiss Gábor (szerk.): *Fiatal kutatók és doktoranduszok VIII. nemzetközi teológus-konferenciája*. DOSZ, Budapest. 28–37. o.
- DUNN, James G. D. 2005. *Romans 9–16*. Zondervan, Grand Rapids. (Word Biblical Commentary 38B.)
- FABRIS, Rinaldo 2000. „Gioia, dolore e persecuzione” nell’epistolario del NT (Paolo, Eb, Gc, 1/2Pt, Gd). In: Salvatore A. Panimolle (szerk.): *Gioia, Sofferenza, Persecuzione nella Bibbia*. Borla, Roma. 137–166. o.
- LYUBOMIRSKY, Sonja 2015. *Hogyan legyünk boldogok? Életünk alakításának újtjai tudományos megközelítésben*. Budapest.
- NEMES NAGY Ágnes 1989. Klasszicizmus, romantika. In: uő: *Szó és szótlanság*. Magvető, Budapest. 555. o. Web: <https://konyvtar.dia.hu/html/muvek/NEMESNAGY/nemesnagy00137a/nemesnagy00207/nemesnagy00207.html>.
- OLÁH Attila 2005. *Érzelmek, megküzdés és optimális élmény. Belső világunk megismerésének módszerei*. Budapest.
- OZSVÁTH Judit 2017. Hatékony módszerek a hitre nevelés szolgálatában. *Magiszter*, XV. évf. 3. sz. 87–93. o. Web: http://padi.psiedu.ubbcluj.ro/wp-content/uploads/Magiszter_2017_3_pp_87-93.pdf.
- RENDLE, Ludwig 2007. *Ganzheitliche Methoden im Religionsunterricht*. München.
- RUSSEL, Erik 1978. *The Biblical Concept of Joy with Special References to Paul, Luke and John*. University of Nottingham.
- SZIVÁK Judit 2010. *A reflektív gondolkodás fejlesztése*. Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, Budapest. Web: <http://docplayer.hu/128680-A-reflektiv-gondolkodas-fejlesztese.html>.
- SZONDY Máté – MARTOS Tamás 2014. A boldogság három arca: a Boldogság Orientáció Skála magyar változatának validálása. *Mentálhigiénié és Pszichoszomatika*, 15. évf. 3. sz. 229–243. o.
- SZÓDY Judit 2016. Boldogságóra kicsiknek, nagyoknak. *Új Köznevelés*, 72. évf. 5–6. sz. Web: <http://folyoiratok.ofi.hu/uj-koznevelés/boldogsagorak-kicsiknek-nagyoknak>.
- THEISSEN, Gerd – GEMÜNDE, Petra von 2016. *Der Römerbrief. Rechenschaft eines Reformators*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
- THOMA László 2009. Vallástanári attitűdök. *Magyar Református Nevelés*, 10. évf. 4. sz. 49–57. o. Web: <https://www.reformatus.hu/data/siteattachments/2/2014/9/14/Thoma%20László%20Vallástanár%20attitűdök.pdf>.
- WISCHMEYER, Oda 2012. *Paulus. Leben – Umwelt – Werk – Briefe*. 2., bőv. kiad. Francke Verlag, Tübingen.

Imádság és lelkipozítás Lenin képe alatt

Előszó egy lelkészi jelentéshez

■ FABINY TAMÁS

Izgalmas kordokumentumot vehet kézhez az olvasó: Zászkaliczky Pál egykori ceglédi lelkésznek a sorkatonai szolgálatukat végző teológushallgatók közötti szolgálatáról készült „lelkészi jelentést”, majd három érintett visszaemlékezését azokra az évekre. Arról az öt esztendőről kapunk hiteles beszámolót, amikor – a létező szocializmus utolsó éveiben – a ceglédi laktanyában töltötték előfelvételis idejüket az akkori Evangélikus Teológiai Akadémia felvett hallgatói. Akkor persze még nem lehetett tudni, hogy az erőszakszerveire oly büszke pártállam milyen gyorsan véget ér, ám azt mindenki érezhette, hogy immár puhává vált a diktatúra, és a rendszer eresztékei már recsegnek-ropognak. Ebben az időben kapott Zászkaliczky Pál ceglédi lelkész megbízást arra, hogy az evangélikus – sőt a baptista és metodista – lelkészjelöltek hivatásigazgatója legyen. A ma már nyugdíjas lelképásztor évtizedek elmúltával teszi le egyháza asztalára a maga lelkészi jelentését, a tőle megszokott alaposággal.

Lelkészi karunkban keveseknek volt részük abban, hogy saját (angyal)bőrén tapasztalja meg a katonai szolgálatot. El lehet képzelni, hogy az ateista ideológiát való egypártrendszerben milyen agymosás folyt a fegyveres testületeknél. Ekkor természetesen nem létezett tábori lelkészi szolgálat. Megjegyzendő, hogy a kommunistákkal egyértelműen szimpatizáló Szimonidesz Lajos volt a Magyar Néphadsereg első és utolsó evangélikus tábori püspöke: 1948-ban ezredesi rangban nevezték ki, később vezérőrnagy lett. 1952-ig maradt tisztségében, vélhetően csak azért, hogy a Nyugat felé demonstrálni lehessen a vallásszabadságot Magyarországon. Tábori lelkészeknek már se híre, se hamva nem volt. Szimonidesz 1955-ben vonult nyugdíjba a Hadtörténelmi Intézet munkatársaként, 1965-ban hunyt el.

Egészen az 1970-es évek végéig a mi teológiai akadémiánkra felvett hallgatókat nem hívták be sorkatonai szolgálatra, hanem azonnal megkezdheték tanulmányaikat. Mindez azért szerfölött érdekes, mert a többi felekezetből viszont kí-

méletlenül besorozták a teológusokat is. Magam csak szóbeszédként hallottam arról, hogy talán volt egy megállapodás az Állami Egyházügyi Hivatallal vagy éppen a Honvédelmi Minisztériummal, hogy az első tíz férőhallgatót nem viszik katonának, ám ennél több jelentkező akkoriban nem is nagyon volt. Az is lehet, hogy az államhatalom a *divide et impera* jegyében éket akart verni az egyes felekezetek közé, kinek-kinek más kedvezményt adva. Amikor harmadéves teológushallgató voltam, akkor robbant a bomba: 1979-ben az akkor éppen meglehetősen sok jelentkező közül kettőt váratlanul besorozták: Brebovszky Jánost és Szeverényi Jánost. Mindketten Békés megyeiek voltak, és erősen valószínűsítettük, hogy az ötletszerűnek tűnő döntés mögött kőkemény egyházpolitika áll: mindketten Győri János Sámuel virágzó békéscsabai ifjúsági körének tagjai voltak, és a hatóságok ezzel akarták a lelkészt és a fiatalokat megfélemlíteni. A hírhejt laktanyának számító Lentibe vitték őket (a másik rossz hírű hely Marcali volt), ahol Brebovszky le is kellett hogy húzza a két évet, Szeverényit másfél hónap után a szeme miatt leszerelték.

A Zászkaliczky Pál lelkészi jelentését követő személyes beszámolókból is kiderül, hogy a '80-as évek közepén váratlan fordulatként immár a valamivel barátságosabbnak tűnő ceglédi laktanyába kellett a teológusoknak bevonulniuk. A korábbiakhoz képest némileg már valóban enyhült az ideológiai szorítás. Erre az időre esett a Szovjetunió gerontokráciájának siralmas haláltánca: az uralkodása utolsó éveiben már nagybeteg Brezsnyevet az ugyancsak öreg Andropov követte a párt főtitkári tisztségében, ám tizenöt hónappal később meghalt, hogy így egy másik aggastyán, Csernyenko lépjen a helyére, akit aztán 1985 márciusában a *glasznosztj* és a *peresztrojka* embere, Gorbacsov követett. Nem lehet feltétlenül bizonyítani, de elképzelhető, hogy ez a nyitás sok áttételen keresztül olyan apró mozzanatokra is hatott, mint a teológus sorkatonák körülményeinek fokozatos javulása.

Ekkor, 1985 őszén kapta Zászkaliczky Pál azt a megbí-

zást, hogy gyülekezeti szolgálata mellett lelkigondozója legyen a ceglédi laktanyába besorozott evangélikus előfelvételseknek. Vörös drapériával leterített asztal és a falon függő Lenin-kép alatt folytak az első beszélgetések.

A lelkészi jelentés mindössze öt évet fog át, de ebben a fél évtizedben esztendőről esztendőre óriási változások következtek be a világban és hazánkban. Evangélikus egyházunkban mind több mozgásteret tapasztaltunk. Ez összefügghet a nem sokkal korábbi Luther-évvvel (1983) és a Lutheránus Világszövetség budapesti nagygyűlésével (1984), de ekkor teljesedtek ki az ifjúsági konferenciák, izmosodott meg a levelező teológiai képzés, és a megújulásnak számos jelét adták a gyülekezetek. 1988-ban megalakult az Ordass Lajos Baráti Kör és a Magyarországi Evangélikus Ifjúsági Szövetség. A katonai szolgálattal kapcsolatos személyes emlékem, hogy Gadó Gyuri barátunk már a Mevisz szervezése során hangsúlyozta, hogy szorgalmazni kellene az alternatív szolgálat lehetőségét.

Zászkaliczky Pálnak a teológus katonák közötti szolgálatát ebben a kontextusban kell elhelyezni. A lelkészjelöltekkel ott és akkor általában már emberségebben bántak, ám így is sok megaláztatás érte őket, hitüket csak korlátozott mértékben gyakorolhatták. Az érintettek beszámolóí rámutatnak arra, mit jelentett a családtól és a küldő gyülekezettől való távolság, egy-egy komoly betegség és egyéb próbatétel. Pali bácsi „behozta közénk, hozzánk, nekünk Jézust!” – fogalmaz az egyik egykori kiskatona, Bácskai Károly, aki ma teológiai tanárként dolgozik. „Erőforrást kínáló közösségi élményt jelentett a katonatársakkal megélt ökumené” – írja egy másik érintett, Cselovszky Ferenc, aki ma esperesként szolgál. „Egészen különleges színfoltja volt a monoton katonaeletnek, hogy Zászkaliczky Pál helyi evangélikus lelkész hivatásgondozást végezhetett közöttünk a laktanyában. A havi konzultációk a lélek kenyerét, az üdítő lelki forrást jelentették számomra” – vall erről az időszakról egy másik esperes, Szabó András. Őneki jutott az a szinte elképzelhetetlenül nehéz feladat, hogy az egyik gyakorlat során úgymond közúti balesetben meghalt társuk, Kovács Mihály felsőpetényi sírjánál szóljon. Földijéről és hit-

testvéréről. Egy főhadnagy embersége is kellett ahhoz, hogy ő is szót kapjon a temetésen. Egészen borzongató a helyzet: a kommunizmusban egy lelkészjelölt mond áldó ígét barátja sírjánál a Magyar Néphadsereg nevében. A fiatalember aligha tudott volna helyállni e próbatétel során, ha nem tapasztalta volna meg a lelkigondozó Zászkaliczky Pál támogatását.

A lelkészi jelentés a szerzőjétől megszokott precizitással, napra és órára pontosan tünteti fel a szolgálatokat, a feldogozott bibliai szakaszokat és szakkönyveket, valamint a teológiai tanárok vendégszolgálatait. Minden egyes lelkészjelöltet számon tart, sorsukat folyamatosan nyomon követi.

A kiskatonák betekintést nyerhettek egy gyülekezet és lelkészcsalád életébe is. Nemcsak az említett kedvező politikai változásoknak, hanem Zászkaliczky példamutató szolgálatának is köszönhető, hogy idővel a szigorúan saját használatra szánt Biblián túlmenően egy kis teológiai könyvtárat is ki lehetett alakítani a laktanyában. A ceglédi hírek a teológia mellett nyilván a gyülekezetekbe is eljutottak. Talán ennek is köszönhető, hogy az sorkatonai kötelezettség komor valósága nem riasztott el fiatalokat a lelkészi szolgálatra való jelentkeztéstől, éppen ellenkezőleg. Amíg az első, 1985-ben indult csoportban öt evangélikus előfelvételi katona volt Zászkaliczky Pálra bízva, addig az 1989-ben besorozott „kopaszok” már tizenketten voltak! Mire ők a leszereléshez közeledtek, immár nemcsak katonai centijüket vágták, hanem bizony a szocializmus napjai is meg voltak számlálva.

Írása végén Zászkaliczky Pál jelentése elfogadását kéri.

Nagytiszteletű Lelkész Úr, kedves Pali bácsi! A ceglédi hivatásgondozó szolgálattól írt jelentésedet a magam nevében – és talán mondhatom: egész egyházunk nevében – nem egyszerűen elfogadom, hanem szívbeli örömmel is nyugtázom. Egyrészt egyháztörténeti dokumentumnak tartom: sem korábban, sem később nem született, születethet ilyen irat, hiszen ilyen munkaág sem létezett. Ez minden résztvevő számára *terra incognita* volt, és te – Krisztus Urunk kalauzolásával – nemcsak bejártad ezt a vidéket, de mintegy meg is szentelted azt a nem éppen szakrális teret. Utólag is köszönet érte! Áldott legyen az Úr neve!

Szolgatársi kapcsolat idegen légkörben

Lelkészi jelentés a ceglédi katonai laktanyába behívott, teológusnak felvett katonák között végzett konzultációkról (1985–1990)

■ ZÁSZKALICZKY PÁL

Ceglédi lelkészi szolgálatom váratlan és kedves feladata s a közelgő rendszerváltoztatás egyik első jele volt a ceglédi laktanyában az előfelvett teológusok számára tartott konzultáció. 1985. szeptember 19-én Bistyák Dezső ezredes, laktanya-

parancsnok meghívására Zsédely Gyulával, a Magyarok Nagyasszonya-templom római katolikus plébánosával és Lizik Zoltánnal, a belvárosi református gyülekezet lelkészével hárman voltunk a laktanya vendégei. Ezen az előzetes megbe-

szélésen a parancsnokon kívül Gróf Béla őrnagy, politikai helyettes, Palásthy ezredes és Csillag János százados vettek részt.

Bistyák Dezső ezredes elmondta, hogy a Honvédelmi Minisztérium és az Állami Egyházügyi Hivatal előzetes megállapodása értelmében a helyi gyülekezeti lelkészek havonta egy előre meghatározott szerdai napon délelőttönként konzultációt tarthatnak felekezetük katonának behívott teológushallgatóival. A helyi lelkészek szolgálatához azért is ragaszkodnak, hogy adott esetben azonnal is találkozni lehessen velünk. Természetesen a konzultációkon alkalmanként az egyes teológiákról egy-egy professzor is jelen lehet. Lediktálták a jelenlévő tisztek és az ügyeletes tiszt telefonszámát, s megkaptuk teológusaink névsorát is. Miután az evangélikusok létszáma mindössze öt fő volt, szívesen vállaltam az egyetlen baptistát (az édesanya nevééről sejthettem, hogy a magyarbólyi baptista gyülekezet egyik vezetőjének unokája) és a metodistát is, aki pedig Hecker Frigyes szuperintendens fia. Ezek után sor került a fiúkkal való első találkozásra is, gyors ismerkedésre.

Az első csoport tagjai (1985. szept. – 1987. febr.): Bácskai Károly, Cselovszky Ferenc, Vandlík Pál (egészségi állapota miatt előbb szerelt le), Vető András, Zima Mihály evangélikus, Hecker Márton Henrik metodista és Papp János baptista teológushallgatók. Ennek a csoportnak a tagjai másfél éven keresztül voltak katonai szolgálatban.

Az első találkozás emléket életem végéig őrizni fogom. Szolgálatom előző tizenöt évében sokszor megtapasztalhattam az Állami Egyházügyi Hivatal egyházunk életét akadályozó tevékenységét. Ez a találkozás a külső keretek ellenére a változás reménységét ébresztette bennem. Az egyik katonatiszt bekísért egy kisebb tanácskozó szobába. Vörös drapériával leterített T alakú asztal, a falon „ismerős” jelszavak és képek sorozata fogadott. Leültetett a főhelyre, hátam mögött a falon Lenin-kép. Perceken belül megérkezett a hét fiú, ők nem ismertek engem, s én is csak a nevüket tudtam. Meglepett arcukon láthattam, fogalmuk sem volt arról, mi következik. Bemutatkoztam. Bejelentettem, hogy havonta egyszer egy-egy délelőttöt fogunk beszélgetéssel, bibliai konzultációval eltölteni. Bemutatkozásuk előtt imádkoztunk. Az imádság után láttam megkönnyebült arcukat, s azt, hogy Hecker Márton könnyet törölt szeméből. Őt éjjel hozták át az ország másik részén fekvő laktanyából, ahol már bibliaolvasó és imádkozó társra talált. A meg nem indokolt váratlan áthelyezés elkeserítette. Ám könnyei így örömkönnyei voltak! Ezen a találkozón megbeszéltük, hogy az első konzultációra az engedéllyel tartott Bibliájukból alaposan olvassák el Máté evangéliumát.

A második csoport tagjai (1986. szept. – 1987. szept.): Bácsi János (Kunszentmiklós), Szabó András (Ósagárd), Kovács Mihály (Felsőpetény), Csiszár István (baptista, Budapest).

Kovács Mihály felvett teológus 1987 májusában egy katonai konvoj éjszakai vonulása során motorkerékpár-bal esetben életét veszítette. Temetése Felsőpetényben volt, er-

re kórházi kezelése miatt nem tudtam elmenni. A laktanya két tisztje indult el Felsőpeténybe, s magukkal vitték Szabó András, akivel menet közben a gépkocsiban közölték, hogy a laktanya parancsnoksága (!) és katonatársai nevében neki kell búcsúztatót mondania. Szabó András a zsebéből előszedett Újszövetségből keresett alapigét, s készült feladatára. Így történt, hogy a Magyar Néphadsereg búcsúzása Jézus szavai alapján hangzott el a gyászoló család és a gyülekezet előtt. „Az Úr csodásan működik!”

Az első csoport a konzultációkon 1986 szeptemberétől 1987 februárjáig együtt volt a második csoporttal. Valamikor 1986 elején hívott – úgymond – eszmecezerére Bistyák ezredes. Beszámolt arról, hogy az ÁEH és a Honvédelmi Minisztérium küldöttsége szerint csökkenteni kellene a konzultációk számát. Ő azonban ragaszkodott az eddigi gyakorlathoz. Kijelentette, hogy a laktanyában katonai szolgálatot teljesítő teológusok jelenléte jó hatással van az egész állományra. Abban a körzetben, ahol bármelyik felekezetű teológus is jelen van, nagyobb a békesség, kevesebb fegyelmi eset fordul elő. Indoklásként pedig ezt mondta nekünk a magát kommunistának valló parancsnok: „Nem szeretem azokat az »urakat«, akik már a szobába belépve jobban tudják, mint én, hogyan kell döntenem.” Ezzel maradt a havi egy konzultáció!

A harmadik csoport tagjai (1987. szept. – 1988. szept.): Baranka György (Békéscsaba), Baranyay Csaba (Budapest), Fűke Szabolcs (Vác), Loós Péter (Zalaegerszeg), Nagy Ervin (Orosháza), Polgárdi Sándor (Takácsi), Kesjár Zsolt (baptista, Békéscsaba).

A negyedik csoport tagjai (1988/1989): Aradi András (Békéscsaba), Bruhács Tamás (Pécs), Hvizsgyalka György¹ (Felsőpetény), Karsay Lajos (Beled), Krámer György (Sopron), Kutyej Pál (Békéscsaba), Németh Zoltán (Vasszécsény), Ördög Endre (Budapest), Rátz András (Beled), Schermann Gábor (Miskolc), Szpisák Attila (Sámsónháza), Koczor György² (Budapest), Molnár Gyula³ (Székesfehérvár), Csapláros Csaba (izraelita, Tápiószéle).

A csoport konzultációinak megkezdése előtt 1988. szept. 20-án Gróf őrnagy, politikai helyettes hívott tájékoztató beszélgetésre. Ezen a behívott katonák új jogairól számolt be. Többek között arról, hogy „a katonának joga van az emberséges bánásmóddhoz”. Minden katonának heti 38 óra szabadidőt kell kapnia, amikor is könyvtárt használhat, esetleges felvételre készülhet. Hetente egyszer kimenőt is kaphat. A teológusok – csak civilben (!) – istentiszteletet is látogathatnak. Ennek érdekében tizennégy kötetből és tizenkét teológiai jegyzetből álló kis könyvtárt kapott a laktanya a teológiai akadémia és a sajtóosztály ajándékeképpen, kizárólag az evangélikus teológusok használatára. A ceglédi parókia előszobájában pedig egy

¹ Ő Kovács Mihály halála után kapott egyértelmű elhívást szolgáltunk Urától, s jelentkezett a teológiára.

² Emlékezetem szerint betegség miatt azonnal leszerelték.

³ Őt is hamar leszerelték, talán hitoktatói szakra ment át.

ruhásszekrényt helyeztünk el, a fiúk ott tartották civil ruhájukat, először csak az istentiszteleten való részvétel, később már a hazautazással kapcsolatos ruhacsere érdekében.

1988. november 29-én is behívtak tájékoztatásra. A laktanyán belül újabb gond jelentkezett. Az „öregék” (a már egy évet letöltött katonák) irigyelték, hogy a frissen bevonult teológusok hozzájuk képest több engedményt kaptak, ezért a parancsnokság szigorított. A továbbiakban meg kellett elégednünk három konzultációval (október vége, március/április és július). Ezzel szemben a teológusok a heti kimenőjük alkalmával részt vettek pl. az ökumenikus imahét vagy a református gyülekezettel közösen tartott úgynevezett férfi hét egy-egy esti alkalmán, s egyre többször jelentek meg istentiszteleten is.

Decemberben vagy 1989 januárjában kéretett be Bistyák Dezső ezredes. Ezt mondta: „Tájékozatlanságból vagy teljes hozzá nem értésből egy másik laktanyából átirányítottak Ceglédre egy katonát, aki a Hit Gyülekezete tagjaként azonnal szívós térítő munkát kezdett körletében. Erősen »behálózta« egyik teológusunkat. Kérte, hogy az illetővel külön beszélgessek, s a »hitest« pedig már vissza is küldte eredeti laktanyájába.” Nem felejttem el kijelentését: „Mindkettőnk érdeke – az Önöké és a laktanyáé is –, hogy ugyanannyi teológus szereljen le, mint amennyit behívtunk.” A megkönyékezett teológust Isten segítségével sikerült egyházunkhoz visszaterelni.

1989. január 26-án rendkívüli együttlétre került sor. A laktanyát hivatalos látogatással kereste fel Harmati Béla püspök, Fabiny Tibor dékán és Tóth-Szöllős Mihály, az evangélikus sajtóosztály vezetője. Az utóbbi az *Evangélikus Élet* február 26-i számában *Hétköznapi a laktanyában* címen számolt be a látogatásról. A cikk néhány részletét idézem: „Dr. Harmati Béla püspökkel, dr. Fabiny Tibor dékánal a ceglédi parókiáról indultunk Zászkaliczky Pál lelkésszel, akinek a teológus-katonák itteni tartózkodása óta különös szolgálata adódott, melyet katonai műszóval így jelölnek: hivatásgondozó. Találó, szép kifejezés. Közegyházi lelkészi szolgálat. Gondozni azokat a fiatalokat, akik a lelkészi pályára készülnek, hogy a katonai szolgálatuk alatt is megmaradjanak hivatásuk tudatában, sőt meg is erősödjenek abban. [...] A laktanya parancsnoki épületében Bistyák Dezső ezredes és Gróf Béla őrnagy, politikai helyettes fogadta az érkezőket. Bemutatta a Honvédelmi Minisztérium képviselőit, Péter László és Daróczi Ferenc alezredeseket, akiket dr. Vass György egyházügyi főelőadó is elkísért. [...] A parancsnok beszámolt arról, hogyan fogadták a honvédség keretében más »előfelvételi« katonák között a teológusokat. A vezetők is felkészültek erre a feladatra. [...] Tanulták a számukra más »világnezet« valló, hivatástudattal rendelkező emberekkel való foglalkozást, nem a szembenállást, hanem sokkal inkább az emberséges bánásmódot és a tisztességes együttélést. Ugyanezt a feladatot kapták a katonai szolgálatukat töltő teológusaink is. Jó volt hallani az ezredes elismerő szavait: lelkiismeretes, tisztességes állampolgárok módján teljesítik szolgálatukat. A katonai fegyelem, rend és szabályzat szerint élnek, mindig lehet rájuk számítani. Az ember azt gondolná,

hogy mivel másként gondolkodnak, a belső fegyelem és rend kérdéséhez is valami más módon viszonyulnak. Ennek ellenkezőjét tapasztaljuk. Nem lázítják a fegyelmet, személyes viselkedésük példaadó. [...] A 12 teológus különben a kiképzés során is jól vizsgázott, tízen kimagasló eredményt értek el a versenyben, és öten kaptak külön dicséretet is. [...] Délután először valamennyi felekezet teológus katonájával találkozott dr. Harmati Béla püspök, és elmondta, milyen fontosnak tartja, hogy a katonai idő alatt is tartsák a kapcsolatot. Azt is jónak mondta, hogy itt egy generáció van együtt, akik már itt megtanulják egymást tisztelni, és barátságok szövődnek. A laktanya könyvtárában aztán közvetlen hangú beszélgetés volt a mieinkkel. Kérdéseik általában helyzetükhöz igazodtak. Kíváncsiak voltak arra, mi módon jutottunk el idáig, hogy katonai idejüket ilyen körülmények között tölthetik. [...] A püspök válaszában örömet fejezte ki fegyelmezett magatartásuk és dicséretes teljesítményeik felett. Jó azt hallani, hogy példaadó életet élnek katonai szolgálatuk idején. A katonai szolgálat rendezése hosszú évek tárgyalásainak eredménye. Jó, hogy itt tartunk, hogy legutóbb a honvédelmi minisztérium rendelete értelmében a teológusok is 12 hónapos szolgálati időt töltenek, más egyetemre felvett társaikhoz hasonlóan. [...] Megköszönte a példamutató szolgálatvégzést dr. Fabiny Tibor dékán is. Az Akadémián is jó látni a katonaviselt hallgatók fegyelmezett-ségét. Itt tulajdonképpen a társadalomban való részvételt tanulják meg a hallgatók, a hívő ember magatartását és megállását minden körülmények között. Amiben közösek tudunk lenni, az a humánus elve és gyakorlata.

A befejező beszélgetésben hangzott el a parancsnok ajkáról: »Mi itt politikát csinálunk. Példát mutatunk a társadalomnak is, de más országoknak is. Ha elvárom, hogy az én pályámat elismerjék, nekem is el kell ismernem a másikat. Egymás meggyőződésének tiszteletben tartását meg kell tanulnunk nekünk is, de a fiataloknak is. Jó, ha ezt a gondolkodásmódot továbbviszik majd.« A püspök záró szavaiban ezt mondta: »Ezt a tapasztalatot továbbadjuk mi is, szóban és sajtónk hasábjain.« A cikk írója is ezt végzi, amikor »örömmel tesz bizonyosságot katonáink szolgálatvégzéséről, parancsnokaik katonás, nevelő, humánus magatartásáról, és arról, hogyan lehet a hívő embernek hazája törvényeit jó lélekkel, áldozattal megtartani, miközben tudja azt, hogy minden hivatásban Istennek szolgál».

Az ötödik csoport tagjai (1989/1990): Aradi György (Békéscsaba), Blatniczky János (Maglód), Buday Zsolt (Budapest), Hegedűs Attila (Veszprém), László Csaba (Dunakeszi), Rác Dénes (Nádasd), Győri Máté (baptista, Budapest).

A konzultációk látogatói a következők voltak: az első évben egy alkalommal Hecker Frigyes metodista szuperintendens. Azokhoz a csoportokhoz, amelyekben baptista teológus volt, egy-egy alkalommal Mészáros Kálmánt, a Baptista Teológiai Akadémia dékánját hívtam meg. Teológiai akadémia professzorai közül legtöbbször Cserháti Sándor és Muntag Andor jött, két-három alkalommal Pröhle Károly, Fabiny Tibor, Selmeczi János, talán kétszer Vámos József és

Nagy István. Előre megbeszélte arnóti böjti vendégszolgálatom miatt egy alkalommal Selmeczi János egyedül tartotta a konzultációt (1988. március 15.) A nagypénteki istentiszteletek idején Cserhádi Sándor (1988. április 1.), lelkészkonferenciái részvétele miatt egyszer Keveházi László esperes helyettesített (1988. május 26.) A vendégprofesszort a gyülekezet autójával az állomáson vártam, s a nálunk elköltött ebéd után az általa választott vonathoz kivittem. A fehér asztal mellett a vendéggel folytatott tartalmas beszélgetések fontosak voltak feleségem s a magam számára.

A konzultációk anyaga: A kiválasztott bibliai könyvek az első két csoport számára a következők voltak: Mt, Jn, Jak, 1Móz, ApCsel, 1Kor, Jób, 2Móz, Márk, Józs, 2Kor, Tit és Filem, Dán, Jel, Jón és Mík, Péld, Préd, Bír. A következő években a következőkkel (is) foglalkoztunk: Fil, 1–2Tim, Ézs, Róm, 1–2Pt, Hab. Amennyiben egyéb szolgálataim felszaporodtak, újra elővettem a régiék közül Mk, Jn és ApCsel könyveit.

A megtartott konzultációk száma: 1985/86-ban kilenc, 1986/87-ben kilenc, 1987/88-ban tíz, 1988/89-ben tizenegy, 1989/90-ben (az „öregkatonák” között fellépő feszültség miatt) csak öt. Összesen negyvennégy konzultáció. Két alkalommal a gyülekezeti teremben tarthattuk meg a konzultációt, 1987. január 22-én a másfél évet letöltött első csoport és 1989. július 31-én, a negyedik csoport leszerelése előtti napokban ezeket úrvacsorai istentisztelettel kezdtük, és Cserhádi Sándorral, illetve Muntag Andorral s a teológusokkal a letöltött katonai szolgálat tapasztalatait összegeztük.

A konzultációk lefolyása (általában fél 9-től 12-ig):

1. Áhítat az *Útmutató* valamelyik igéje alapján. Amennyiben arra az alkalomra pesti vendég nem érkezett, az áhítat beszélgetésben folytatódott, s bibliakörre alakult.

2. Az előre kiválasztott bibliai könyv ismertetése. A bevezetéstudománynak a könyvre vonatkozó rövid ismertetése, a szerző személye és szándéka, a könyv tartalma, jelentősége az egyháztörténelem folyamán. A könyv elolvasásának ellenőrzése előre megírt 15-20 kérdés alapján, bibliai lottó felhasználásával, illetve (pl. a Hegyi beszéd, Példabeszédek, Jézus egy-két példázata stb. esetében) néhány igehely leírását kapták meg a teológusok, melyben kihagyott szavakat ne-

kik kellett beírniuk. Többször előfordult, hogy felolvastam a tárgyalt könyvből egy-egy perikópát, s ki kellett találniuk, az egyházi esztendő melyik szakaszára vagy melyik ünnepére jelölte ki egyházunk. A teológusok kérdésére beszélgetés folyt egy-egy nehezen érthető igehelyről. Felkészülésemhez eredményesen használtam E. Aebi és Káldy Zoltán bevezetését, a *Handbuch zur Bibel* (R. Brockhaus Verlag Wuppertal, 1980) című könyvet, s alkalmanként a Szent István Társulat által kiadott (Budapest, 1982) római katolikus Bibliának főleg az egyes ószövetségi könyvekhez tartozó bevezetését.

3. A vendég professzor saját tárgyának éppen aktuális témájáról szolt, majd válaszolt a hallgatók kérdéseire. A maradék időt is beszélgetés töltötte meg, valamint a feleségem által készített s küldött süteményesdoboz tartalmának gyors elfogyasztása.

A ceglédi laktanyai szolgálat beépült az életembe. Sokat tanultam a fiataloktól kapott kérdésekből, de a más világnézetű parancsnokkal történt beszélgetésekből is. S tekintettel arra, hogy a felsorolt teológusokkal később éveken át együtt éltünk a teológusotthonban, sokukkal a mai napig tartó testvéri és szolgatársi kapcsolat kialakulása már ott, az idegen légkörben kezdődött. Ezért egyedül Istennek legyen hála!

Tudom, hogy lelkészi szolgálatom egész idejével, annak minden ágával elsősorban a szolgálat Urának tartozom felelősséggel, aki számon tartja, sőt számon is kéri tetteimet és mulasztásaimat. Laktanyai szolgálatom értékelését nem is vállalom. Összegzésül legyen elég egy számvetés. Az öt csoportban összesen harmincegy evangélikus résztvevője volt a konzultációknak. Ketten közülük meghaltak, Kovács Mihály a katonai szolgálata alatt, Hvizsgyalka György pedig nem sokkal lelkésszé szentelése után. Zima Mihály és Bruhács Tamás a tanulmányok elvégzése után nem vállalta a lelkészi szolgálatot, Rátz András az ötödik évfolyam idején távozott a teológiáról, ám ő évek óta a Győr-Mosoni Egyházmegye felügyelőjeként szolgál. Vandlik Pál és Loós Péter felszentelésük után rövidebb-hosszabb idő után távoztak a szolgálatból, László Csaba pedig már teológusként lépett ki. Így a mai napon huszonketten szolgálnak lelkészként egyházunkban, Vető András pedig (huszonharmadikként) Ausztriában.

Angyalbőrben, dióhéjban

■ BÁC SKAI K Á R O L Y

Katonaidő, katonaelmények. Örökzöld téma. Feledhetetlen. Évek hosszú során át álmodtam arról hajnalonta, hogy vissza kell bújnom az angyalbőrbe. Hátravan még egy fél-éve, idősödő fejjel, de be kell vonulnom újra. Rossz álom! Reggelre kelve alig tudtam elhessegetni magamtól a gon-

dolatot, hogy csak álom volt, és nem kell visszamennem a laktanyába. Lehetséges, hogy ezért nehéz írnom erről az időről, annak minden frivol romantikája ellenére. Az emlékek áramlásából ki-kiemelkedik egy-egy megdöbbentő részlet. A múltat idéző sorokat ezek köré csoportosítom.

Az első valószínűtlen élmény a sorozáson ért. Fel voltunk készülve arra, hogy teológus előfelvettként Lentibe vagy Marcaliba visznek. A bevonultatott kispapok előttünk mind az ottani hírhedt laktanyákban kötöttek ki. A pokolra készen vártunk a sor(s)unkra, és nem értettük, hogy a pár száz jelenlévőből miért mi, a néhány lelkészjelölt maradt utoljára. Akik most hallják a nevüket, Ceglédre kerülnek! Elcsattant a mondat, és döbbenet vettük tudomásul, hogy valamiért – akkor még nem tudtuk, miért – Somogy–Zala helyett a Duna–Tisza közén fogjuk eltölteni a következő másfél évet.

A második meghökkentő élményem is a helyszínnel kapcsolatos. Eleinte örültem, mert Cegléd hetven kilométerre feküdt az otthonomtól, és nem több százra, mint Nagyatád, Lenti vagy Marcali. Azzal áltattam magam, hogy ha eltávozást kapok, hamar hazaérek. Hiú ábránd! Átlagosan háromhavonta tehettem ki a lábam a laktanyából... Irigyeltem társaimat, akik más bakancsban jártak. Nekem ez a szűk méret jutott. Egy idő után azonban nemhogy lépni, de állni sem tudtam már. Negyvenfokos lázzal kerültem a gyengélkedőre. Ott egy héten át kezeltek – félre. Valakinek végül eszébe jutott, hogy megfelelő mintavétel után lakmuszpapírral megnézzék, nem utal-e gyulladásra az elszíneződés. Az eredmény láttán pánikszerűen, mentőautóval vittek át a katonai kórházba, Kecskemétre. A röntgengépre két ápoló emelt a karjaimnál fogva. Magatehetetlen voltam. Vírusos tüdőgyulladás. A pedagógus édesanyám tanítványai köréből ismert kezelőorvos – kicsi a világ! – két hét elteltével azzal vigasztalta őt, hogy most született másodszor a fia. Állítólag azért maradtam meg, mert gyermekkoromtól fogva sportoltam.

Újra a laktanyában. Sorakozó a körlet folyosóján. Az egyszerűség kedvéért X tizedes, alegység-ügyeletes, a szokásos reggeli kiselőadását tartja a helyes viselkedésről az állománynak. Semmiképpen sem bántó szándékkal írom, csak ártatlan észrevételként, hogy X tizedes valószínűleg enyhén csípőficamos volt. Mondták, azért vonult be, mert a falujában nem számított férfinak, aki nem volt katona. Furcsaságának hírért futótűzként terjesztette a „kivágja, mint X tizedes a díszlépést” szállóige is. Ki tudja, miért, de X tizedes, ahol érte, ott szidta, csepülte a kispapokat, pedig a lenti meg a marcali mint a múlté volt már, és Cegléden más szeleknek kellett volna fújniuk. Ezen a reggeli sorakozón is dőltek belőle irányunkban a válogatott kedvességek. Egyszerre elegem lett, és a várható következményekkel dacolva hangosan megszólaltam: „Disztíngváljon már, tizedes elvtárs, mert lemegyek az ütire”, vagyis jelentem a visszaélést a laktanyaügyeletes tisztnek. A mondat után csend, döbbenet csend... Talán a bűvös tekintélyű üti említésének,

talán az érthetetlenül különleges disztíngváljon felszólításnak volt köszönhető, de X tizedes elsápadt, a torkára forrt a szó, és attól kezdve megváltozott. Nyíltan nem bántott többé minket.

Három hét, és leszerelünk! El lehet képzelni, hogy másfél év után mit jelentett erre ébredni. Egészen pontosan tizenhét nap volt még hátra a katonaidőnkéből. A szolgálatokra vezénylő tiszthelyettes nem főtörzsőrmester elvtárs volt már, hanem Gyuri bácsi. Reggel a napi beosztások tábláján hüledezve fedeztem fel a nevem mellett a sárga pontot. Konyhai kisegítő munka! Nem volt ez szokás néhány nappal a leszerelés előtt. Megalázónak tartotta mindenki. Nekem ráadásul volt szerencsém annyi időt eltölteni a mosogatóban a másfél év alatt, hogy kívülről ismertem annak minden szegletét. Muszaj, Gyuri bácsi!? – kérdeztem reménykedve, hátha elírás. Muszaj, Karcsikám, nincs ember! Elképedésemre öreg, leszerelő katonaként újra a „csellón” találtam magam. Ezerhuszonnégy tálca, pohár, tányérok, hulladék. Egy közepes falu teljes lakossága. Rám maradt minden, mert a „fiatalok” összefogtak és közösen eltűntek, hadd dolgozzon egyedül az „öreg”, elvégre mindjárt leszerel...

Végül, de egyáltalán nem utolsósorban kellemes meglepetést okozott a lelkeszi látogatások lehetősége. Az idegenségtől, a vadságtól, a betegségekől megtépzott teológuscapatunknak ez maga volt a nyugalom és a felüdülés. Élmény volt tapasztalni, hogy Pali bácsi mennyire komolyan vette ezt a szolgálatot. Feltehetően nem túlzás kimondani, hogy életének egy része lettünk – megkockáztatom, nem csak lelkeszi értelemben. Anyátlan, apátlan bezártságunkban gyermekeként vártuk őt. Éhesek, szomjasak voltunk a jelenlétére, a szavára, kérdéseire, vigasztalására és a minden alkalommal magával hozott írott és íratlan, keresztény személyiségével is képviselt evangéliumra. Gyakran egymaga jött, de mégsem egyedül, és sohasem üres kézzel. Ízlelhetően elkísérte feleségének, családjának szeretete. A bejárati ellenőrzésnél, motozásnál észre sem vették a derék ügyeletesek, hogy behozta közénk, hozzánk, nekünk Jézust! Akkor, amikor tilos volt egy kötet Biblián kívül bármilyen más egyházi kiadványt magunknál tartani... Pali bácsi az első törvényes határátlépők egyike volt a kommunizusból a szabad világba. A történelmi út nem 1989-ig, a páneurópai piknikig, nem Hegyeshalomig és az ottani drótkerítésekig nyúlik, hanem tovább, a ceglédi Dózsa György laktanyáig, a politikai tiszt szobájában tartott áhítatokig, a kedélyes beszélgetésekig és süteményezésekig. Lőszerládákba akarták zárni a lelkünket, de rendszeresen jött valaki, leverte a ládáról a lakatot, és repülni tanított minket. Köszönjük, nagytiszteletű úr, köszönjük, keresztény testvérünk, köszönjük, drága Pali bácsi!

Sorkatonai éveim emlékezete

■ CSELOVSZKY FERENC

A katonai behívó értelmében bevonulásom napján a Budapest Sportcsarnokban kellett megjelennem. Édesapám elkísért a bejáratig, és búcsúzáskor még a lelkemre kötötte, hogy amint kiderül, hogy Marcaliba vagy Lentibe kerülök-e, próbáljam meg telefonon vagy egyéb postai úton jelezni. Marcali és Lenti volt az a két település, ahová korábban a magamfajta teológushallgatókat, vagy ahogy a hivatalos elnevezés hangzott, a „tizennyolc hónapos előfelvetteket” elhelyezték. A „tizennyolc hónapos” jelző azoktól az egyetemistáktól és főiskolásoktól különböztetett meg bennünket, akiknek tanulmányaik előtt csak tizenkét hónapot kellett a hadseregben tölteniük, és a maradék fél évet egy esetleges későbbi időpontban, már a diploma megszerzése után abszolvátként. Az „előfelvett” elnevezés pedig arra utalt, hogy már felvételt nyertünk a teológiai akadémiára, s így – egy megállapodás értelmében – még a tanulmányok megkezdése előtt teljesíteniünk kellett az egész sorkatonai szolgálatunkat. Nem csak én, de – a valamiért mégis néhány órát a kijáratnál várakozó – édesapám is nagyon meglepődött, amikor kifelé jövet egy természetes főhadnagy háta mögött lépkedve odakiáltottam neki a hírt: „ceglédi tüzerek”.

1985. Ez volt az az év, amikor az illetékesek jónak látták, hogy ettől kezdve – megválva a két korábbi, botrányokról is elhíresült állomáshelytől – a ceglédi és hódmezővásárhelyi legyen a teológusok számára kijelölt laktanya. Bizonyos tekintetben új korszak kezdődött. Érzékelhető volt egyfajta igyekezet, hogy itt majd másként zajlanak a dolgok, mint azokban a dél-dunántúli elsőlépcsős kaszárnyákban, ahonnan – a nemzetközi sajtót is bejáró – riasztó hírek terjedtek a teológushallgatókat ért atrocitásokkal kapcsolatban.

Bár saját Bibliánkat eleinte csak a könyvtárban olvashattuk, néhány hét elteltével ezen a szabályon változtatnak, és már a körletben tarthattuk a Szentírást. Csak arra hívták fel szigorúan a figyelmünket, hogy azt másnak olvasásra nem adhatjuk oda.

A helyi lelkészek szervezésében tartott konzultációkat is komolyan vettük. Erre az időre az érintett résztvevők mentesültek az egyéb szolgálati feladatok alól. Emlékezetes, amikor egy alkalommal a találkozásként felelős Gróf őrnagy vezetésével megérkeztünk a kijelölt előadóterem elé, amelynek ajtaja – a főtiszt legnagyobb megdöbbenésére – zárva volt. Rögtön menesztett valakit a kulcsért az ügyeletre, de mert a küldönc pár percen belül nem érkezett vissza, az őrnagy rövid nekifutás után vállával egyszerűen beszakította az ajtót. Lepotyogott vakolaton és faforgácson át megdőbbsen tekintettel léptünk a terembe. Az őrnagy látva riadt zavarunkat, valami ilyesmit mondott: „Ez az idő jár maguknak. Ne hagyjuk elvesztegetni.”

Kellemesen érintett, hogy a gondozásunkat végző helyi lelkész, Zászkaliczky Pali bácsi mellett olykor a teológiáról is érkeztek olyan felsőbb éves hallgatók, akik lelkigondozói szolgálatként tekintettek kiskatonáskodó társaik meglátogatására. Szintén üdítő, erőforrást kínáló közösségi élményt jelentett a katonatársakkal megélt ökumené. Alegységeken belül és a lehetőségekhez mérten az egyes alegységek között is működött bizonyos összetartás. János barátom, aki ma egy Balaton-felvidéki katolikus gyülekezet plébánosa, írnok volt a sorozatvető ütegnél. Nála volt az írni szoba kulcsa. Így esett, hogy gyakorta zavartalanul zsolozsmázhattunk az irodában: református, evangélikus és katolikus teológusok. Amikor a civil ruha viselésének lehetőségével élve – hisz liturgikus eseményeken akkor nem volt megengedett egyenruhában részt venni, de a helyőrségen civil ruhát tarthattunk – istentiszteleteket látogattunk, együtt mentünk el egymás alkalmaira. Lékai László bíboros temetésére például „véletlenül” – a katolikusokon túl – az összes teológus kimenőt kapott. Meglepve katolikus társaimat, nem éltem a kínálkozó lehetőséggel, és nem mentem haza. Velük tartottam Esztergomba, és együtt tettünk végtisztességet az érsek ravatalánál. Talán nem csoda, hogy ezek után egy alkalommal – az akkor már leszerelt – ferencesek habitusban látogattak el templomunkba, a reformáció emlékünnepén, és az első sorban ülve vettek részt az istentiszteleten, a helyi baptisták, reformátusok és lutheránusok legnagyobb csodálkozására.

Alegységparancsnokunk – akit korrekt, emberséges viselkedése miatt sokan kedveltünk – egy alkalommal felhívta a figyelmünket, hogy a hadseregben lehetőség van bizonyos közhasznú célok támogatására. Így ha a helyőrség területén levő egyházközségek segítséget kérnek valamely munka elvégzésére, ő kész bennünket, „csuhásokat” – ez volt az általa velünk kapcsolatban előszeretettel használt terminus technicus – rendelkezésre bocsátani. Így esett, hogy néhány alkalommal ökumenikus kalákában kapáltuk a gazt a ceglédi református temetőben, egy majdani ferences, katolikus kispapjelöltek és protestáns teológusok.

Később arra is ugyanez a hadnagy figyelmeztetett, hogy „azért legyünk óvatosak”. Egy terepgyakorlat alkalmával valahogy úgy alakult, hogy csupa „csuhás” baktatott körülötte. Elkomorodva fordult felénk, és óva intett attól, hogy túlzottan őszintén nyilatkozzunk, ha akár szűkebb, megbízhatóan hitt körben olyasmit fogalmaznánk meg, ami kritikai tartalmára tekintettel ellenünk fordítható. Tizenkilenc évesen némi meglepett borzongással hallgattam e szavakat. Ma is elbizonytalanodva emlékszem vissza zavar-

ba ejtő, nagyvonalúan baráti gesztusokra, őszintének tűnő érdeklődő beszélgetésekre bizonyos társakkal. Az volt, aminek akkor hittem? Vagy volt mindennek valami mögöttes, tisztátalan célja? A sorkatonai szolgálatot ma is so-

kan emlegetik úgy, mint fontos mérföldkövet a „felnőtté válás” útján. Lehet. De ebben biztosan nem csak az játszott szerepet, hogy ember alakú céltáblára löttünk, és megtanultuk, hogy kell igazi kézigránátot hajítani.

Jelentés az egyéves ceglédi sorkatonai szolgálatról

■ SZABÓ ANDRÁS

1986 augusztusában vonultunk be mint evangélikus teológus előfelvételizettek a Magyar Néphadsereg ceglédi Dózsa György laktanyájába. Nekünk, Nógrád megyeieknek a salgótarjáni sportsarnokban kellett megjelenünk. Abban az évben a felsőpetényi Kovács Misivel együtt ketten mentünk az Evangélikus Teológiai Akadémiára a megyéből. Egy előzetes alapos egészségügyi vizsgálat után csoportokba osztottak bennünket, majd irány a vasútállomás. Hosszú órák alatt, éjfélre értünk Ceglédre. Már az úton is szövődtek baráti kapcsolatok, hiszen rajtunk, teológusokon kívül Ceglédre vitték az egri Ho Si Minh Tanárképző Főiskolára, valamint a Budapesti Kertészeti Egyetemre felvetteket is.

Az egy hónapos alapkiképzés, majd a katonai eskü után különféle századokhoz osztottak be minket. Első lépcsős tüzérdandár lévén a tüzérszázadokhoz, a törzsüteghez, a híradósokhoz vagy éppen a hangfelderítőkhöz kerültünk. Több mint háromezren voltunk egyszerre sorkatonák és tiszték ott, Cegléden. Ebben a tömegben, főleg az első időben, nagyon sokat jelentett nekünk, kopaszoknak, hogy a már előző évben bevonult evangélikus teológus öregkatonák felkerestek és szárnyaik alá vettek minket. (Ifjabbak kedvéért: az első féléves szolgálatukat töltőket nevezték kopaszoknak, a második féléveseket gumiknak, míg a harmadik félévüket töltők voltak az öregek.) A laktanya különös világában, ahol minden a rangról, az alá- és fölérendeltségről szólt, egyfajta védelmet és biztonságot jelentett ez. Még nem tudhattuk, hogy 1987 szeptemberében az előző évben bevonultakkal együtt fogjuk kezdeni tanulmányainkat Budapesten.

Akkor, amikor még a mai értelemben vett hivatalos ökumené nagyon messze volt, gyakorlatilag éltük meg azt a laktanyán belül. Az evangélikus teológustársakkal való nagyon szoros és mély kapcsolat mellett nekem például testvéri, baráti kapcsolatom alakult ki a baptista Papp Jánossal (ma a Magyarországi Baptista Egyház elnöke), a református Kovács Dáviddal (a józsefvárosi református gyülekezet lelkésze), a katolikus Süllei Lászlóval (aki egyébként szintén Nógrád megyei, Ludányhalászi szülőtte, jelenleg a budavári Mátyás-templom plébániavezetője), és még sorolhatnám...

Egészen különleges színfoltja volt a monoton katonai életnek, hogy Zászkaliczky Pál helyi evangélikus lelkész hivatásgondozást végezhetett közöttünk a laktanyában. A havi konzultációk a lélek kenyerét, az üdítő lelki forrást jelentették számomra. Lenyűgözött Pali bácsi alaposága és felkészültsége. Lelkiségét ösztönösen közel éreztem magamhoz. Az a néhány gyülekezeti alkalom pedig, amelyet katonaként közöttük tölthettem, egészen különleges volt. Sajnos nagyon ritkán kaptunk hétköznapi kiemenőt, egész hétvégét jelentő eltávozást pedig egész évben csupán négyszer-ötször. Megragadó volt Pali bácsi feleségének, Erzsi néninek az irántunk tanúsított szeretete. A teljes és ép lelkészcsalád komplex példáját láthattuk és élvezhettük. A konzultációk hozadéka számomra az volt, hogy a hitbeli támogatás, növekedés mellett megismerhettem szinte a teljes evangélikus professzori kart, valamint baptista és metodista tanárokat is. Ez a lehetőség azért is volt nagy jelentőségű, mert ugyanakkor nagyon szigorúan ellenőriztek bennünket, milyen iratokat viszünk be a laktanyába, és mit olvasunk. A laktanyában csak nekünk, teológusoknak volt megengedett, illetve megtúrt könyv a Biblia. Az Evangéliumi Kiadó könyvei – amelyekkel egy előfelvételizett református teológus, Vizi István titokban ellátott minket – kifejezetten tiltottak voltak. Minden bejelentés nélkül, razziaszerűen jöttek többször is ellenőrizni a szekrényeinket, és keresték a tiltólistán szereplő könyveket, amelyekkel esetleg a teológusok „megfertőzhetnek” másokat. Jól mutatja mindez a szocialista rendszernek az 1980-as évek második felében megmutatkozó kettősségét: engednek, de tiltanak is, talán ők sem tudták, mit kellene kezdeni ezekkel a teológusokkal. Jézus uralma az özszeomlófélben lévő rendszerben is növekedett.

Kovács Mihály fiatal, Krisztusnak teljesen elköteleződött evangélikus teológustársunk a törzsüteg motoros forgalomirányítója volt. 1987 nyarán, egy bakonyi hadgyakorlat során motorbaleset következtében meghalt. Temetése hatalmas gyászoló tömeg részvételével Felsőpetényben volt. Győri János Sámuel lelkész prédikált Ézsaiás próféta elhívása (Ézs 6) alapján. A politikai tiszttel és a sofőrrel együtt kilencen vehettünk részt Misi temetésén. Útközben jelezte

Palásty főhadnagy, aki egyébként jóindulatú és melegszívű ember volt, hogy rövid búcsúbeszédet mondhatok „a Magyar Néphadsereg nevében”. Hazafelé pedig a főhadnagy úr szigorúan megtiltotta, hogy bárkinek is szóljunk arról, hogy a temetésen nem ő szólt. Mint később Vámos József professzortól megtudtuk, fiatal társunk halálának orosz-lánrésze volt abban, hogy egy év katonai szolgálat után minket, teológusokat 1987 augusztusában teljesen váratlanul leszereltek. Az akkori, recsegő-ropogó rendszernek már elég kellemetlen volt egy teológuskatona elvesztése.

Összességében pozitívan gondolok vissza arra az egy

évre. Ebben óriási szerepe volt Zászkaliczky Pali bátyám személyének és szolgálatának. Csak utólag értettem meg, hogy mindannak, amit Cegléden éltem át, nagy szerepe volt a személyiségem és a hitem fejlődésében. Talán furcsán hat ebben a teljesen más gondolkodású mai világban, ahol sokan gyanakvóan néznek a fegyveres erőkre, de ki mondom, kár lett volna kihagyni a katonaságot, bizony javamra vált. Ott is megtapasztaltuk, az alföldi laktanyában és a Bakonyban, a ceglédi gyülekezetben és társunk koporsója mellett állva is, hogy Urunk mindenhol velünk van, és igaz az igéje: „Ne félj, mert megváltottalak...”

KÖNYVRECENZÍÓ ◀

Nyilvános teológia, közteológia

*Kitörés a gettóból vagy egyenes út a kommerszbe?**

■ NAGY KÁROLY ZSOLT

OROSZ Gábor Viktor (szerk.): *Teológia és nyilvánosság. Az Evangélikus Hittudományi Egyetem oktatóinak tanulmánykötete*. Evangélikus Hittudományi Egyetem – Luther Kiadó, Budapest, 2019.

A hazai protestáns teológiai könyvtermés egyik legkülönösebb gyümölcse volt a tavalyi évben az Evangélikus Hittudományi Egyetem (továbbiakban: EHE) oktatóinak Fabiny Tamás hatvanadik születésnapja tiszteletére összeállított kötete. A könyv méltó köszöntése evangélikus testvéreink kiváló tudósként és közéleti emberként is ismert elnök-püspökének, ugyanakkor az is figyelemre méltó, hogy egy olyan könyvsorozat részeként született, amelyben immár harmadik alkalommal teszik közzé az EHE oktatói saját szakterületük aktuális kérdéseivel kapcsolatos megállapításait, kutatási eredményeiket. A kötet ráadásul nem egyedülálló szigetként jelentkezik az evangélikus egyház teológiai diskurzusaiban: a teológia és nyilvánosság kérdéskörével az evangélikus egyház különböző szinteken, konferenciákon és lelkész-továbbképző kurzusokon is részletesen foglalkozott.

A teológiai gondolkodásnak, érdeklődésnek ezt a területét angolszász nyelvterületen a *public theology* terminussal illetik, ami alapvetően nem egy újabb „jelzős teológia” akar lenni, hanem – ahogyan erre az itt tárgyalt kötet szerkezete, témaválasztásai is utalnak – sokkal inkább a teológia különböző szakterületei felől érkező kutatók és lelké-

szek érdeklődését összefogó, közös perspektíva. Az ilyen, különböző tudományokat egy-egy probléma, kérdésfelvetés alapján összefogó gondolkodást és az ebből kinövő, idővel többnyire önálló sodó kutatási irányt a „világi tudományok” körében egy szintén angol kifejezéssel *studies*nek nevezik, amit magyarul többnyire a „tanulmányok” kifejezéssel fordítanak. Ilyen például – csak hogy egy manapság sokat emlegetett fogalomra hivatkozzak – a *gender studies*, ami a különböző tudományterületekről, úgymint szociológia, politológia, irodalomtudomány, biológia stb. érkező kutatók közös érdeklődési területét, a társadalmi nemek problémáját és az ezen a területen zajló kutatásokat összefogó terminus, melyet magyarra tévesen „gendertudománynak” fordítanak, s amely helyesen gendertanulmányok lenne. A példa távoli, ahogy a benne megmutatkozó interdiszciplináris, különböző megközelítéseket összerendező szemlélet is az a diszciplináris határokat jelentős tekintéllyel felruházó teológiai gondolkodástól.

A *public theology* Magyarországon széles körben még ismeretlen, nincsen egyezményes fordítása sem, többnyire a *nyilvános* vagy *közteológia* terminussal szokás fordítani, illetve ha egyáltalán szóba kerül, többnyire a politikai teológiával sorolódik egy kalap alá – holott attól számos tekintetben különbözik. Ahhoz tehát, hogy el tudjuk helyezni az itt bemutatásra kerülő kötetet a kortárs teológia meglehetősen tágas mezején, érdemes először röviden ezzel a mezővel foglalkoznunk.¹ A *public theology* kifeje-

* A recenzió eredeti megjelenése: *Sárospataki Füzetek*, 23. évf. 2019/4. 127–135. o.

¹ A téma nagyon rövid bemutatását magyarul lásd BORSI 2017, 341–343. o.

zés Martin Emil Marty amerikai lutheránus teológus nevéhez köthető, akinek munkássága az amerikai közélet és a teológiai gondolkodás kapcsolata köré szerveződik, s aki nem csupán teológiai, hanem társadalomtudományi perspektívából is vizsgálta a kutatásai fókuszába kerülő kérdéseket. (Első kötetét például 1964-ben a kereszténység és az urbanizáció összefüggéseiről írta.²) Marty a *public theology* gondolatával a modern társadalmakra sokszor jellemző civil vallás jelenségére reflektált. Ez a mára széles körben ismert terminus olyan vallási vagy kvázi vallási – vallási eredetű, de a vallástól többnyire függetlenedett – jelenségek együttesére utal, amelyek átszövik egy politikai rendszer működését, s amelyek elsősorban rítusokban, illetve szimbólumokban mutatkoznak meg. Ilyen lehet például az USA elnökének a beiktatási ceremónia alkalmával a Bibliára tett esküje, de ilyen lehet a szakralitás aurájával bevont nemzeti szimbólumok tisztelete vagy egy-egy Istenre hivatkozó törvény is. A civil vallás független az egyháztól, ugyanakkor sok esetben az egyházak képviselői is részt vesznek annak ceremóniáin, vagy akár irányíthatják is azokat. A civil vallás jelenségeit – keresztény társadalmak esetén – sokszor egy állam „kereszténységének” jelként is azonosítják, holott egyáltalán nem magától értetődő, hogy ezek a jelenségek lényegüket tekintve ténylegesen kapcsolatban állnak-e Krisztus tanításával, illetve meglétük egyáltalán nem biztosítéka annak, hogy az adott társadalom az evangélium szerint szerveződik.

Jóllehet a civil vallás fogalma viszonylag új a szociológiában, maga a jelenség jóval mélyebbre nyúló történeti gyökerekkel bír, s a mögötte álló kérdésre – hogy tudniillik mi lehet/legyen a kapcsolat egy (szekularizálódó) államszervezet és a vallás között – a teológia többfajta választ is kidolgozott. Ezek közt talán a legmarkánsabb s a mi szempontunkból mindenképp a legfontosabb a politikai teológia.³ A kifejezést először Carl Schmitt használta egy 1922-ben megjelent esszéjében. Schmitt tézise szerint a nyugati gondolkodás politikai, jogfilozófiai fogalmai történetileg teológiai fogalmakból vezethetők le, ez azonban nem csupán fogalomtörténeti kérdés, hanem azt is jelenti, hogy a két terület alapvető fogalmai között sajátos strukturális analógia áll fenn. Ezek feltárása pedig azért fontos, mert így jobban meg tudjuk érteni az állam modern elméleteit, illetve a jog- és politikai filozófia olykor rejtett előfeltételezéseit is. A megértésen túl ezek az ismeretek pedig azért is fontosak, mert ezek révén a szóban forgó elméleteket akár felül is tudjuk vizsgálni. Schmitt nyomán a politikai teológia alapvetően kétfajta erőfeszítést jelöl: egyrészt az embert mint közösségi lényt érintő teológiai gondolkodás vizsgálatát, illetve a teológia ilyen aspektusának fejlesztését, más-

részt viszont a történelem és a politikai élet „átteologizálását” is, amely értelemben a teológia inkább egy ideológia szerepét tölti be, és lényegében azt a „felülvizsgálatot” végzi el, amelyről fentebb szoltam. Schmitt maga is ezt az irányt követte, s így lett a náci hatalom egyik ideológusa. Öröksége éppen ezért sokak számára nehezen vállalható, s így nem meglepő, hogy a politikai teológia terminus használata az 1960-as években megváltozott.⁴

Az új irány Jonan Baptist Metz és a nálunk is ismert Jürgen Moltmann nevéhez kapcsolódik. MOLTMANN radikálisan szembe fordul Schmitt gondolkodásával, amely szerinte az aktuális politikai hatalom támogatásának ideológiai eszköze volt (1986, különösen 43–44. o.). A politikai teológia ezen új értelmezése szerint lényegében a teológia kritikai funkciójának – prófétai hangjának – érvényesítése a társadalomban. A politikai teológia ebben az értelmezésben nem akarja érvényteleníteni az állam és az egyház szétválasztásának modern elvét, és – szemben a schmitti gondolattal – nem akarja teológiai revízió alá vonni az államot meghatározó alapelveket. Abból indul ki, hogy a vallás mint az emberlét egészére igényt tartó viszonyrendszer a szétválasztás ellenére is hatással van a társadalmi létre, ez a hatás azonban az egyház természetéből következően mindig kritikai, és mindig kritikai cselekvésre ösztönzőnek kell lennie (lásd BORSI 2017, 342. o.). Ez a kritikai attitűd leginkább talán a szintén a politikai teológia kategóriájába sorolt, annak legradikálisabb ágaként számon tartott felszabadításteológiában jelenik meg. Míg azonban a felszabadítás teológiája fókuszában a társadalmi cselekvések viszonylag szűk spektruma és néhány konkrét társadalmi csoport áll, addig a politikai teológia egy társadalmi rendszer egészének működésére reflektál.

A *public theology* ugyanabból az alaphelyzetből indul ki, mint a politikai teológia, és ahhoz hasonlóan jellemzi a kritikai gondolkodás is, azonban sokkal hangsúlyosabb benne a teológia társadalmi helyzetére, azon belül is a teológiának mint Istenről való beszédnek (bizonyágtételnek) a társadalmi beszéd folyamatokhoz (diskurzushoz) való viszonyára történő reflexió. Marty szerint a *public theology* célja az, hogy az adott társadalom számára, annak sajátos viszonyai között és aktuális folyamataiban, az éppen zajló társadalmi diskurzusokban – és nem mellékesen ezeknek a diskurzusoknak a nyelvén – kínálja fel az Evangéliumot mint olyan felkészültséget, amely a társadalom tagjai számára hasznos,⁵ például a közösségeket érintő krízisek megoldásában. Hol van tehát a helye az Istentől való beszédnek a társadalmi nyilvánosság tereiben, a közbeszédben,

⁴ Ebben az összefüggésben különösen is figyelemre méltó Schmitt magyarországi reneszánszának kibontakozása az utóbbi években.

⁵ Ebben az összefüggésben gyakran előkerül 2Tim 3,16–17: „A teljes írás Istentől ihletett és hasznos a tanításra, a feddésre, a megjobbításra, az igazságban való nevelésre, hogy tökéletes legyen az Isten embere, minden jó cselekedetre felkészített.”

² MARTY 1964.

³ A politikai teológia mibenlétéről, irányairól, hazai jelenlétéről lásd BORBÉLY et al. 2008; FAZAKAS–KOVÁCS 2019.

s hogyan szólalhat meg – a szó technikai és a megszólalások mögötti motivációkra és attitűdökre is vonatkozó értelmében – itt a teológia? A – jellemzően posztmodern – válasz arra helyezi a hangsúlyt, hogy a teológiának nemcsak az a feladata, hogy a társadalom felé szóljon, hanem az is, hogy szót értsen a társadalommal, hogy beszédbe elegyedjen a számára kontextusként adott kultúrával – nem csekély mértékben azért, mert ez utóbbi feltétele az előbbinek is. Fontos azonban, hogy nem arról van szó, hogy egy hangzatos cím alatt a teológiát a társadalmi elvárásokhoz szabjuk, és elvegyük a prófétai bizonyágtétel életét. Sokkal inkább egy sajátos fordítói attitűd, illetve gyakorlat jelenik meg a *public theology*-ban, amelynek képviselői éppen ezért az egyik legfontosabb feladatuknak tartják egy olyan nyelv kialakítását, amely úgy alkalmas a bizonyágtétel hordozására, hogy közben elérhető, érthető azok számára is, akik a keresztény (vagy egy-egy felekezeti) tradíciók kívül vannak. Ennek jelentősége egy posztkeresztény társadalomban nehezen túlértékelhető.⁶

A közvetítő attitűd meghatározó voltából következik, hogy a *public theology* művelése nem csupán a teológia, hanem a közélet aktuális kérdéseinek részletes és átfogó ismeretét feltételezi, lényeges benne az interdiszciplináris – vagyis a különböző tudományos perspektívákat közös horizontba rendező – megközelítés. Fókuszában a politikai és felszabadítási teológiához hasonlóan a megalázottak, az áldozatok állnak, mindig a hatalom nélküliek oldalán áll a hatalmasokkal szemben, és hangsúlyos benne az igazság és jogosság helyreállítása iránti igény, ugyanakkor ezen a téren is a fordításra, közvetítésre törekszik, vagyis ennek az igénynek az artikulálásában alapvetően az elhallgattatott vagy a nyilvánosságból kizárt társadalmi csoportok hangjának felerősítésére és a társadalmi nyilvánosság felé történő közvetítésére épít. A fordítást és közvetítést azonban nem csupán a társadalom, hanem az egyház felé is feladatának tekinti. Ebből következően a *public theology* képviselői hangsúlyozzák a helyi keresztény közösségek részvételének fontosságát a társadalmi nyilvánosság lokális színterein, s ennek összefüggésében azt is fontosnak tartják, hogy ezek a helyi közösségek egyrészt minél részletesebben és teológiailag is reflektált módon értesüljenek a közügyekről, másrészt legyenek nyitottak arra, hogy Istent úgy tapasztalják meg, mint aki ezekben az ügyekben nagyon aktívan cselekszik, és az övétől is aktív cselekvést vár. Magyarán a *public theology* a szekularizált társadalom egyik gettójából kilépő keresztény közösség adekvát viszonyát írja le ahhoz a társadalomhoz, amely egyébként maga is változik, s amelyben a vallás szerepe – éppen a szekularizációs hipotézist megkérdőjelező módon – újra, bár a korábitól jelentősen különböző módon jelentőssé válik.

⁶ A *public theology* sajátosságairól népszerű formában lásd REAVES 2016.

Az EHE új kötete pedig ebben az összefüggésben nyeri el igazi jelentőségét. A *public theology* ugyanis a kortárs magyar teológia – s ezzel gyakorlatilag ökumenikus szemlélettel a teljes magyar keresztény teológiai gondolkodásra hivatkozhatunk – viszonyai közt nem egy semleges, kényelmes munkaterület. Ennek oka egyebek mellett a *public theology* közegét jelentő közélet, a nyilvánosság átpolitizáltságában és polarizáltságában kereshető, s e tényezők együttesen eredményezik azt, hogy az evangélium képviselői s az ebből fakadó elköteleződés a hatalomtól megfosztott társadalmi csoportok mellett, a társadalmi folyamatokkal kapcsolatos kritika vagy egyáltalán: a polarizációval szemben a párbeszéd és közvetítés, a másik véleményének, gondolatának meghallgatására való készség rögvest radikális átértelmezések keresztüztübe kerülő magatartássá válik. Ebben a helyzetben, s azért is, mert – mint láttuk – egy nálunk kevésbé ismert gondolkodási irányról van szó, célszerű az alapfogalmakkal kezdeni a *public theology* bevezetését az egyházi gondolkodásba. A nyilvánosság fogalmának körüljárásával erre vállalkozik az Orosz Gábor Viktor által szerkesztett kötet. A jelen ismertető keretei közt arra nincsen lehetőségem, hogy mind a huszonegy tanulmányról írjak, így csak néhány olyan szöveget fogok a következőkben kiemelni, amelyek jellemzik a kötet szellemiségét, illetve lehetővé teszik legalább valamilyen minimális konklúzió megfogalmazását azzal kapcsolatban, hogy milyen nyilvánosságkonceptiót fogalmaznak meg a szerzők.

A könyv nyitó tanulmányát Béres Tamás, az EHE Rendszeres Teológiai Tanszékének vezetője jegyzi. A szöveg címében felvetett kérdésre – *Kell-e nekünk közteológia?* – a választ keresve először az egyház rendszerváltozás utáni helyzetét elemzi, s bemutatja azt a teológiai és közéleti területen egyaránt mutatkozó tanácstalanságot, amely hosszú időn át az evangélikus teológia útkeresését jellemezte, s amely a szerző szerint a rendszerváltás után harminc évvel sem múlt el teljesen.

A tanácstalanság egyik dimenziója teológiai, s kiindulópontja az a kérdés, hogy a szocialista rendszerben élő evangélikus egyház hivatalos teológiájának szerepét betöltő diakóniai teológia érvénytelenné válásával vajon mi lesz, lehet az a teológiai alapelv, amely az evangélikus gondolkodás centrumának tekinthető, s amely egységesíti a hazai evangélikusok szemléletét. Vajon van-e olyan hagyomány – beleértve a *theologia crucis* lutheri tradícióját –, amely betöltheti ezt a szerepet? A szerző válasza az, hogy nincsen, a lutheri tradíció sem az, mert „a kereszt teológiája lényege szerint olyan hitigazság, amely nem nélkülözheti a hit aktivitását. Megértésében az értelem, a tapasztalat, a belátás és az aktív hit együttesen főszerepet játszik” (14. o.), vagyis a megértése egyrészt az evangélikus dogmatikai tradíció néhány sarokpontja és az ellentétes vélemények megvitatásának néhány, szintén a felekezeti tra-

dícióban rögzített alapelve mellett az aktuális tapasztalat, az itt és most cselekvő Istenre való rácsodálkozás reflexivitását követeli meg.

A tanácstalanság másik meghatározó dimenziója az egyház és a világi hatalom kapcsolatának és az egyház társadalmi funkciójának alapvető tisztázatlansága. A szerző itt egyrészt rámutat arra, hogy az egyház az elmúlt évtizedekben a politikai fordulatok, változó hatalmi viszonyok közt helyét és túlélését keresve sajátos „elvi előrelátással” viszonyult a hatalomhoz, ám ez a belső teológiai diskurzus felől nézve „nem egyéb a számító helykeresésre vonatkozó eufémizmusnál” (15. o.). Ebben az összefüggésben is fontos a tradíció, amely azonban nem homogén, a források megszólaltatásának, értelmezésének és a tanulságok levonásának helye pedig éppen a belső teológiai diskurzus lenne. Mindez pedig Béres szerint azért fontos, mert az egyházak „eszkatológiai tudatossággal átjárt sajátos történelem-szemléletük miatt” (16. o.) mindig tovább látnak a konkrét eseményeknél, látják a stratégiai kérdések lényegi távlatait, ugyanakkor ennek megvan az a veszélye is, hogy túlságosan messzire függesztve tekintetüket, megfélemlenek arról, hogy ez feladatot és felelősséget is ró rájuk, s ez elsősorban a bajban levők felé kell hogy fordítsa őket.

Mindkét problémakör tehát a társadalmi nyilvánosság és a társadalommal folytatott diskurzus felé irányítja az egyházat, ugyanakkor ezt úgy teszi, hogy az egyház sokféle értelemben vehető közvetítő feladatából következő egyszersem feltételezi egy „belső” – ha tetszik: rejtett – diskurzív kör létét is, amelynek működése meghatározza az egyháznak a társadalmi nyilvánosság különböző szinterein való működését is. Így jut el Béres a *public theology* meghatározásához, amely szerinte „az egyház konstruktív társadalomkritikájának egységesítő kultúrája” (16. o.), amely a dolgok jelen állása szerint, ha teljességgel nem is hiányzik az egyházból – s bár ő itt nyilvánvalóan az evangélikus egyházra gondol, de meglátását ismét általánosíthatjuk –, jelenléte sporadikus és elszigetelt példákra korlátozódik. A társadalomkritika, illetve általában a kritika elgondolható úgy, mint a dolgok jelentésének tisztázására, egyértelműsítésére, meghatározására irányuló erőfeszítés, és ebben az értelemben a kritika valóban kultúrateremtő tevékenység, hiszen a kultúra lényegét tekintve – feltéve, hogy elfogadjuk a kortárs társadalomtudomány erre vonatkozó megállapításait – jelentések rendszere; méghozzá a közösségi szempontot is bevonva olyan jelentéseké, amelyeket egy adott társadalmi csoport tagjai egymással megosztanak, vagyis közösen és kölcsönösen egymás számára elérhetővé tesznek. Ez az elérhetővé tétel a kommunikáció folyamataiban valósul meg, s ez a folyamat – vagyis nem csak és nem is annyira a jelentésekkel kapcsolatos megegyezés – az, ami a közösség létrejöttében kulcsszerepet játszik. Ettől lesz egységesítő kultúra a *public theology* mint kommunikatív állapot.

A tanulmány második felében a szerző ezt a kommunikatív állapotot nem a belső, teológiai, hanem a társadalommal folytatott diskurzus felől értelmezi, s úgy tekint a *public theology* történetére, mint olyan kísérletre, amelynek keretei közt az egyház megpróbálja megtalálni a helyét az elvallástalanodó, szekularizálódó világban. Áttekintése – nyilvánvalóan a rendelkezésére álló keretek miatt is – a nyugati teológiára korlátozódik, s azon belül is a főcsapást kijelölő teológusokra, ugyanakkor e szűkös keretek között is megjelennek olyan gondolkodók – például Peter Berger és Thomas Luckmann –, akik a társadalomtudományok, illetve a filozófia felől közelítve az egyház és társadalom kapcsolatának problémáját, munkásságukkal jelentős hatást gyakoroltak a teológusokra is.

Az olvasónak ezen a ponton támad azonban némi hiányérzete. A *public theology* néven hivatkozott kommunikatív állapot ugyanis nemcsak a nyugati teológiára jellemző, az egyház/keresztény hit és a társadalom kapcsolata, párbeszéde, kölcsönhatása az Európán, illetve a nyugati világon kívüli teológiát is foglalkoztatja, ezek azonban még említés szintjén sem jelennek meg a szövegben, holott egy globalizációs perspektívából kimondottan érdekes és releváns lehet beemelésük a hazai diskurzusba. Ugyanígy kérdés, hogy bár a diakónia – vagy református összefüggésben a szolgálat – teológiája a keresztény-marxista párbeszéd „eredményeivel” együtt deklaráltan ugyan érvényét veszítette, de nem lenne-e értelme ezek kritikai vizsgálatának, felvetve azt a kérdést, hogy az egyház és társadalom kapcsolatáról szóló diskurzus történeti rétegeként nincsenek-e hatással a kortárs folyamatokra. Ez pedig azért tűnhet lényegesnek, mert a történeti-elméleti áttekintés után a tanulmány záró részében a szerző arra a kérdésre, hogy mi a közteológia alapvető kérdése itt és most, számunkra, a következőket válaszolja: a „kultúra és vallás kapcsolatának mai irodalmán tájékozódó teológia egyik legnagyobb kérdése az lett, hogy megmenthető-e a valóság mélységi szerkezete, jellege a felszínes, mellérendelő, a jelenségek között csupán helyiértéknyi különbségeket ismerő gondolkodási szokásoktól” (20. o.). S valóban, kortárs egyházi életünk, teológiai gondolkodásunk és misszióink egyik legfontosabb, további elméleti és módszertani dilemmákat, vitákat és lövészárkokat generáló kérdése ez. Merthogy miközben keressük a nyelvet, amelyen a társadalom számára érthetően tudunk megnyilvánulni, azt tapasztaljuk, hogy a társadalomban – nagy általánosságban – „egyre több ember egyre kevesebb és szűkebb orientációs-cselekvési területen tájékozódik és él” (20. o.), egyre felületesebben éli az életét, és ezzel párhuzamosan elveszíti a létezés mélységének és a valóság sokrétegűségének megragadásához szükséges nyelvet. Egyre szűkebb például az emberek átlagos szókészlete, és egyre kevésbé képesek kifejezni az érzelmeiket. Ha pedig ehhez a nyelvhez alkalmazkodunk, „fennáll a veszély, hogy a közérthetőségre hivatkozva mi magunk,

egyházi emberek kezdjük el letagadni a jelenségek világa mögött álló valóságismeretünket” (20. o.). Mert ha a nyelv csak a látható, a megragadható, a racionális leírására alkalmas, és arra is egyre egysíkúbban, felszínesebben – nem tudunk mit kezdeni a láthatatlannal, megragadhatatlannal, az irracionálissal. Hogyan beszélünk a hit valóságáról? „Ebben a síklakóságban – írja Béres – nehéz megalapozni az egyház jelenlétének indokait.” (20. o.)

Ebből következően Béres Tamás tanulmányának a kötet egészére nézve irányadó konklúziója körülbelül az, hogy a *public theology* lényege és értelme, létjogosultsága abban van, hogy vállalja-e a világ, a hittapasztalat sokrétegűségének, mélységének feltárásáért vívott küzdelmet. A nyilvánosság ennek a küzdelemnek egyszerre a színtere és a tétje. Színtere, amennyiben a feltárás másokkal és mások számára, közösségben valósul meg, és tartalma szerint a résztvevők által „hozott” nyelvek kölcsönös elsajátításáról, a saját nyelvek kiterjesztéséről szól. Annyiban pedig a tétje, hogy ha ez a közös és kölcsönös folyamat nem valósul meg, a nyilvánosság mint a kommunikáció, a közösséggé formálódás színtere nem jön létre.

A kötet szerzői ezt a küzdelmet igyekeznek megvívni a maguk tudományterületén és választott témáik vonatkozásában. Az elmélettől egészen a lelkészképzés (Pángyánszky Ágnes), a lelkészi titoktartás (Joób Máté) vagy a zenés áhítatok (Finta Gergely) nagyon konkrét, praktikumot érintő kérdéseig terjedő területek és témák önmagukban is figyelemre méltóak, ugyanis nem a klasszikus teológiai diszciplínákkal és témákkal találkozunk a kötetben, vagy ha mégis, akkor biztosak lehetünk abban, hogy a szerzők ezek esetében is határterületeket járnak be, és új szempontokat vetnek fel a hagyományosnak tűnő kérdések vizsgálata során. Ezek a választások pedig azt jelzik, hogy többségében olyan szakemberek írásairól van szó, akik tudatosan vállalják azt a közvetítő szerepet, amely a *public theology* jellegzetessége. Ebből a szempontból a kötet egyik legizgalmasabb tanulmánya az EHE Ószövetségi Tanszékét vezető Varga Gyöngyié, aki Isten, Izrael és a tér kapcsolatát vizsgálja az Ószövetség világában. Varga a kortárs biblikus teológia egyik fontos irányához illeszkedve a térrel kapcsolatos társadalomtudományi – mentalitás-történeti, a térhasználattal kapcsolatos szociológiai, illetve kulturális antropológiai – kutatások eredményei felől értelmezi az Ószövetség térfogalmát, illetve az ószövetségi ember tértapasztalatának sajátosságait, a (poszt)modern olvasóétól eltérő jellegzetességeit próbálja megragadni, hogy azután ezekre építve vizsgálja a szűkösség-tágasság fogalompár jelentéseit és árnyalja annak teológiai tartalmát. A kortárs társadalomtudomány és a teológia, kivált az Újszövetség-kutatás közötti kapcsolatot keresi Cserhádi Márta, az EHE Újszövetségi Tanszékének docense is, akinek ez a kapcsolat a fő kutatási területe. Cserhádi Jézus nyilvános vitáit elemzi az antik Mediterráneum nyilvánosságát

meghatározó, David DeSilva elméletében leírt becsület – pártfogás – rokonság – tisztaság koordinátarendszerben, kiemelve a becsület/tisztesség kérdését. Jézus nyilvános szerepléseit a korszakra jellemző vitakultúra összefüggésébe állítva olyan kihívások és megfelelések társadalmi interakcióiként értelmezi, amelyek tétje az abban részt vevők tisztessége, vagy – élve a vonatkozó magyar kifejezésben rejlő szójáték lehetőségével – amelynek során a résztvevő felek tisztességét, társadalmi értékét megbecsüli az a tömeg, amely előtt a vita zajlik.

A kötet több tanulmánya – László Virgil, Szentpétery Péter, illetve általános vallástudományi aspektusból Réz-Nagy Zoltán, valamint Luther *Asztali beszélgetéseinek* forráskritikája kapcsán a nyilvános és személyes problémája felől Csepregi Zoltán írása – is foglalkozik a nyilvános és a rejtett viszonyával, a nyilvános(ság) kérdésének a magát nyilvánossá tevő, kinyilvánító, ugyanakkor rejtett Isten-paradoxona felőli olvasatával, s talán László Virgil tanulmánya bontja ki legpregnansabban a két dimenzió szoros összetartozását. Elrejtettség nélkül nincsen nyilvánosság, s ez nem csupán a két fogalom bináris oppozíciójából következik, hanem abból is, hogy – mint a szerző megállapítja – az evangéliumi hagyományból a történelem élő Krisztusára vonatkoztatva kétségkívül megállapítható, hogy „Jézus tanításának lényeges eleme a nyilvánosságot és annak tettségét kereső, »sarkon álló« [...] farizeusi »spiritualitással« élesen szembeállított hiteles tanítványi magatartás megfogalmazása” (70. o.), amelynek a kegyesség gyakorlásának rejtett cselekedeteiben kell megmutatkoznia, hiszen az Atya, aki előtt ezek egyedül értékesek, maga is titkon, rejtetten van. Ez a rejtettség azonban, illetve az a kapcsolat, amely e rejtettségben megjelenik, az ebben „megélt hiteles spiritualitás komoly kifelé ható, a külvilág nyilvánossága számára releváns aspektussal is kell hogy bírjon” (70. o.), s ez az, ami végeredményben hitelesíti a tanítványi létet.

Végül Kodácsy-Simon Eszter, az EHE Valláspedagógia Tanszéke vezetőjének tanulmányát emelem ki a kötet nagyon széles spektrumából, mint amely a nyilvánosság teológiai értelmezéséhez egy újabb dimenzióval járul hozzá. A szerző a kontextuális – vagyis a szellemi-társadalmi környezetre és az annak való kitettségre, érintettségére reflektáló s ennek a reflexiónak a szükségszerűségét előtérbe állító – teológiai gondolkodás felől közelítve és az evolúciós biológiától a szövegkritikáig terjedő, ropant sokrétű tudást mozgósítva teszi föl azt a kérdést: vajon mi az oka annak, hogy az ember sokszor nem látja azt, ami a szeme előtt van? Pontosabban: miért van az, hogy az ember a nyilvános, elérhető, látható, érzékelhető dolgok és folyamatok nyilvánvalóságát bizonyos esetekben – kivált, amikor a kitettség „csak” prognosztizálható – képtelen érzékelni? A szerző a teremtésvédelmi kérdések összefüggésében konkretizálja a kérdést: „...miért kockáztunk mi, s miért nem vesszük komolyan a veszélyt? Milyen

prioritások szerint döntünk, amikor »csak« prognosztizálható veszélyről van szó, de még nem érezzük a probléma teljes súlyát? S legfőként: hogyan tud megszólalni ekkor az egyház?» (138. o.) Kodácsy-Simon Eszter a kérdésre a választ Pál apostol hajótörésének történetét elemezve adja meg. Véleménye szerint Pál helyzetértékelése és figyelemztetése ApCsel 27,10.21–26-ban kétféle látásra alapszik: az egyik a helyzet racionális értékelése, míg a másik az angyalon keresztül kapott kijelentés. A kettő együtt – jelentősen leegyszerűsítve a szerző aprólékosan kimunkált és élvezetes gondolatmenetét – olyan látást, „rálátást” eredményez, amely nem illúziókból táplálkozik, nem szakad el a teremtett világtól, de „a valóságnak egy olyan reális szemlélete, amely az abba vetett hitre épül, aki teremtette ezt a valóságot” (144. o.). Ez a rálátás – Bonhoeffer gondolatát idézve – egy perspektívába állítva látja a végső és a végső előtti valóságot, egyiket sem értékelve le vagy túl. Ha pedig „az egyház a nyilvánosság előtt akar megszólalni, akkor a nyilvánvalóról kell beszélnie, a valóságot kell láthatóvá tennie” (147. o.), mégpedig pontosan azt a valóságot és úgy, ahogyan az ebből a perspektívából számára – és egyedül csak számára – látható. Ebből pedig egyenesen következik, hogy „a döntő kérdés az, hogy a jelen kihívások minden pillanatában elhiszi-e és komolyan veszi-e az egyház magát úgy, mint aki egyszerre tud a végső előtti valóságról és a végső valóságról is” (149. o.).

Azt a kérdést, hogy mi is tehát a nyilvánosság, hogyan határozható meg a teológia összefüggéseiben, mi a köze a teológiának a nyilvánossághoz, a tanulmányok természetesen – a Béres Tamás által megfogalmazott koncepciót hol tudatosnak tűnő módon, hol talán inkább a szerzői műhely feltételezhető légköréből következően alkalmazva – nem válaszolják meg egyértelműen. Nem kapunk sehol

sem egy mindenre érvényes definíciót, sőt a kötet tanulmányai éppen amellet teszik le a voksukat, hogy az ilyen meghatározások keresése inkább leszűkíti a gondolkodásunkat, s gátol abban, hogy az adott szituációra érzékenyen gondoljunk át, hogy kik vagyunk mi, hogyan vagyunk jelen a szituációban, kik vannak még velünk, s ők hogyan, miként mutatkoznak meg. Ezek pedig fontos kérdések, hiszen pontosan ezek segítségével ragadható meg maga a nyilvánosság, úgy, ahogyan itt és most történik. A kötet pedig kiváló segítséget nyújt ahhoz, hogy ezekre válaszokat is találjunk. A válasz tehát arra a kérdésre, hogy a *public theology*, a közteológia kitörés lehet-e a gettóból, vagy egyenes útként vezet a kommerszbe – rajtunk múlik.

Hivatkozott művek

- BORBÉLY Gábor – GÁBOR György – GERÉBY György – SZÁNTÓ Veronika (szerk.) 2008. „*Királyá lett a te Istened*” – *Fejezetek a politikai teológia történetéből*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- BORSI Attila 2017. A közélet etikája. In: Fazakas Sándor (szerk.): *A protestáns etika kézikönyve*. Kálvin Kiadó – Luther Kiadó, Budapest.
- FAZAKAS Sándor – KOVÁCS Krisztián (szerk.) 2019. *Vallás és politika. Teológiai reflexiók egy komplex kapcsolat múltjáról és jelenéről*. Debreceni Református Hittudományi Egyetem Szociáletikai Intézete, Debrecen.
- MARTY, Martin Emil 1964. *Babylon by Choice*. Friendship Press, New York.
- MOLTMANN, Jürgen 1986. Christian Theology and Political Religion. In: Leroy S. Rouner (szerk.): *Civil Religion and Political Theology*. University of Notre Dame Press. 41–58.
- REAVES, Jayme R. 2016. What is Public Theology? *jaymereaves.com*, október 23. <http://www.jaymereaves.com/blog/2016/10/22/what-is-public-theology>. (Megtekintés: 2020. március 9.)

Szenháromság ünnepe után 3. vasárnap

► Mik 7,18–20

Igehirdetési előkészítő

A bűnbocsánat megélése

A vasárnap jellege

A Szenháromság ünnepe utáni harmadik vasárnap témája a Próhle-agenda szerint: Isten bűnösöket hív (179. o.). Ez jól illeszkedik az előző két vasárnap témájához, ahol a hívó szó volt kiemelve. A Szenháromság ünnepe utáni vasárnapok ívében ezen a napon térünk rá arra, hogy ez a hívó szó bűnbocsánatra szólítja fel a hívő embert.

JÁNOSY Lajos azonban Krisztust mint a „bűnösök Megváltóját” emeli ki a vasárnapkal kapcsolatban, akinek szeretete nem ismer határokat (2008, 46. o.). Az előzőekben őnála is a hívás, a szeretet megélése volt a fókuszban.

Mind a kettő szerző a bűnösök megváltását említi mint a vasárnap jellegadóóját. Ezt fejezi ki textusunk kezdete is, és ez fut végig az egész igeszakaszon. A bűnök megbocsátása, Isten irgalmának előtérbe helyezése jól illeszkedik a vasárnap jellegéhez.

A keresztény embernek ez Krisztus megváltását juttatja az eszébe. Uthalhatunk itt a mikeási messiáspróféciaira is, bár az a karácsonyi történet része. Mégis, a próféta ebből a szempontból ismertebb a keresztény emberek előtt, és így prédikációnkban akár egy üdvtörténeti ívet is leírhatunk egészen a megváltásig és Isten szeretetéig.

Amit a textusról tudni kell

Mikeás próféta teljes könyvére rávetül a próféta személyes életének történelmi és földrajzi szituációja. A júdeai domb-

vidékben egy Moseret nevű helységben élt, amely Jeruzsálemtől körülbelül 3,5 km-re feküdt az asszírok által lerombolt Filisztea közelében. Mikeás a Kr. e. 8. századi hadi események hatására menekült Jeruzsálembe, és valószínűleg ott írta meg könyvét (RÓZSA 1996, 2: 122. o.).

Írásának hangvétele ennek megfelelően nyers és szóki-mondó. Vidéki, őszinte stílusban ostromozza a nép vezetőit, a hatalmi és a vallási elitet. A hamis vallásosság és az Istentől való elfordulás, a korrupt politikai szándékok és megnyilvánulások ellen beszél. A népet félti a közelgő veszélytől, hiszen Isten büntetése, a vereség és a fogság egyaránt fogja sújtani az igazi hívőket és a bűnösöket. Könyvének végén viszont Isten megbocsátására és a harag elmúlására helyezi át a hangsúlyt. Fontos látnunk igehirdetésünk írásakor, hogy a teljes prófétai könyvhöz hogyan viszonyul kijelölt alapigénk.

Textusunk a próféta könyvének befejező imádsága. Az utolsó fejezetében Mikeás egy „prófétai liturgiával” zárja a könyvét, amely három jól elkülöníthető részből áll: az Isten iránti bizalom kifejtése után egy imádság következik, amelyben Isten vezetéséért könyörög, végül Isten bűnbocsátó jóságáról szól. A bűnbocsátó jóságáról írt rövid himnusz (7,18–20) az igehirdetési alapigénk (uo. 125. o.).

Mondhatnánk, hogy ebben a textusban benne van az egész könyv végkövetkeztetése. Ez a záró rész rajzolja meg az egész prófécia ívét és zárja le az írását. Enélkül is teljes egészében lehetne Mikeás könyve mint politikai és morális panasza vagy ostromozás. A messiási prófécia miatt így is értékes lenne a kereszténység és Máté evangéliuma számára. Így viszont az Isten bűnbocsátó irgalma iránti hálával és az erről szóló imával a prófécia méltóképpen megkoronázta a próféta.

Mikeás a csúcsponton hagyja abba, hiszen ő még ószövetségi ember. A keresztény igehirdetés innen kezdődhet, ami a mi feladatunk is lesz. Előtte azonban nézzük a textus szövegét versről versre!

A textusról bővebben

A 18. versben erőteljes megszólítással él Mikeás. Az eredeti héber szövegnek megfelelőbb Károli-fordítás szerint: „*Kicsoda olyan Isten, mint te, aki megbocsátja a bűnt és elengedi öröksége maradékának vétkeit?*”

Az Isten öröksége tehát az ő népeként van megjelenítve. Könnyen értelmezhetjük magunkra, mint akik a megváltás csodája által Isten gyermekei vagyunk. Örökösök vagyunk, és ezt meg kell becsülnünk.

A vers végén antropomorfizáló rész jön, amelyben Isten öröme kerül elénk. Az ő öröme pedig az irgalmasságban, a kegyelemben telik. Ezzel fejezi ki a próféta az Isten jóságát irántunk.

A következő versben ezért figyelmeztet a próféta. Isten „újra” irgalmas lesz. Talán úgy is lehetne fordítani, hogy visszatér hozzánk irgalma. A bűn következménye nem marad meg örökké, hanem a megváltás által új esélyt és életet kapunk Istentől.

A bűnöket eltapossa és a tengerbe veti. Az ókori világban a tengerek mélye a titokzatos, sötét erők szimbóluma volt. Oda vetik be a bűnös Jónást, ott van a Leviatán, a gonosz kígyó. Isten is oda veti a bűnöket, mert oda valók.

A szimbólumot kibontva beszélhetünk a világosságról is prédikációnkban. A sötét bűnök nélkül az ember világosságban élhet a felszínen, a saját közegében. A felszín, a napvilágos rész az igazak helye. Ők azok, akik Jézus szerint is „világosságban járnak”. Ez jelenik meg János evangéliumának prológusában is: „*Az ige volt az igazi világosság, ami megvilágosít minden embert: ő jött el a világba.*” (Jn 1,9)

Az utolsó versben a történelmi múltra utal a próféta. Jákóbot és Ábrahámot említi. Érdekes megemlíteni, hogy itt is érvényesül a maitól eltérő történetfeldolgozás, amelyben nem a kronológia, hanem a fontossági sorrend kerül előtérbe. Nem az időben első Ábrahámot említi először, hanem Jákóbot, akinek fiai alkotják a nép egészét.

Igehirdetési vázlat

Igehirdetésünkben több témára is helyezhetjük a hangsúlyt.

a) Az egyik lehetőség, hogy a szituációból indulunk ki. Mikeás korának szituációja háborús konfliktus: Júdea két nagy katonai birodalom közé szorult, és ez a politikai helyzet rávetül a nép és vezetőik kegyességére. Ma szintén, ha nem is háborús konfliktus, de egy világjárvány vetül rá az életünkre. Ebben a szituációban kell megélnünk a kegyességünket, hitéletünket. Ha a szituációból indulunk ki, azt rá tudjuk vetíteni a világjárvány alakulására. (Nem tudhatom, hogy június 28-án hol fog tartani a helyzet, az előkészítőt még április 20-án írtam.)

Ha ezt választjuk, akkor hangsúlyozhatjuk a 19. vers kezdetét az igehirdetésben. Isten „*újra irgalmas lesz hozzánk*”. A válság véget fog érni, és újra olyan lehet minden, mint azelőtt volt. Ez lehetőséget ad az újrakezdéshez, a munkálatokhoz, amit az orvosok, a vezetők végeznek. Így tudjuk segíteni a lankadó és aggódó embereket is.

Ebben az esetben az igehirdetésünk első pontja lehetne a jelenlegi szituáció és az akkori helyzet közötti párhuzam megvilágítása, ezt követné a textusban lévő ígéretre való figyelemfelhívás. Ebből következően a harmadik pont a biztatás a híveknek: Isten nem hagyott el minket sem, és rendezi a dolgainkat. Mi ennek megfelelően ne csüggedjünk, hanem minden jelenlegi nehézséget viseljünk türelemmel, és ebben segítsük egymást is. Bízunk Isten bűnbocsátó irgalmában és abban, hogy meghallgatja imáinkat, és túljuttat minket minden válságon.

b) Persze lehetnek olyanok, akik nem szeretnének túlságosan aktualizálni, ezért figyelembe kell venni egy másik lehetőséget is prédikációnk szempontjából.

Kiindulhatunk az üdvtörténetből is. Erre már utaltam az előkészítőm elején. A keresztény ember a krisztusi megváltáson keresztül éli át az Isten bűnbocsátó és irgalmas voltát. Erre utalhatunk ebben az esetben is.

Isten terve valósul meg Jézus Krisztusban. A 18. versben a nép maradéka értelmezhető úgy is, hogy ami Isten népéből marad, de úgy is, hogy ami Isten népéből ered, származik. Ami megmarad belőle, az a maradék. Ami tehát Isten népéből származik, annak a bűnét nem tekinti. Mikeás korában ez az akkori izraelitákra utalt, ma viszont az egész kereszténységre.

Ebből is következik, hogy Krisztus után az ember nem változott meg lényegesen. Továbbra is bűnösök vagyunk, és továbbra is naponta szükségünk van Isten bűnbocsátó kegyelmére. Nekünk, a maradékhoz tartozó népnek is.

Ebből kiindulva a többi verset is a kereszténységre lehet értelmezni. Isten a mi bűneinket is letapossa és a mélységbe veti. Nem a bűnöst, hanem a bűnt pusztítja. Az embert menteni próbálja. Ezért kell ezt nekünk, a mai kor keresztényeinek is komolyan vennünk, és Isten iránti hállal élnünk. Erre mutat a próféta is példát ebben a textusban az Isten bűnbocsánatáért hálás imádsággal. Ezt a példát követhetjük mi is, és ezt közvetíthetjük a híveknek is a szöszékről.

c) Megközelíthetjük a textust a bibliikum oldaláról. Itt akár az egész prófétai könyvre is utalhatunk. A könyv elejére, ahol a próféta ostromozza a nép hitetlenségét és a saját korának a világ dolgaihoz való hozzáállását. Itt érdemes egy rövid kortörténeti ismertetést is adni a híveknek a jobb megértés érdekében. Viszont érdekessé tehetjük a mindenki által ismert mikeási messiásprófécia megemlékezésével, ami a karácsonyi történet része is. Ez szolgálhat számunkra átvezetésként a konkrét textushoz. Így prédikálhatunk ezután Isten irgalmáról.

Ebben az esetben az első pont lehetne a prófétai könyvről szóló rövid bemutatás, majd az Isten irgalmáról szóló rész, aztán pedig a bűnbocsánat kiemelése és annak elmélyítése a hívek számára.

Illusztráció

VERS

Friedrich Traub: *Bizalom*

Mindenen át hogyan segít?
Még nem tudom, hogyan,
csak: hogy ígérete szerint
és csodálatosan.

Elúzi-e az éjszakát,
s hogyan? Csak azt tudom,
hogy egy lépéshez mindig ad
elég fényt az úton.

Szívem, ha Ő kezébe vett,
békében nyugoszik.
Hogyan hordoz, hogyan vezet,
az csak rá tartozik.

(Fordította Túrmezei Erzsébet)

Pecnyík Pál: *Emlékezés a legnagyobb áldozatra!*
(1Pt 1:18–19)

Könnyes hálaadásra
nyílik ajkunk, szívünk,
Megváltó Urunkra
midőn emlékezünk.

Megfizethetetlen
az, mit Ő tett értünk,
midőn keresztfára
vitte minden vétkünk!
Nem ezüst, nem arany
volt bűneink ára,
értünk és helyettünk
ment Ő Golgotára!
Bűnöst kiváltani
csak véren lehetett,
s az ártatlan Bárány
vérevel fizetett!
Amit Ő értünk tett,
ne feledjük soha,
üdvre nyílt – bűnrabok –
hosszú cella-sora!

Rabszolgatartónknak
nem tartozunk többé,
Krisztusban: szabadok
lehetünk örökké!

Felhasznált irodalom

JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Fraternitás, Veszprém.

PRÖHLE Károly 2010. *Agenda*. Luther Kiadó, Budapest.

RÓZSA Huba 1996. *Az Ószövetség keletkezése*. 2. köt. Szent István Társulat, Budapest.

■ SINKÓ GÁBOR VILMOS

Szentháromság ünnepe után 4. vasárnap

► Róm 2,14–24

Igehirdetési előkészítő

A legjobb prédikáció

A vasárnap jellege

A Szentháromság ünnepe utáni első öt vasárnap összefoglaló témája: Isten hívása. Ebben az összefüggésben a 4. vasárnap vezérgondolata a Pröhle-féle *Agenda* szerint „Isten hívása és földi hivatásunk”, a *Liturgikus könyv* szerint pedig „Isten küzdelemre hív a kísértésekben”. Az introitus keretverse Isten nagy irgalmára és Isten parancsolatainak igaz voltára irányítja tekintetünket. Ezzel máris megadja a vasárnap ígéinek alaphangját: jóllehet Isten törvénye igaz és jó és szent (Róm 7,12), mégsem tudjuk azt betölteni, ezért mindannyian Isten irgalmára szorulunk. Senki sem építhet saját érdemeire, és senki sem ítélné el embertársát, ha másképpen éli meg hitét, mint ő maga. Ez a gondolat nagyon erőteljesen szólal meg az evangéliumból (Lk 6,36–42), a graduálénekből (EÉ 474), de az igehirdetés alapigéjéből is.

Amit a textusról tudni kell

Pál apostol idejében Róma lakossága egymillió fő körül lehetett. Ebből ötvenezer voltak zsidók. Az első század negyvenes éveiben jelentek meg a zsidókeresztények, és ennek következtében vallási nyugtalanság támadt a zsidóság körében, amely hamarosan a zsidók kitiltásához vezetett Claudius császár uralkodása alatt Kr. u. 49-ben. A kiutasítottak között volt Akvilla és Priszcilla is, amint erről ApCsel 18,2-ben olvashatunk. Néro császár feloldotta a tiltó rendelkezést 54-ben, úgyhogy megkezdődött a visszaköltözés. Ez idő alatt azonban a keresztény gyülekezet összeté-

tele teljesen megváltozott: a pogányokból lett keresztények többségbe kerültek a zsidókeresztényekhez képest. Ennek a gyülekezetnek címezte Pál apostol 56-ban Korinthusból írt levelét. Érthető tehát, hogy a zsidók és keresztények közötti feszültség és a gyülekezetben belül a zsidó és pogány származású keresztények közötti konfliktusok képezik a levél *Sitz im Lebenjét*, amely élethelyzet kapcsán Pál apostol kifejti a törvényről és evangéliumról, a cselekedetekről és a hit általi megigazulásról szóló teológiai tanítását.

Perikópánk két szövegegységnek felét-felét tartalmazza. A 14–16. versek szakasza a 11. verssel kezdődik, a 17–24. versek szakasza pedig a 29. verssel ér véget. Ahhoz, hogy helyesen értsük meg a kiragadott textust, szükséges a teljes egység(ek) szem előtt tartása. A törvény nélkül és a törvény alatt élők megítélésében a legfőbb kijelentés, hogy „*Isten nem személyválogató*” (11. vers).

Sok segítséget adhat az ige jó megértéséhez a kapcsolatba hozható igehelyek megtekintése. Így az „*Istennel dicsekszel*” (17. vers) kifejezéshez lásd Mal 3,11-et és Mt 3,8–9-et. A 18. vershez lásd Mik 6,8-at és Fil 1,10-et. A 19. vershez lásd Mt 15,14-et vagy Lk 18,9-et. A 21. vers Mt 23,3-ra utal, a 22. vers pedig Jn 8,7-tel hozható kapcsolatba (SÓLYOM 1971, 313. o.). Nem utolsósorban Mt 5,16 világít rá ezekre az igékre: „*Úgy ragyogjon a ti viláosságotok az emberek előtt, hogy lássák jó cselekedeteiteket, és dicsőítsék a ti mennyei Atyátokat.*”

Fontos párhuzamos hely továbbá 1Kor 4,3; 1Kor 1,31 és Ézs 52,5. Súlyom Károly hívja fel figyelmünket arra, hogy textusunk összecseng Zsolt 50,16–21-gyel (uo.).

14. vers: ἔθνη – nép, pogány nép, pogány származású keresztény. νόμος – törvény, szabály, rend, mózesi törvény, Tóra. φύσις – természet, vele született természet.

17. vers: ἐπινομάζειν – megtisztelő névvel nevezni (Kiss Sándor).

18. vers: δοκιμάζειν – megvizsgálni, megpróbálni, kiválasztani. τὰ διαφέροντα – az, ami dönt, a lényeges. Az „*ismered az ő akaratát, és meg tudod ítélni, mi a helyes*” szövegrészt Kálvin így fordítja: „*Ismered az ő akaratát, és helyesled a kiváló, illetve hasznos dolgokat*” (KÁLVIN 1992, 42–44. o.). A görög szöveg ezt a fordítást is megengedi, de a legtöbb fordítás a magyar bibliafordításhoz hasonló megoldást kínálja.

20. vers: A „*mert tied a törvényben megtestesült ismeret és igazság*” szövegrészt a revideált Károli-fordítás így adja vissza: „*...bírván a törvényben az ismeret és igazság formáját*”. μὀρφωσις – alak, kép, testet öltés, külső forma, látszat. Az új magyar fordítás tehát nem tartalmazza a „forma” szót.

22. vers: ἱεροσολεῖν – templomot kirabolni.

24. vers: βλασφημεῖν – rágalmozni, gyalázni, káromolni, rossz hírbé hozni. A 24. vers Ézs 52,5-re utal: „*...úgy, amint meg van írva*”. Ott azért gyalázzák Isten nevét a pogányok, mert választott népének a helyzete a fogságban azt a látszatot keltette, mintha vereséget szenvedett volna az ellenség isteneitől. Itt viszont a zsidók, illetve zsidókeresztények képmutató élete ad okot arra, hogy a pogányok között káromolják az Isten nevét.

Teológiai összefüggések

Feltétlenül utalnunk kell a jó cselekedetek helyes, reformátori értelmezésére: „A hitnek jó gyümölcsöket kell teremnie, és hogy a jó cselekedeteket, amelyeket Isten rendelt, Isten akarataért kell megtennünk, nem pedig abban bízva, hogy ezekkel a cselekedetekkel Isten színe előtt érdemessé lehetünk a megigazulásra.” (CA VI.)

Utaljunk továbbá a törvény hármas hasznára: „Az emberek három okból kapták a törvényt: először, hogy a vad és engedetlen emberekkel szemben védelmezze a külső feyelmet; másodsor, hogy az embereket elvezesse bűneik felismerésére; harmadszor, hogy miután újjászülettek [...], legyen egy biztos szabályuk, amely szerint egész életüket rendezhetik és irányíthatják.” (*Egyességi irat*, Epitómé VI.1, 61. o.)

Textusunk érinti a természeti teológia gondolatait. Minden ember szívébe, a pogányok szívébe is be van írva a törvény cselekedete (14. vers). Tehát az embernek természete szerint esélye, lehetősége van megsejteni és cselekedni Isten akaratát. Ezért azok is felelősek vétkeikért, akik nem ismerik Isten kinyilatkoztatott, írott törvényét. Nyilván ennek megvannak a korlátai, és nem hasonlítható a választottak felelősségéhez, akik ismerik és tanulják a Tórárt. Isten és az ő akarata igazi és megbízható ismeretére azonban csak a Krisztusban történt kinyilatkoztatás által juthatunk.

Igehirdetési vázlat

Ez alkalommal mozaikszerűen felvillantott képek használatát ajánlom az igehirdetéshez.

A végső ítéletkor *cselekedeteinkről* kell majd számot adnunk. Nem arról, hogy ismertük-e Isten törvényét, nem arról, hogy hány bibliai idézetet tudunk könyv nélkül, nem arról, hogy milyen sokat prédikáltunk, hanem arról fogunk számot adni, hogy megtartottuk-e vagy sem Isten parancsolatait. Isten nem személyválogató, és nem lehet őt befolyásolni. Nem hivatkozhatom apáim hitére, vallásosságára, sem az én egyházi tisztségeimre. Csak az fog számítani, amit tettem.

Különböző háttérrel érkezünk meg Krisztus egyházába. Sokan beleszülettünk az egyházba. Jó keresztény család gyermekeként, lelkészgyermekként én is beleszülettem az egyházba., és úgy nőttem fel, hogy *alkalmam volt megismerni Isten igéjét, törvényét és evangéliumát*, sőt magam is mások tanítója lettem, s remélem, hogy mások számára tényleg tudtam világítani, segítettem Isten igéjét, akaratát megérteni. Jól érzem magam Krisztus egyházában, és igen, dicsekszem is ezzel. Hálás vagyok Istennek, hogy engem is elhívott egyházába és azon belül szolgálatra. Megszerettem evangélikus egyházam tanítását, rendjét, szertartásait.

Sokszor gyanakodva nézem az újonnan megtérteket,

azokat, akik idegen milióból érkeznek a gyülekezetbe, akik korábban semmit sem törődtek az egyházzal, lehet, hogy szidták is a keresztyéneket, de – Isten kegyelméből – egyszer csak megtértek, betértek, és a bent lévőket megszégyenítő lelkesedéssel buzgólkodnak: új, sokszor naiv, idegen elemeket becsempésző ötletekkel pezsdítik meg a gyülekezet megszokott, nyugodt, kényelmes életmódját. Igen, gyanakodva nézem őket. Elvégre nem nekik kellene a meg-lévő közösség rendjéhez igazodniuk?

Az is meglep néha, hogy az egyházon kívüli emberek szeretetéből több telik, mint egyháztagjaink kegyességéből. Hogy van ez? Mi tudjuk, mi a jó, mi az Istennek tetsző cselekedet, és ők, a kívüllállók – akik nem ismerik Isten törvényét – megszégyenítenek minket? Isten kijelentett törvényének ismerete ugyanis nem tesz engem magasabb rendű emberré másoknál. Nem jogosít fel arra, hogy másokat lenézzek és elítéljek. A törvény ismerete sokkal inkább azt láttatja meg velem, hogy én sem vagyok képes azt maradéktalanul, hibátlanul betölteni. Isten nemcsak az én szívembe, hanem minden ember szívébe beírta a törvény cselekvését. Teremtésbeli természetemtől fogva különbséget tudok tenni jó és rossz között, és lelkiismeretem jelzi, amikor a kísértésnek engedve rosszul döntök. Az én többletem a kívüllállókkal szemben az, hogy Isten kijelentett törvénye alapján nemcsak sejtem, hanem tudom, hogy én is gyarló és esendő ember vagyok, mint mindenki más ezen a világon. Bizony, akkor is vétkezem, amikor jó szándék vezérli tetteimet.

Hallgatom a politikai csatározásokról szóló híreket, és tapasztalom, hogy a legjobb szándékú döntésekről is ki lehet mutatni, hogy diktatórikusak, demokráciaellenesek. Már semmi sem egyértelmű! Ami nekem az igazságot jelenti, mások szemében hazugságnak bizonyul. Azt is tapasztalom, ha az egyik gyermekem iránt kimutatom a szeretetet, másik gyermekem féltékeny lesz. Jót teszek az egyikkel, de ez a jótett véték a másik ellen. Bizony, képtelen vagyok a törvényt maradéktalanul, hibátlanul betölteni. Ítéletet, kárhozatot érdelek. Isten törvényének ismerete arra készítet, hogy Isten irgalmában bízzak. Egyedül a Krisztusban felkínált bűnbocsánat kínál kiutat, szabadulást a *bűn csapdájából*. Ezért jó hír, örömhír az evangélium, amit Isten Jézus Krisztus tanításában és történetében jelentett ki számunkra. Egyedül Jézus Krisztusban reménykedhetünk.

Sokan teszik fel a kérdést: ha az evangélium jelenti a végső megoldást, *szükségünk van-e még a törvényre?* Ha az Újszövetség lépett az Ószövetség helyébe, van-e jelentősége még a törvénynek? Erre a kérdésre egyértelműen azt kell válaszolnunk: igen. Továbbra is szükségünk van Isten törvényére és annak ismeretére, mert az reánk nézve is érvényes. A Krisztusban reménykedő ember számára is Isten törvénye tud biztos ismeretet nyújtani arra nézve: mi a jó, és mi a bűn. Jézus maga jelentette ki: „*Nem azért jöt-*

tem, hogy érvénytelenné tegyem a törvényt, hanem hogy betöltsen azt.” (Mt 5,17) Az evangélium nem szünteti meg az ítéletet. Cselekedeteink szerint fog megítélni minket is maga az Úr Jézus Krisztus, amikor visszajön dicsőségben. Aki akkor majd az ő érdemére, Jézus Krisztus érdemére tud hivatkozni, az kap majd felmentő ítéletet, bemenetelt az üdvösségre.

Nap mint nap küzdeni a bűn és kísértések ellen (azaz megtérni) legalább annyira fontos, mint Krisztusban reménykedni, bízni Isten nagy irgalmában. Tetteink összhangban kell hogy legyenek igei tanításunkkal. *A legjobb prédikáció a hiteles életvitel.* Ha úgy élek és cselekszem, amint Isten igéje alapján ismerem és tanítom, akkor a kívüllállók is Jézushoz fognak fordulni, mert megérik azt a többletet, azt a drága kegyelmet, amelyet Isten törvénye és evangéliuma együttesen képvisel ebben a világban.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

Evangélium: Lk 6,36–42

Olvasmány: 1Móz 50,15–21

Énekek

EÉ 67, 474, 436, 366

Illusztráció

VERS

Reményik Sándor: *Ne ítélj*

Istenem, add, hogy ne ítéljek –
Mit tudom én, honnan ered,
Micsoda mélységből a véték,
Az enyém és a másoké,
Az egyesé, a népeké.
Istenem, add, hogy ne ítéljek.

Istenem, add, hogy ne bíráljak:
Erényt, hibát és tévedést
Egy óriás összhangnak lássak –
A dolgok olyan bonyolultak
És végül mégis mindenké
Elhalkulnak és kisimulnak
És lábaidhoz együtt hullnak.
Mi olyan együgyűn ítélünk
S a dolgok olyan bonyolultak.

Istenem, add, hogy minél halkabb legyek –
Versben, s mindennapi beszédben

Csak a szükségeset beszéljem.
 De akkor szómban súly legyen s erő
 S mégis egyre inkább simogatás:
 Ezer kardos szónál többet tevő.
 S végül ne legyenek más, mint egy szelíd igen vagy nem,
 De egyre inkább csak igen.
 Mindenre ámen és igen.
 Szelíd lepke, mely a szívek kelyhére ül.
 Ámen. Igen. És a gonosztól van
 Minden azonfelül.

ZENE

J. S. Bach: *Ein ungefärbte Gemüte* (BWV 24); *Barmherziges Herze der ewigen Liebe* (BWV 185)

Felhasznált és ajánlott irodalom

- Egyességi irat.* Szerk. Reuss András. Luther Kiadó, Budapest, 2015. (Konkordiakönyv. A Magyarországi Evangélikus Egyház hitvallási iratai 5.)
- KÁLVIN János 1992. *A rómaiakhoz írt levél magyarázata.* Kálvin János kiadó, Budapest.
- KARNER Károly 1942. *Isten igazsága. Pál apostol levele a rómaiakhoz.* Keresztyén Igazság, Győr.
- NÉMETH Péter – ISÓ Zoltán 1997. Szentháromság ünnepe utáni negyedik vasárnap. *Lelkipásztor*, 72. évf. 5. szám. 198–199. o.
- NYGREN, Anders 1965. *Der Römerbrief.* Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
- RAVASZ László 1991. *Az Újszövetség magyarázata.* 2. köt. A Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest.
- SÓLYOM Károly 1971. Szentháromság után 4. vasárnap. *Lelkipásztor*, XLVI. évf. 5. szám. 313–315. o.

■ KOVÁCS LÁSZLÓ ATTILA

Szentháromság ünnepe után 5. vasárnap

▶▶ 1Pt 2,9–10

Igehirdetési előkészítő

Az, ami

A vasárnap jellege

A Szentháromság utáni 5. vasárnap témája „Isten hív minket”, a kérdése, hogy mi a gyülekezet, illetve mi az egyes ember válasza Isten hívó szavára. A Krisztus-követés egyszerre tűnik könnyűnek és nehéznek, de annyi biztos, hogy nem egyszerű pontosan meghatározni, miben is áll a követés. A vasárnap igéi mutatnak irányt.

Azt gondolhatjuk végig, hogy miért is követjük Jézust, és megláthatjuk, hogy nincs rá értelmes magyarázat. A hit

tart meg Jézusnál, mert a követése a világ szemében nem a győztesek útja. Mások pedig, akiknek Krisztus keresztje botrány, jeleket akarnak tőlünk, kinevetnek, gúnyolnak bennünket. Mi mégis felemelt fejjel, szívesen viseljük el, ha kinevetnek vagy kigúnyolnak bennünket a Jézus Krisztusba vetett hitünkért (1Kor 1,18–25).

A Péter elhívásáról, csodálatos halfogásáról szóló evangélium (mintegy előképeként pedig Ábrahám elhívása az őszövetségi olvasmányban) Jézus követésének a kezdetéről és az engedelmisségen alapuló helyes követés erejéről szól.

Amit a textusról tudni kell

A levél címzettjei veszélyeztetett helyzetben vannak, a levél tartalma bátorítás, buzdítás és iránymutatás a kívülről jövő támadások, de még inkább, ha nem legfőképpen a Krisztus-követés nehézségeivel küszködő, tehát belülről veszélyeztetett gyülekezeteknek – legyenek akár zsidó vagy pogány eredetűek.

A címzettek nem esetlegesen vagy saját elhatározásukból lettek hívőkké, hanem Isten hirdetett ígéje által (1,23). Ebből egyenesen következik, hogy „*levetve minden gonosz-ságot*” kibontakozik az új élet, és a levél gyakorlatiasan azt is leírja, hogy mit ért az „*ő hatalmas tetteinek hirdetése*” alatt (2,11–3,17).

A textus (9–10) hármas tagolású; egy imperatívusz, mit kell tenni: *hirdessétek* (9,b); egy participium: mindez úgy történik, mint *választott nemzetiség* (9a), (nagyon kifejező ugyanezzel a céllal 2,4 „*mint élő kövek*”); és egy szentírási idézet, amely kihangsúlyozza az egész Krisztus-eseményben való megalapozottságát (10). A textus nyomatékosan kihangsúlyozza, hogy mindez Isten cselekvésén nyugszik: „*Isten népe vagytok*” és „*irgalomra találtatok*”, ugyanerre az alapra helyezi az ebből fakadó cselekedetek magától értetődését is.

Az ív Isten hitet teremtő ígétől a világosságra híváson keresztül a királyi papság, Isten népe meghirdetéséig tart, amelyik hirdeti Isten nagy tetteit (ami akár szavak nélkül is megtörténhet, 3,1: „*magaviselete szavak nélkül is megnyerje őket*”).

A 9. vers 2Móz 19,3–6-ot idézve írja le Krisztus gyülekezetét (én tulajdonom valamennyi nép közül, papok királysága, szent nép), amely papi szolgálatának eredete (Jel 1,6) és karaktere (Hós 6,6,9) nem a lévita papságé, küldetése pedig az, hogy szóban és tettben hirdesse Isten nagy tetteit, végeredményben a dicsőítés (Róm 15,6).

Az új élet csak közösségben, élő kövekként egy lelki házzá épülve történhet meg (2,5). Az élő kő groteszk képe is kihangsúlyozza, hogy az új élet Isten nagy tette, egyedül tőle származik, illetve az Isten által előhívott életet Isten ajándékozza.

A „nagy tettek hirdetése” úgy történhet, hogy a gyü-

lekezet magát egészen Isten népének tekinti, szolgálatát a „királyi papság” szolgálataként értelmezi. Ez egyedül azért lehetséges, mert a nagy fordulat megtörtént, az el nem fogadottak elfogadottak lettek (10).

A királyi papság meghirdetett szolgálata nem a gyülekezeten belül történik, hanem annak a határain kívül, vagyis az új életet a „pogányok között” kell élni, Isten nagy tetteit nekik kell hirdetni. Mindeközben maguk a hirdetőik is szenvednek, és lelki áldozatot hoznak (2,12), éppen úgy, ahogy azt Jézus Krisztus tette mindenkiért (2,21–25).

A perikópa megértése

A levél második fejezete gazdag a metaforákban, az újszülött táplálékától az élő kövön át a királyi papságig. Különösen vonzza az igemagyarázó tekintetét a kő, sarokkő, az élő kő bizarr képe. Ugyanaz a kő az egyiknek sarokkő, a másinak megbotránkozás. Ugyanaz a kő, ugyanaz a Krisztus, egyszerre ez is, az is. Ellen kell állni a kísértésnek, vagy be lehet vonni ezeket a képeket a textus magyarázatába? Nem feltétlenül szükséges, mert a képek, szimbólumok izgalmas ambivalenciája benne van magában a textusban is. Bár azt igen jól magyarázza, ti. az élő kövek egyszerre a belőlük épült Isten házának a papjai.

Nem közömbös, hogy *ki mondja*, hogy királyi, papi nemzetség vagytok: Péter. Neki hamar meg kellett tanulnia együttélni azzal az ambivalenciával, ami a természete szerint ő maga, és aminek Jézus tartja/szánja: „*Menj el, uram, mert bűnös ember vagyok*” (Lk 5,8) és „*Te vagy a kőszikla*” (Mt 16,18). Nagy bátorság kell ahhoz (is), hogy ezt elfogadja és felvállalja. Péter biztatása nekünk szól, így nekünk is meg kell tanulnunk együtt élni ezzel az ambivalenciával. Egyszerre igaz, hogy királyi és papi „méltóságot viselünk” – mert *azt* kaptuk, miközben vagyunk és maradunk esendők. A hívőknek is Krisztus *az, ami*: egyszerre a sarokkő, de a megbotlás köve is. Nem úgy választ szét, hogy a pogányok megbotlanak, mi viszont mindig csak ráépülnénk. Ambivalens életünk és szolgálatunk egyszerre erőtlenség és ugyanakkor papi-királyi, *simul* – mondja Luther, egyszerre mindkettő (igaz). Maga a textus ellentétpárokban oldja fel az ellentmondást: egykor – most, nem a kegyelemben – kegyelemben, nem Isten népe – Isten népe.

A prédikáció és az istentisztelet megítélésem szerint akkor érheti el a célját, ha az igehirdető (és a gyülekezet) elég bátor szembenézni a hit, a hitélet ambivalenciáival.

Igehirdetési vázlat

Az, ami, avagy a fájdalmas kettősség

A keresztény ember egyszerre képviselője és potenciális ügyfele a szervezetnek, ezért annak mindkét oldalát jól is-

meri. A kereszténységgel szemben támasztott követelmény magas, a fogyasztói elvárás folyamatos, mert az egyház azt hirdeti, ami nélkülözhetetlen egy emberhez méltó élethez, ami megtart jóban, rosszban, a nehézségeken átsegít stb.

A társadalom felől nagy az elvárás, hogy az egyháznak legyen pártokon felüli iránymutató véleménye, tanácsolja az emberek életét nehéz politikai, etikai, szociális kérdésekben. Az egyes ember pedig védelemre, biztonságra vágyik, reményt szeretne kapni, hogy az élete akkor is érvényes, értékes élet, ha az szerény élet, ha szegényen, betegen, kevésből, sok küzdelemben megélt élet.

A nagy töretlen, különösen ezekben a kaotikus hónapokban, amikor nyilvánvalóvá vált, hogy milyen törekeny, sérülékeny az emberi közösség élete, és a remény, hogy egy szép jövő felé tartunk, csak illúzióknak tűnik.

Mindeközben az egyházzal a nagy nyilvánosság előtt újra kiderült (járvány), hogy a döntő pillanatban milyen erőtlenség, tehetetlenség – sokan csalódtak benne belül és kívül egyaránt.

Mi jut az emberek eszébe, ha azt hallják, „egyház”, vagyis milyen az egyház imázsa? A legkevésbé ma már a felekezetek közti különbségről beszélnek, helyette úgy általában az egyház gazdagságáról, egyházi főhivatalnokok nagy fizetéséről, befolyásáról, dús állami támogatásról, visszaélésekről, botránnyokról. És tényleg van miről beszélni.

Ezek mellett nehéz a nagyszerű eredményeket elérő és méltán elismert diakóniával, kiváló felekezeti iskoláinkkal stb. érvelni. Ezek ugyanis mind alapvető elvárások az egyházzal szemben, ezzel nem lehet a közérdeklődés középpontjába, vagyis „címlapra” kerülni.

Az egyház képviselőjében és egyszerre ügyfélként is érintett hívő keresztény ilyen remények, elvárások és kiábrándulások között él, és még többen, sokkal többen az egyházon kívül.

A nagy és jogos elvárásokról és a józan, reális emberképről

Amikor Péter apostol azt mondja: „*Ti azonban választott nemzetség, királyi papság, szent nemzet vagytok*”, örendezni kellene, de a realitással szembenézve ezek a szavak inkább terhelők, mint felszabadítók. Ugyan ki vagyok én, vagy kik ezek itt mellettem a padban? És ki az a Péter? Aki háromszor tagadta meg Krisztust, és apostolként sem bizonyult – finoman szólva – tévedhetetlennek. Lehet egyszerre igaz, hogy egy ember, mint közülünk bárki, egyszerre ennyire esendő, és ugyanakkor egyenes derékkel, felemelt fejjel viseli a királyi papság kitüntetett címet?

A feloldhatatlannak tűnő ellentmondás – a nagy elvárások és a realitás feszültsége

Eleget hallani egyházon kívüliektől, hogy „én nem hiszek annak, aki a templomban mond valamit, a templom ajtaján kívül meg egészen mást”.

Milyen tehát az egyházzól alkotott kép? A támasztott igény és a valóság között óriási szakadék tátong, és az elmentmondás feloldhatatlannak látszik, hiszen az ember csak ember marad, a saját korlátaival, gyengeségeivel, lehetőségei túlértékelésével és kihasználatlan potenciáljaival, a tévedés jogának a fenntartásával együtt.

Egy jól összerakott imázskampány nem segít feloldani ezt a problémát. Talán segít a bátorság, a gyengeség, a háttárok elismerése, hogy mi is útkeresők vagyunk, nem vagyunk mindentudók, és nem gondoljuk azt, hogy az életben minden magától értetődő és pofonegyszerű.

Lehet minden az, ami, mert az Isten tud szépen írni a mi girbegurba vonalainkra

Isten népe: a sötétségből a világosságra lettünk kihívva, és e világosságban jól látjuk, hogy nincs mivel dicsekedni. Amink van, azt mind kaptuk. Nem érdem szerint, hanem kegyelemből. Szent nemzetség, királyi papság. Nagy cím, felbecsülhetetlen kitüntetés, de e világosságnál látjuk, hogy ez igazán csak annak áll jól, aki kellő alázattal tudja viselni. Különösen, ha a viselt címet és nyomorúságunkat együtt látva gúnyolnak, megvetnek bennünket.

Az egyház az, *ami*: Krisztus látható, elgyötört, sebekkel borított teste. Ez a győztes Megváltó teste, éppen úgy, ahogy a kereszttel a győzelem jele, így a hívő élet az összes ambivalenciájával a győztes élet. *Azok vagyunk, akiké Isten tett bennünket*, ezért bátran egyenesedünk fel, és kérjük a segítséget, az útmutatást, a gondoskodást. Szükségünk van a lelki táplálékra, az eukharishtiában a Krisztussal való személyes találkozásra, amely erőt ad, és amely valóban megelégit. Nem a magunk tetteit, hanem Istenét hirdetjük, irgalmas mennyei Atyánkat. Ha Atyánk van, lehetünk gyermeklelkű optimisták, hogy ha engedelmesek vagyunk, rajtunk keresztül mégiscsak valósággá válhat valami az isteni szeretet csodájából, mégiscsak gyógyulhat ez a világ.

Mindennap emlékezhetünk Isten ígéretére, mert meg vagyunk keresztelve, ezért akár futva, akár térden csúszva mehetünk az Atyához – ahogyan Luther. Nem lesz ugyan mindig úgy, ahogy szeretnénk, lesznek nehéz időszakok, de Isten ott is velünk lesz, és legvégül minden jóra fordul.

Az egyházi, hívő élet képe paradoxon, mégis eladható *imázs*, ha reális, vagyis igaz, azaz, ha a hívő ember egyszerre csetlő-botló és közben töretlenül reménykedő, kicsi és szájalomra méltó, de Isten kegyelméből mégis hatalmas tettekre hívatott. *Egyszerűen az, ami*.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

Olvasmányok: 1Móz 12,1–4a; Kor 1,18–25

Lekció: Lk 5,1–11

Az evangélium és az olvasmányok összefüggéséhez

„Evezz a mélyre!” Az engedelmesség bizalmat és bátorságot igényel, kockázatot kell vállalni, mert a hívásnak ellentmond a tapasztalat, a hit a keresztre mutat, ami bolondság a világ szemében.

A nomád Ábrahám, aki Isten szavára elköltözik, a hálsz, aki a hálót hátrahagyja, Pál, aki a feltámadottal való találkozás után apostol lesz – mind hétköznapi emberek. De mind engednek, készek feladni a régit, és Istennel újat kezdeni. Még akkor is, ha az, amit tesznek, észszerűtlennek tűnik. Kockázatos is, mert számolni kell a környezet értetlenségével vagy gúnyolódásával, akár a legszűkebb környezet, a család ellenkezését is el kell viselni. Ugyanakkor azt is meg kell látni, hogy a tele háló csak egy és a legjelentéktelenebb az engedelmes követés számtalan csodálatos áldásából, amelyben a gyülekezet mind mélyebben megtapasztalhatja, hogy hol vett szállást a földön az Isten.

Nagy előnyben vannak azok a gyülekezetek, ahol minden vasárnap élnek az oltáriszentséggel. Ezek az istentiszteleteken a Jézus Krisztusra utaltság, a ráépülés egyedüli lehetőségeként ki lehet hangsúlyozni a Krisztussal való rendszeres személyes találkozás áldásait.

Illusztráció

Eric Fried: *Az, ami...*

Képtelenség,
mondja az értelem,
Az, ami,
mondja a szeretet.

Szerencsétlenség,
mondja a számítás,
nem más, mint fájdalom,
mondja a félelem.

Kilátástalanság,
mondja a belátás,
Az, ami,
mondja a szeretet.

Nevetséges,
mondja a büszkeség,
Könnyelműség,
mondja az elővigyázat,

Lehetetlen,
mondja a tapasztalat,
Az, ami,
mondja a szeretet.

A nyaralások heteiben, nem kifejezetten az istentiszteletre, de mintegy házi feladatként vasárnap délutánra vagy a következő vasárnapig tartó hétre a gyülekezet elé adható az alábbi gyakorlat: Engedelmesség, bátorság, bevállalás, ráhagyatkozás.

Induljon el, de ne készítsen magának útitervet. Ne vi-gyen órát, telefont, elektromos kütyüket. Hagyja, hogy az érzései vezessék. Figyelje meg, milyen érzés úgy úton lenni, hogy nem a saját terveit valósítja meg, és nem tudja, pontosan hová tart. Szabadabbnak érzi magát, vagy bizonytalan-nak? Gondoljon bele, milyen lenne, ha pusztán ráhagyatkozásból élne. Lehetségesnek tartja egyáltalán? A vasárnapi igék, a tanultak tükrében fogalmazza meg imádságban a gondolatait.

Felhasznált és ajánlott irodalom

SCHLATTER, Adolf 1950. *Die Briefe des Petrus*. Calwer Verlag, Stuttgart.

Gottesdienstpraxis. Serie A. VI. Perikopenreihe, Band 3. 6. Sonntag nagy Trinitatis bis Ewigkeitssonntag. Gütersloh, 1990.

■ SZABÓ JÁNOS

Szentháromság ünnepe után 6. vasárnap

▶▶ ApCsel 19,1–7

Igehirdetési előkészítő

Mi történt veled?

A vasárnap jellege

Nem könnyű úgy előkészítőt írni, hogy ma még aligha mondható meg, hogyan is fogunk állni július közepén. Vajon már kimerészkedhetünk-e lakhelyünkről, lesznek-e nyaralások, vajon zajlik-e a Szélrózsa? – pillanatnyilag nem lehet előre látni. Ezért még inkább megerősödik az időszak egyházi üzenete.

A Szentháromság ünnepét követő vasárnapokat inkább a pünkösd határozza meg. Az 1–9. vasárnap alkot egységet. Ezt az egységet a Pröhle-agenda és MAGASSY Sándor *Óegyházi perikópák* (1997) című gyűjteménye két egységre osztja, a *Liturgikus könyv* egy sorozatba állítja. A 6. vasárnap a keresztséget állítja középpontba, mint amivel Isten megtérésre hív.

Az istentisztelet változó részei

A textus ismeretében – Keresztelő János vagy Jézus keresztsége – érdemes odafigyelnünk a kyrie imádság mondataira:

„Úr Jézus Krisztus, aki bűnösöket hívsz országodba, Uram, irgalmazz!

Úr Jézus Krisztus, aki megadod, hogy a bűnösök a keresztség fürdőjében újjászülessenek, Krisztus, kegyelmezz!

Úr Jézus Krisztus, aki Lelked erejével újjáteremtetted a bűnösöket, Uram, irgalmazz!”

A Pröhle-agenda bűnbánati imádságával ellentétben itt Jézus bűnbocsátó és újjáteremtő munkájára esik a hangsúly, s ezzel nemcsak a textust szólaltatja meg, hanem a vasárnap jellegéhez is jobban igazodik.

Fontos a „bevezető ige”, amely a rövidített rendekben szólal meg: „*Krisztus szereti az egyházat, és önmagát adta érte, hogy megszentelje, és megtisztítsa a keresztséggel az ige által.*” (Ef 5,25–26)

Amit a textusról tudni kell

Izgalmas szakaszt kaptunk. Érdemes vele vívódni, míg ki nem tisztul a kép.

Kik ezek az emberek, akiket tanítványoknak nevez, ám nem ismerik a Szentlelket? Nem valószínű, hogy semmit ne tudnának róla, inkább a pünkösdről, a Szentlélek kiáramlásáról és ajándékairól nem tudtak. Van-e kapcsolatuk Apollóssal (ApCsel 18,25), s ha van, miért nem említi Lukács, hogy Apollós is megkeresztelkedett volna? S hogy vette-e a Szentlelket? Pedig később Pál fontos munkatársa lett Korinthusban. Vajon keresztény közösség-e? Vagy ennyire nyitottan értelmezték a „testvér” kifejezést? A tizenkettes szám a tanítványságra, a zsidó gyökerekre vonatkozik, esetleg azt jelzi, hogy zárt közösségként éltek, elszigetelve az efezusi keresztényektől? Szabad-e önmagában olvasni és értelmezni ezt a történetet, vagy csak Lukács művébe ágyazottan?

Először a párhuzamos helyekre keressünk rá! A pünkösd események, az apostolok samáriai kézrátétele, a Kornéliusz százados házában történt események hasonló vonásokat hordoznak. A keresztség és a Szentlélek vétele, esetenként a keresztség és a kézrátétel kapcsolata köti össze ezeket az eseményeket.

Összehasonlító táblázat (lásd a következő oldalon)

Más helyeket is figyelembe véve (etióp kincstárnok, filip-pi börtönőr) az rajzolódk ki, hogy a Szentlélek vételének jelzése nem minden esetben kötődik a keresztséghez. Ez nem azt jelenti, mintha Lukács elválasztaná a Jézus nevére történő, vízzel való keresztségét és a Szentlélek vételét. Azt is megfigyelhetjük, hogy a kézrátétel mint szertartás nem csak a keresztséghez kötődik. Bultmann dogmatikája az általunk idézett helyeket külön megemlítve megerősíti, hogy a keresztség és a Lélek vétele megbonthatatlanul ösz-

Esemény	Igehely	Kereszttség Jézus nevére	Szentlélek vétele	Csodás jelenségek	Kézzátétel
Pünkösöd	2,1–4	Nem történt	Megtörtént	Nyelveken szólás	Nem történt
Az első gyülekezet	2,37–41	Megtörtént	Megtörtént	Nem történt	Nem történt
Samária	8,14–17	Megtörtént Fülöp által	Megtörtént az apostolok által	Nem történt	Megtörtént a kereszttség után
Pál megtérése	9,17–19	Megtörtént a kézzátétel után	Megtörtént (csak Anániás küldetése céljaként)	Nem történt (ill. újra látott)	Megtörtént a kereszttség előtt
Kornéliusz	10,44–48	Megtörtént a Szentlélek kitöltése után	Megtörtént a kereszttség előtt	Nyelveken szólás	Nem történt
Efezusi férfiak	19,1–7	Megtörtént	Megtörtént a kézzátételhez kapcsolódóan	Nyelveken szólás és prófétálás	Megtörtént a kereszttség után

szertartozik (BULTMANN 1998, 123. o.).¹ A kézzátételről azt vallja Bultmann, hogy ahol a zsidó tradíció meghatározó volt, ott szükségesnek látszott a kereszttség fürdője mellett a kézzátétel szertartása. Az előbbi negatív értelemben (a megtisztulás), az utóbbi pozitív értelemben (a Lélek vétele).

A párhuzamos helyekre figyelve kitűnik, hogy Lukács mondanivalója nem a megkülönböztetés vagy elválasztás a kereszttség és a Szentlélek vétele, illetve a kereszttség és a kézzátétel kapcsolatában, hanem az egyház egysége. Nyilván itt is tapasztalhatjuk, hogy Péter és Pál apostolsága egymás mellé kerül. De leginkább azt fejezik ki a fenti történetek, hogy az egyház megőrzi egységét a különböző határokat átlépve.

A perikópa megértése

Hosszan időztem ezen a témán. Szükségesnek tartottam, mert az ige első olvasásra felvetheti ezeket a kérdéseket. Még ha nem is érintjük ezt a témakört az igehirdetésben, akkor is fontos, hogy mi magunk tisztában legyünk a kereszttség és a Szentlélek vétele, a kézzátétel és a Lélek ajándékai kapcsolatával.

A szűkebb szakaszon belül (19. fejezet) Lukács azt írja le, milyen kihívásokkal találkozott Pál apostol Efezusban és valószínűleg általában missziói munkája terén. Konfliktusa volt egy zárt közösséggel (a Keresztelő János-i közösséggel), a zsidósággal és a pogánysággal. Míg a Keresztelő Jánoshoz köthető közösség nyitott volt az evangéliumra, addig a másik két kör élesen szembenállt azzal.

Szakaszunk lényeges pontja még a kétféle kereszttség kérdése. Keresztelő János kereszttsége nem pótolja vagy helyettesíti a Jézus nevére való kereszttséget. Bár Apollónnál nem olvassuk, hogy megkeresztelkedett volna, mégis tiszta üze-

net az, hogy a bűnbánat kereszttsége nem ugyanaz, mint a bűnbocsánat kereszttsége. Keresztelő János kereszttsége emberi aktivitás, Jézus kereszttsége Jézus cselekedete rajtunk.

A leírás bizonyosan összefoglalása egy hosszabb történetnek. Pál apostol iránymutatása Keresztelő Jánostól Jézus felé, a tanítványok hitre jutása és megkeresztelkedése bizonyosan hosszabb folyamat volt. Ez a felismerés késztet arra, hogy a szakaszban tematikus mondanivalót keressünk. A fent elmondottak alapján három mondanivalót találtam:

- Igaz tanítás a kereszttségről: a kereszttséggel a Szentlelket kaptuk, aki új életre szül bennünket (WELTLER 1973).
- Az egyház egysége: a kereszttség belekapcsol minket a Krisztus-testbe, nincs elszigetelt kereszténység.
- Keresztelő János helyett Jézus, az ember erőfeszítése helyett Jézus munkája, elvárás helyett a hit.

Igehirdetési vázlat: Mi történt veled?

Megkereszteltek – talán kisgyermekként, s régen elfelejtettem már Pedig nagy esemény: Krisztus hívott meg, hozzá tartozom. Személyessé tette az evangéliumot. Nekem szól. Velem történt. Az Atya drágának és becsesnek tart – hiszen Jézust adta értem (Ézs 43). Nem én vagyok drága és becses, hanem Isten tart annak. Ezért az ő cselekedete a kereszttség.

Mennyire kell erre emlékezni, amikor értéktelennek, elveszettnek érzem magam! Mennyire kell erre emlékezni, amikor rabnak gondolom magam – sorsom, helyzetem rabjának, hibáim, tévedéseim rabjának. S mennyiszor elfelejtem mégis, ami történt velem, hogy meghívott, közösségébe fogadott Jézus!

A Szentlelket kaptam, aki új életre szült – s olykor erről is elfeledkezem Hitet ébresztett, érteni tanított más nyelveken: megértem, amikor más szól hozzám, talán más szókinccsel, talán más kulturális háttérből. Szólni tanított – prófétálni –, beszélni legmélyebb önmagamból, a hitemről, így amit kaptam, azt továbbadhatom. Örömet ébresztett bennem, a teljesség örömét. Ebben a lezárt világban, korlátok közé szorított,

¹ Szemben François Bovonnal, aki azt állítja, hogy a vízzel való kereszttség és a Lélekkel való betöltekezés nem szükségképpen tartozik össze (BOVON 1978). Akár a filippi börtönőr, akár az etióp kincstárnok kereszttségét olvassuk, felfedezzük a Szentlélek vételét is az örömben, amely betölti őket.

töredezett világban is a teljesség örömét adta. Nem kell keresnem soha-nem-elég javakban vagy dicsőségben. Nem én értem el, hanem kaptam a keresztségemben, Krisztushoz tartozásomban: a Lélek új életre szült.

Azért a természetes énem mégis hányszor felülkerekedik! Az ösztönök milyen erősek bennem! Hadd mondjam el kudarcaimat is, hogy nem mindig élvezem ezt a kiváltságos ajándékot. Hogy indulatom olykor elragad, hogy kényelemszeretetem miatt széles utakat keresek. Bennem él a töredezett, korlátok közé szorított, és nem viseli ezt a bezárt-ságot. Pedig keresztségemben új életre szült a Szentlélek!

Nem zárt egység vagyok

Keresztségemben az anyaszentegyház közösségébe kerültem. A Krisztus-test nemcsak elvisel, hanem hordoz, irányban tart. Krisztusra mutat, mint Grünwald oltárképén Keresztelő János. Krisztusra, aki meghalt értem a kereszten. Olykor talán azt kérdeztem, eléggé bánom-e bűneimet. Eléggé akarom-e az újat? Eléggé törekszem-e Isten akarata szerint élni? Ezek a kérdések mind rólam szólnak: mit teszek én? Az anyaszentegyház Krisztusra mutat: mit tett ő értem?

Nem zárt egység vagyok. A tizenkettes szám nem befejezett, nem a teljesség. Talán egy nappal vagy egy éjszaka száma. Talán egy esztendő hónapjainak száma. Ami elmúlik, s jön a másik. Egésznek tűnik, mert a hatos rendszerű gondolkodás a kört, az időt méri, mégis az egyik kívánja a másikat. Az egyik nap a másikat. Az egyik fordulat a másikat. Ahogy a tizenkettőt is azért választotta Jézus, hogy kiküldje őket.

Nem zárt egység vagyok. Az anyaszentegyházba hívott meg Krisztus. S persze egyéniségek vannak az egyházon belül is. Nem egyformára torzított figurák. Nem a lelkes vagy egy-egy kegyességi kör, kisközösség szabja meg az egyenruhát. Egyedül Krisztushoz tartozásunk, Krisztus hozzánk lehajló, minket megkereső szeretete ad egységet – különleges egyéniségeinknek.

További javaslatok az istentisztelethez

Az ószövetségi olvasmány (Ézs 43,1–7) az Úr ígését hordozza: veled vagyok. Előszeregettel használjuk kereszteléskor az 1. vers második felét. Ám hangsúlyossá válik ezen a vasárnapon az, hogy az Úr cselekszik, ő az egyetlen Isten.

Mivel a textusunk újszövetségi olvasmány, ezért nem kerül felolvasásra az óegyházi epistola, Róm 6,3–11. Érdeemes elolvasni, hogy az evangélium és a textus által kijelölt irány kirajzolódik előttünk. Az evangélium a Hegyi beszéd része, a törvény új értelmezésének első szakasza (Mt 5,20–26). Az igék egysége abba az irányba vezet, hogy a keresztség által új életet teremt bennünk az Úr.

Útmutatónk a 295. éneket – szinte kötelezően – javasolja. Igen jól összefoglalja a vasárnap gondolatát ez az ének. Heti ének gyanánt a 359., „Csillagoknak alkotója” hangozhat el.

Bűnbánatra választhatjuk a 428. éneket („Szegény szívemnek nincsen tisztasága”) vagy a 440. éneket – különösen a 3. versszaka okán („Keresztyének vagyunk”).

Illusztráció

GONDOLATOK

(Az egyház egysége gondolatához)

„Az est atmoszféráját igazában az első szünetkor értettem meg. Valaki – mint követ költő és közönsége közt – sorra járta a cigarettázó csoportokat:

– Milán bácsinak nagyon tetszik az előadás. Állandóan peregnek a könnyei.

Ez a híradás megrendít. S egy pillanat műve, hogy felfogjam, miről is van szó. Füst Milánnak sikerült! Az sikerült, ami oly keveseknek adatott meg, s ami talán a legtöbb: sikerült felnevelnie és megtartania híveit: övéit. Mert erről van szó. Családi ünnepségről a pátriárka-költő körül. Ettől izzik ez az est – ettől olyan bensőséges, familiáris.” (1984, 221. o.)

Pilinszky János (1921–1981) Baumgarten-, József Attila- és Kossuth-díjas magyar költő

VERS

(Ahhoz, hogy a keresztség új életre teremt bennünket)

Koch Imre: *Hosszú várakozás*

szereti-e a szőlő a fényt melyet befogad
szereti-e a fény a szőlőt melyben kiteljesül
a viszonzott bizalom
a mámor és áldás
a remény
a tiszta lebegés egy légüres térben
a súlytalanság erotikája
a jövőt pásztázó figyelem
híd vágyaink és a bizonyosság között
melyen át megvalósulhat vélt igazunk

Hivatkozott művek

BOVON, François 1978. *Luc le theologien*. Labor et Fides, Genève.

BULTMANN, Rudolf 1998. *Az Újszövetség teológiája*. Osiris, Budapest.

KOCH Imre 2008. *A nap sárga arca*. Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc.

MAGASSY Sándor 1997. *Óegyházi perikópák*. 2. köt. Magánkiadás, Budapest.

PILINSZKY János 1984. *A mélypont ünnepéye*. Szépirodalmi, Budapest.

WELTLER Rezső 1973. Szentháromság után 6. vasárnap. *Lelki-pásztor*, 49. évf. 6. szám. 369–371. o.

TARTALOM Mécses a te igéd

VARGA GYÖNGYI: *Összeér* 201

Tanulmányok

FABINY TIBOR: *Kicsoda ő? Carl E. Braaten és a „jezuológia” klasszikus keresztény bírálata* 202

DOROTHEE SÖLLE: *A szülés fájdalma* 207

Valláspedagógia

BALOGHNÉ VINCZE KATALIN: *„Örüljetek az örülőkkel, sírjatok a sírókkal!” Gondolatok a hittanórák derűjéről* 211

Figyelő

Imádság és lelkigondozás Lenin képe alatt 216

FABINY TAMÁS: *Előszó egy lelkészi jelentéshez* 216

ZÁSZKALICZKY PÁL: *Szolgatársi kapcsolat idegen légkörben. Lelkészi jelentés a ceglédi katonai laktanyába behívott, teológusnak felvett katonák között végzett konzultációkról (1985–1990)* 217

BÁCSKAI KÁROLY: *Angyalbőrben, dióhéjban* 220

CSELOVSZKY FERENC: *Sorkatonai éveim emlékezete* 222

SZABÓ ANDRÁS: *Jelentés az egyéves ceglédi sorkatonai szolgálatról* 223

Könyvrecenzió

NAGY KÁROLY ZSOLT: *Nyilvános teológia, közteológia. Kitérés a gettóból vagy egyenes út a kommerszbe?* 224

Az igehirdető műhelye

SINKÓ GÁBOR VILMOS: *Szentháromság ünnepe után 3. vasárnap (Mik 7,18–20)* 230

KOVÁCS LÁSZLÓ ATTILA: *Szentháromság ünnepe után 4. vasárnap (Róm 2,14–24)* 232

SZABÓ JÁNOS: *Szentháromság ünnepe után 5. vasárnap (1Pt 2,9–10)* 235

BENCZE ANDRÁS: *Szentháromság ünnepe után 6. vasárnap (ApCsel 19,1–7)* 238